

Kavish

2022 - 23

Hamidia Girls' Degree College

Constituent Minority P.G. College

University of Allahabad

Estd. 1975

OUR DISTINGUISHED GUESTS

Dr. Rakesh Singh
IPS, (IGP), Prayagraj Range

Shri Shailesh Kumar Pandey
IPS, (SSP), Prayagraj

Prof. Ashish Saxena
Head, Department of Sociology,
University of Allahabad

Prof. Gunjan Sushil
Dept. of English, University of
Allahabad

Mrs. Shweta Saxena
Principal Scientific Officer, Northern India
Textile Research Association, Ghaziabad

Dr. Rajesh Kumar Garg
Coordinator, NSS, University of
Allahabad

Dr. Himani Upadhyaya
Counselling Psychologist, Sri Sathya
Sai Seva Organisation, Prayagraj

Mrs. Joyee Roy Ghosh
Curatorial Officer of India,
Kolkata

Shri Pawan Kumar Pandey
Traffic Inspector

Kavish

2022-23

Patron

**Prof. Yusuf Nafees
Principal**

**Editor-in-Chief
Dr. Sabiha Azmi**

The Editorial Board

Mrs. Neerja Verma & Dr. Sabiha Azmi (Department of English)

Dr. Haseena Bano (Department of Hindi)

Dr. Naseha Usmani & Dr. Zareena Begum (Department of Urdu)

Dr. Shabana Aziz (Department of Persian)

Dr. Shama Rani & Mrs. Hena Farheen (Department of Education)

Dr. Nasreen Begum (Department of Ancient History)

Dr. Erum Farid Usmani (Department of Sociology)

Tech. Concierge

Ms. Tazeen Fatima, Visiting Faculty, B.Voc. ST

Ms. Roqaiya Ansari, Guest Faculty, B.Voc. ST

Mrs. Ofiya, Alumna

Ms. Rozina, Alumna

Ms. Hameeza, Alumna

E-mail: hamidia.alld@gmail.com

Website: www.hgdc.ac.in Phone nos. : 0532-2978600 & 2978601

HAMIDIA GIRLS' DEGREE COLLEGE

Teaching Staff

Prof. Yusuf Nafees

Officiating Principal

Faculty of Arts

Mrs. Neerja Verma	Associate Professor	English
Dr. (Mrs.) Haseena Bano	Associate Professor	Hindi
Dr. (Mrs.) Nudrat Mahmood	Associate Professor	Arabic
Dr. (Mrs.) Naseha Usmani	Associate Professor	Urdu
Dr. (Mrs.) Amna Farooqui	Associate Professor	Geography
Dr. (Mrs.) Shahla Hasan	Associate Professor	Painting
Dr. (Mrs.) Nasreen Begum	Associate Professor	Ancient History
Dr. (Mrs.) Shama Rani	Associate Professor	Education
Dr. (Mrs.) Zareena Begum	Associate Professor	Urdu
Dr. (Mrs.) Sabiha Azmi	Associate Professor	English
Dr. (Mrs.) Shabana Aziz	Associate Professor	Persian
Dr. (Mrs.) Erum Farid Usmani	Associate Professor	Sociology
Dr. Nuzhat Fatima	Assistant Professor	Medieval History
Dr. (Mrs.) Shabnam Ara	Assistant Professor	Geography
Dr. (Mrs.) Siddeeqa Jabir	Assistant Professor	Arabic
Mrs. Hena Farheen	Assistant Professor	Education
Dr. (Mrs.) Gulshan Akhtar	Assistant Professor	Economics
Mrs. Sharmeen Fatima	Assistant Professor	Sociology

Guest Faculty

Dr. Asma Siddiqui	English
Dr. Farha Hashim	Urdu
Ms. Husna Bano	Sociology
Ms. Soobiya Hashmat	Medieval History

Faculty of Commerce (Self Financed)

Dr. (Mrs.) Amita Agarwal
Mrs. Shahnaz Fatima Kazmi
Dr. Zainab Abbas

Faculty of B.Voc. & M.Voc. under NSQF (Self Financed)

Ms. Tazeen Fatima	Software Technology, Visiting Faculty
Mrs. Huma Marvee	Software Technology, Visiting Faculty
Ms. Roqaiya Ansari	Software Technology, Guest Faculty
Ms. Pooja Jaiswal	Fashion Design & Embroidery, Visiting Faculty
Ms. Shivangi Rai	Fashion Design & Embroidery, Visiting Faculty
Ms. Harshita	Fashion Design & Embroidery, Visiting Faculty
Ms. Manisha Kesarwani	Fashion Design & Embroidery, Visiting Faculty
Ms. Rajni Yadav	Fashion Design & Embroidery, Visiting Faculty

NON- TEACHING STAFF

Librarian

Dr. Kashish Fatima

Class III

1. Mrs. Amna Ansari	Routine Grade Clerk
2. Mr. Arif Masroor	Accountant
3. Mr. Tazaryan Ahmad	Routine Grade Clerk

Class IV

1. Mr. Mohd. Nawab	Lab Attendant
2. Mr. Mohd. Zaid	Watchman
3. Mr. Dheeraj Kumar	Peon
4. Mr. Nafees Ahmad	Peon
5. Km. Arti	Safai Karmachari

MANAGING COMMITTEE

Office Bearers

1. Mrs. Rashida Khan President
2. Mrs. Zeba Hasan Vice President
3. Mrs. Tazeen Ahsanulla Manager
4. Mr. Mohd. Farhanulla Assistant Manager

Members

1. Mr. Saleem Iqbal Sherwani
2. Mr. Tahir Hasan (Secretary of the Association for the Education of Muslim Women at Allahabad)
3. Mr. Murad Khan
4. Mrs. Shazia Farhan
5. Mrs. Qamar Siddiqui
6. Mrs. Firoza Ahmed
7. Mr. Sadiq Husain Siddiqui
8. Mrs. Zara Hasan

Ex. Officio Members (Teaching)

1. Prof. Yusufa Nafees Principal
2. Dr. Amna Farooqui Associate Professor
3. Dr. Shahla Hasan Associate Professor

Ex. Officio Member (Non-Teaching)

1. Mr. Arif Masroor Assistant Accountant

OBITUARY

Mr. Ahsanulla, a founder member of the College Managing Committee breathed his last on 6th August, 2022. He took active interest and supervised the construction of the College building at Noorulla Road. The College was always blessed by his wisdom and warm attitude. May Allah grant him everlasting peace and highest place in Jannah. (Aameen)

Mr. M. Z. Khan, a founder member of the College Managing Committee breathed his last on 30th September, 2022. He showed keen interest in the development of the College. We shall always remain indebted for his noble gestures and kind heartedness. May Allah grant him everlasting peace and highest place in Jannah. (Aameen)

Anandiben Patel
Governor, Uttar Pradesh

Raj Bhavan
Lucknow - 226 027

3 August, 2023

Message

I am glad to know that Hamidiya Girls' Degree College, Prayagraj is bringing out its college magazine '**Kavish**' for the academic year 2022-23.

A college magazine plays a pivotal role in the lives of students, offering them a valuable platform to express their ideas, showcase their talents, and share their unique experiences. It serves as a catalyst for fostering creativity, critical thinking, and effective communication skills. I am confident that the magazine will serve as an excellent resource for students to explore diverse perspectives and gain insights beyond their academic curriculum.

I extend my best wishes for successful publication of the magazine 'Kavish.'

Anandiben Patel
(**Anandiben Patel**)

University of Allahabad, Prayagraj
Office of Dean, College Development

Message

It gives me immense pleasure to forward this message for the efforts of the Editorial Board of the college Magazine, "KAVISH", which is going to publish the latest edition of the magazine for the session 2022-23. The College Magazine is aimed to provide a stable platform to the students to further their creative potential.

I hope this Magazine will give ample opportunity to explore and develop insights regarding different issues of the policy among the readers and motivate them to develop a proper understanding so as to engage all stakeholders in making India a Global Power.

I extend my heartiest congratulations to the writer and contributors of the magazine for their commendable effort and this issue will succeed in enlightening the readers and motivate them to contribute to the mission of Magazine "KAVISH".

(Prof. Pankaj Kumar)

Dean, C.D.

Dean, College Development
University of Allahabad
Prayagraj-211002

Professor Sanjoy Saksena

M.A., M.Phil.(Oxon.), D.Phil. (Ald.)

Department of English Studies & Modern European Languages
UNIVERSITY OF ALLAHABAD, ALLAHABAD (U.P.) - 211002, INDIA.

प्रोफेसर संजय सक्सेना

एम०ए०, एम०फिल०(अक्सफोर्ड), डी०फिल० (इला०)

अंग्रेजी एवं यूरोपीय भाषा विभाग

इलाहाबाद विश्वविद्यालय, इलाहाबाद-२११००२

e-mail : sansak252000@yahoo.com

Email: prof.sanjoysaksena@gmail.com

MESSAGE

Life has always been a greater challenge for women because of their gender. Say what one might, patriarchy still dominates in our tradition bound society and the uneasiness created by modernity, including education, are as a matter of rule diffused and the real issues are obfuscated. The result is that the progress made is very slow and this sluggish rate of progress is responsible for the general backwardness of our society. I still find women writing about their pathetic condition in the third world countries. In the entire Indian sub-continent protests are being lodged by women. These are contentious and real issues, sad because there is no family without any women, and if we push them backwards and victimize them, forward movement and betterment is bound to become impossible.

It is here that institutions like Hamidia Girls P.G. College have a positive role to play by generating greater awareness among young ladies who walk in the portals of this college along with their teachers. I salute them for their achievements and wish them good luck in the days to come. I have every hope that the college magazine will help in building up the confidence of all its members and provide them with a platform for expressing their ideas and creativity.

With best wishes,

Sanjoy Saksena
28.8.2023

Professor Sanjoy Saksena

Head, English Department

Dean, Faculty of Arts

University of Allahabad

College Code : 146005

Hamidia Girls' Degree College

(Constituent Minority P.G. College, University of Allahabad)

Message

I am pleased to know that Hamidia Girls' Degree College is bringing out another edition of its magazine 'Kavish'. It is a result of the hard work, creativity and passion for expression by the students and staff.

Every year, I am amazed by the incredible talent in our college community. The magazine is a way for students to show their unique perspectives, ideas and accomplishments. It is a chance for us to celebrate the different talents and interests that make our college special.

The magazine represents not just what we have accomplished, but also how well we work together as a college. It shows the connections and networks we have built by working together. It represents all the different parts of our college community.

My congratulations to the editorial team, faculty advisors and all the students who worked hard to create this magazine. Your dedication and commitment are truly impressive. I wish you the best as you work on this exciting project and I am confident that this edition of the magazine will be a great success, just like the ones before.

With warm regards,

Mrs. Tazeen Ahsanulla
Manager

MESSAGE

The digital communication revolution in the 21st century has radically transformed India into a digitally empowered country in the field of higher education. In the changing scenario of upcoming new dimensions of e-world, Hamidia Girls' Degree College is also taking rapid strides to make it a centre of excellence providing holistic education to the girl students with new trends. It has been our earnest endeavor to bring about a paradigm shift from the traditional way of communication to the digital system by collaborative efforts. It is a matter of satisfaction that the new issue of College magazine, KAVISH is in shape of e-magazine. Now it can reach readers on a global scale. It will be the quickest way to showcase the activities being conducted by the College to all stake holders. It will widely unleash the creative genius of our students and will enable to build an interface with the networked world.

I express my deep sentiments of gratitude to the dignitaries and authorities of University of Allahabad for extending their encouraging words for KAVISH I would like to acknowledge the blessings of our College management towards all our endeavours and concern towards the College which enables us to strive hard and carry forward the mission of our College founders.

My sincere compliments are to the Editor-in-Chief, Dr. Sabiha Azmi who has left no stone unturned and extended coordination to publish this magazine. I congratulate and appreciate the commendable efforts of the members of the team. I wish them all the success for their future.

It is my pleasure to congratulate the students and alumni for their bright concepts and innovative ideas. My sincere blessings are for the budding writers to work hard in order to achieve the endless possibilities. My heartfelt blessings are in the words of Allama Iqbal -

*"Tamanna abru ki ho agar gulzar-e-hasti mein
To kaanton mein ulajh kar zindagi karne ki khu kar le"*

*If you long for respect in the rose garden of existence,
You should get accustomed to living entangled in thorns.*

This issue is very special as in addition to the numerous achievements of the College, we collectively made relentless efforts towards the accreditation of the College by NAAC in Cycle-III. The onsite visit of the NAAC Peer Team took place on 2nd & 3rd February, 2023. The College was accorded Grade B with CGPA of 2.22. I take privilege to hope that the College will scale greater heights under the dynamic leadership of the new Principal, Prof. Naseha Usmani who took charge as Principal on 12th June 2023.

Prof. Yusuf Nafees
Former Principal, HGDC

FROM THE PRINCIPAL'S DESK

Dear students and readers,

The College magazine is a valuable record of not just the activities undertaken but it also reflects the collective ethos of the young generation. The responses of the students, their creative ideas, the desire to innovate and the determination to overcome obstacles are all finely chiselled by the relentless efforts of the Editorial Board. I first of all congratulate the Editorial Board for putting in hours of arduous work to bring the magazine to its final stage. Considering the demand of the age the Editorial Board and authorities felt the need to digitize its publication. This is a feather in the cap of the team and especially the Editor-in-Chief.

I am thankful to the Almighty that I have been bestowed the charge of the Principal and I consider it my duty to carry forth the vision of the founders of the College to ensure the sustainable development of women by providing them with educational opportunities coupled with practical skills. Our College offers numerous opportunities alongside degree programme, enabling them to become financially independent upon completion of their course.

We have a well-established Computer Lab with broadband facilities that benefit not only the students of B.A. Computer Application and Software Technology but also offers additional Add-On Certificate courses to enhance software skills.

Furthermore, we have a Media & CAD (Computer-Aided Design) Lab for Journalism & Mass Communication, and Fashion Design and Embroidery students respectively. All our labs are well-equipped with the necessary infrastructure and offer certificate courses along with all the UG and PG programmes.

We take pride in shaping individuals with strong moral values such as humanity, sympathy, unity, and brotherhood. We aim to foster socially responsible citizens who are ready to make a positive impact on society. By instilling strong moral values, we encourage our students to be compassionate and empathetic towards others, making them agents of positive change.

It is my firm belief that education is not just a means to acquire knowledge, but an effective medium to transform society for the better. Together, let us continue this journey of empowering young women with education, values, and skills, shaping a brighter and more equitable future for India.

Prof. Naseha Usmani
Principal, HGDC

FROM THE DESK OF THE EDITOR -IN-CHIEF

"The old order changeth, yielding place to new."

- Alfred Lord Tennyson, *"Morte d' Arthur"*

The past session is over and as we usher into the new session 2023-24 and say good-bye to the old, it is time to record the events of the last session – tasks accomplished, goals actualized and commitments met. The Editorial Board of *KAVISH* has worked arduously to report and record the bonanza of activities.

KAVISH offers the student community a vibrant platform to pour forth their creative potential. Expression is the hallmark of a student's life as it promotes analytical and critical thinking. It also leads to sensitization and an aura of awareness spreads around. *KAVISH* undertakes this task with clarity and dedication.

Education is meaningless if does not inspire students to ignite their minds, spring to innovation and develop their creative potential to the utmost. Accepting challenges, honing new skills, grooming young students into multitasking workforce is the test of time. Another litmus test of the present age is the digitization of information. To synchronize with the challenge, the present issue of *KAVISH* shall be a digitized version available to readers on e-platform.

The College is geared to meet the demands of the present times. The professional degree course of B.Voc. in three trades – Journalism and Mass Communication, Fashion Design and Embroidery, Software Technology & M.Voc. in Fashion Design is taking the flag of professional education far ahead amidst the enthusiastic young students who aspire to make a mark on the professional front. Much in the same rhythm, vocational subjects (OFF & CAS) have continued to transfer advanced computation and management skills to students. The conventional courses of B.A & B.Voc. surcharged with NSS, Rotaract Club of SHAFAQ have built a mosaic of academic growth, leading to all-round development of the students' personality while inculcating in them a sense of social responsibility. The modest activities of Centre for Women's Studies have sensitized girl students to become self reliant and work dedicatedly for women's empowerment.

KAVISH has always touched the lives of students and readers through the reports and journalistic apprenticeship of students and as I hand over the present issue of *KAVISH* to the readers I feel exhilarated and overwhelmed. I express my heartfelt gratitude to the management which is ever striving towards the growth of the College. I also extend special thanks to all the Associate Editors, the team of student editors and alumni who helped me in composing and typeset. My warm thanks is due to the Former Principal, Prof. Yusuf Nafees and the Present Principal, Prof. Naseha Usmani for their special interest and valuable inputs.

In this journey of striving and perseverance I have been inspired by the words of **Robert Frost** –

*".... Two roads diverged in a wood, and -
I took the one less travelled by
And that has made all the difference."*

May the Almighty bless all our endeavours.

Dr. Sabiha Azmi
Editor-in-Chief

TEACHING STAFF

Faculty of Arts

Sitting Row (Left to Right): Dr. (Mrs.) Zareena Begum (Asso. Prof. Urdu), Dr. (Mrs.) Nudrat Mahmood (Asso. Prof. Arabic), Dr. (Mrs.) Erum Farid Usmani (Asso. Prof. Sociology), Dr. (Mrs.) Nasreen Begum (Asso. Prof. Anc. Hist.), Dr. (Mrs.) Amna Farooqui (Asso. Prof. Geography), Dr. (Mrs.) Naseha Usmani (Asso. Prof. Urdu), Prof. Yusuf Nafees (Principal), Mrs. Neerja Verma (Asso. Prof. Eng.), Dr. (Mrs.) Haseena Bano (Asso. Prof. Hindi), Dr. (Mrs.) Sabiha Azmi (Asso. Prof. Eng.), Dr. (Mrs.) Shama Rani (Asso. Prof. Education), Dr. (Mrs.) Shabana Aziz (Asso. Prof. Persian), Dr. (Mrs.) Shahla Hasan (Asso. Prof. Painting)

Standing Row (Left to Right): Dr. (Mrs.) Shabnam Ara (Asst. Prof. Geography), Dr. (Mrs.) Gulshan Akhtar (Asst. Prof. Economics), Dr. (Ms.) Nuzhat Fatima (Asst. Prof. Med. Hist.), Dr. (Mrs.) Siddeeqa Jabir (Asst. Prof. Arabic), Dr. (Mrs.) Sharmeen Fatima (Asst. Prof. Sociology), Dr. (Mrs.) Asma Siddiqui (Guest Faculty, Eng.), Ms. Soobiya (Guest Faculty, Med. Hist.), Ms. Tazeen Fatima (Visiting Faculty, CASS & OFF), Ms. Diksha Gaur (Visiting Faculty, CASS & OFF)

Faculty of Commerce

Sitting Row (Left to Right):
Dr. (Ms.) Zainab Abbas (Guest Faculty), Mrs. Shahnaaz Fatima (Faculty Member), Dr. (Mrs.) Naseha Usmani (Nodal Officer, UGC), Prof. Yusuf Nafees (Principal), Dr. (Mrs.) Amna Farooqui (Coordinator), Dr. (Mrs.) Amita Agarwal (Faculty Member), Ms. Shweta Dubey (Guest Faculty)

Faculty of B.Voc.

Sitting Row (Left to Right): Ms. Prachi Verma (Guest Faculty, Fashion Design & Embroidery), Mrs. Manisha Jaiswal (Visiting Faculty, Fashion Design & Embroidery), Ms. Harshita (Visiting Faculty, Fashion Design & Embroidery), Ms. Pooja Kushwaha (Visiting Faculty, Fashion Design & Embroidery), Dr. (Mrs.) Asma Siddiqui (Guest Faculty, General Edu. Eng.), Dr. (Mrs.) Nasreen Begum (Coordinator, Fashion Design & Embroidery), Dr. (Mrs.) Naseha Usmani (Nodal Officer, B.Voc.), Prof. Yusufa Nafees (Principal), Dr. (Mrs.) Shabana Aziz (Coordinator, Software Technology), Ms. Roqaiya Ansari (Guest Faculty, Software Technology), Ms. Tasleem (Faculty, General Edu.), Ms. Tazeen Fatima (Visiting Faculty, Software Technology), Ms. Diksha Gaur (Visiting Faculty, Software Technology), Ms. Baby Fatima (Office Assistant, Fashion Design & Embroidery)

Editorial Board

Sitting Row (Left to Right): Dr. (Mrs.) Shabana Aziz (Asso. Editor, Urdu), Dr. (Mrs.) Nasreen Begum (Asso. Editor), Dr. (Mrs.) Erum Farid Usmani (Asso. Editor), Dr. (Mrs.) Sabiha Azmi (Editor-in-chief), Dr. (Mrs.) Naseha Usmani (Asso. Editor, Urdu), Prof. Yusufa Nafees (Principal), Dr. (Mrs.) Haseena Bano (Asso. Editor, Hindi), Dr. (Mrs.) Shama Rani (Asso. Editor), Mrs. Neerja Verma (Asso. Editor, Eng.), Dr. (Mrs.) Zareena Begum (Asso. Editor, Urdu), Mrs. Ofiya (Tech concierge, Eng.)

Standing Row (Left to Right): Ms. Tanzeem Mukhtar (Student Editor, Urdu), Ms. Afifa Bano (Student Editor, Urdu), Ms. Sana Shaheen (Student Editor, Urdu), Ms. Rozina Ansari (Tech concierge, Urdu), Ms. Roqaiya Ansari (Tech concierge), Ms. Tazeen Fatima (Tech concierge), Ms. Hera Ahmad (Student Editor, Eng.), Ms. Fatima Shabeeh Abrar (Student Editor, Eng.), Ms. Sharmsaar Fatima (Student Editor, Eng.)

NON-TEACHING STAFF

Sitting Row (Left to Right): Dr. (Mrs.) Naseha Usmani (Nodal Officer, UGC), Prof. Yusufa Nafees (Principal), Dr. (Mrs.) Amna Farooqui (Vice-Principal)

Standing Row (Left to Right): Mrs. Seema, Mrs. Amna Ansari (Routine Grade Clerk), Mrs. Seema, Km. Arti (Safai Karmchhari), Mr. Mohd. Nawab (Lab. Attendant), Mr. Nafees (Peon), Mr. Arif Masroor (Accountant), Mr. Dheeraj Kumar (Peon), Mr. Tazaryan Ahmad (Routine Grade Clerk)

The Baton passes on

The former Principal, Prof. Yusufa Nafees handing over the charge to the newly selected Principal, Prof. Naseha Usmani on 12.06.2023 in the presence of the Manager, Mrs. Tazeen Ahsanulla. Also seen in the photo are Mrs. Neerja Verma, (Asso. Prof. Eng.), Dr. (Mrs.) Amna Farooqui (Asso. Prof. Geography), & Dr. (Mrs.) Zareena Begum (Asso. Prof. Urdu)

ACCREDITATION OF THE COLLEGE BY NAAC IN CYCLE III

Accredited on 2nd & 3rd February, 2023. The College earned Grade B with CGPA – 2.22
(A REPORT)

NAAC Peer Team handing the NAAC Report to the Principal, Prof. Yusufa Nafees and IQAC Coordinator, Dr. Sabiha Azmi.

Dr. Sabiha Azmi
*Coordinator, IQAC &
Associate Professor
Dept. of English, HGDC*

The NAAC Peer Team, consisting of Dr. Radhey Shyam (Chairperson), Dr. Ashwin A. Purohit (Member Coordinator) & Dr. Lata More Surwade (Member) visited the College on 2nd & 3rd February, 2023. Prof. Yusufa Nafees, Principal of the College made the power point presentation in her office giving a detailed report of the College activities for

the assessment years 2016-2021. Prior to the onsite visit, the College submitted IIQA in May 2022 as the first step of accreditation. This was followed by submission of SSR in **July**, 2022. The successful submission of SSR signaled the next step – Students' Satisfaction Survey (SSS) which was conducted by NAAC authorities through their portal. Students were contacted through emails and their responses were recorded by NAAC in an exceptionally transparent manner. The third vital step was Data Validation & Verification which was also successfully cleared in **September**, 2022. Subsequently the NAAC authorities assessed the SSR and Data Validation and verification and fixed the onsite visit of Peer Team for 2nd & 3rd February, 2023.

It was a challenging task for the IQAC, teaching and non-teaching staff and students. Nonetheless, taking confident strides in the direction, the College moved towards the onsite Peer Team visit. It was a gratifying experience and provided IQAC, faculty members and the entire student fraternity many valuable lessons in the field of academics and enhancement of quality measures.

Day 1 – 2nd February, 2023
the Peer Team visited all the Departments – College Library, Creative Fashion Centre, Centre for Women's Studies, Fashion Designing Lab, CAD Lab, Media Lab, Computer Lab, Painting Lab and Geography Lab and Career Counseling Cell. They also visited the facilities like College Canteen and Health & Fitness Centre. They held a detailed interactive session with IQAC members in which both

NAAC Peer Team greeted by Principal, Prof. Yusufa Nafees, Dr. Sabiha Azmi, Coordinator, IQAC, & Dr. Naseha Usmani, Asso. Prof. Dept. of Urdu, HGDC

internal and external members of IQAC participated. They also met the parents of the enrolled students followed by an intensive session with the alumni. The Chairperson, Prof. Radhey Shyam, Member Coordinator, Dr. Ashwin A. Purohit and Member, Dr. Lata More Surwade asked questions and ascertained the responses of the alumni. The Peer Team provided fruitful suggestions to the alumni to build a long lasting relationship with the College and subsequently add-on to the quality culture.

Later in the evening a Cultural Eve was organized in honour of the NAAC Peer Team in the College auditorium. Students presented *Sarva Dharma Prarthana*, Mime – 'Incredible India' and *Kavi Sammelan & Mushaira*. The

Peer Team and other guests thoroughly enjoyed the performance of the students.

Participants of Cultural Eve along with the NAAC PEER TEAM, Coordinator, Cultural Activity and Principal of the College

Day 2 The second day started with the display and presentation of the Research Papers published by the faculty in different journals. The In-house publications of the College were also brought to the notice of the Peer Team Members. *Naqsh-e-Nau*, an **International Annual Urdu Journal published by the Department of Urdu and recently included in UGC Care List received special recognition of the Peer Team members.** Finally, Exit Meeting was held in the evening at 4:00 p.m. The representative of the Management, entire faculty and support staff were present. The Chairperson handed the Accreditation Report of the College to the Principal & Coordinator.

The accreditation process was both extensive and intensive. The encouraging aspect of the entire process has been the collective team spirit put up by each and every member of the College fraternity – Management, teaching, faculty, office staff and above all students, alumni and parents who are important stakeholders. On behalf of the IQAC, I, offer my sincere thanks to all the different wings of the College. The IQAC stands committed to learn from the suggestions provided by the NAAC Peer Team and work proactively for the enhancement of quality culture.

Group Photograph of the Teaching Staff with NAAC PEER TEAM

STAR PERFORMERS

2020 – 21

Miss Naziya Umar
secured highest marks in
B.A. Final. She has been
awarded **T. R. Sherwani**
Memorial Gold Medal

Miss Umme Kulsoom
secured highest marks in
B.Com. Final. She has been
awarded **Kaneez Zohra**
Memorial Gold Medal

Miss Tasleem
secured highest marks in
B. Voc. Final. She has been
awarded **Masarrat Fatima**
Memorial Gold Medal

Miss Sidrah
secured highest marks in
English Literature (B.A. Final).
She has been awarded
Qudsia Begum Memorial
Gold Medal

Miss Roshni
secured highest marks in
Medieval History (B.A. Final).
She has been awarded
Prof. Chandra Pant
Memorial Gold Medal

Miss Zoha Akhtar
secured highest marks in
Geography (B.A. Final).
She has been awarded
Qutub Jahan Memorial
Gold Medal

Miss Siddiqui Saheba Shaheen
secured highest marks in M.A. Final
(Medieval History). She has been awarded
Aliya Begum Memorial Gold Medal

Miss Tanveer Fatima
secured highest marks in M.A. Final
(Urdu). She has been awarded
Abida Khatoon Memorial Gold Medal

STAR PERFORMERS

2021-22

Miss Misbah Rashid
secured highest marks in
B.A. Final. She has been
awarded **T. R. Sherwani**
Memorial Gold Medal

Miss Fiza Mashooq
secured highest marks in
B.Com. Final. She has been
awarded **Kaneez Zohra**
Memorial Gold Medal

Miss Anshvika Kesarwani
secured highest marks in
B. Voc. Final. She has been
awarded **Masartrat Fatima**
Memorial Gold Medal

Miss Urfiya Sarfaraz
secured highest marks in
English Literature, B.A. Final.
She has been awarded
Qudsia Begum Memorial
Gold Medal

Miss Misbah Rashid
secured highest marks in
Medieval History, B.A. Final.
She has been awarded
Prof. Chandra Pant
Memorial Gold Medal

Miss Ateeqa Farheen
secured highest marks in
Geography, B.A. Final.
She has been awarded
Qutub Jahan Memorial
Gold Medal

Miss Alishiba Fatima
secured highest marks in
M.A. Final (Medieval History)
She has been awarded
Aliya Begum Memorial
Gold Medal

Miss Shama Azmat
secured highest marks in
M.A. Final (Medieval History).
She has been awarded
Aliya Begum Memorial
Gold Medal

Miss Nikhat Zareen
secured highest marks in
M.A. Final (Urdu).
She has been awarded
Abida Khatoon Memorial
Gold Medal

CONTENTS

1.	AZADI KA AMRIT MAHOTSAV Celebrating 75 Years of India's Independence	Dr. Nasreen Begum Associate Professor Dept. of Ancient History, HGDC	1-4
2.	AZADI KA AMRIT MAHOTSAV Celebrated by the Department of Medieval History	Dr. Nuzhat Fatima Assistant Professor Dept. of Medieval History HGDC	5
3.	Memories of Grandfather Mr. Abul Hasan Ansari – A Freedom Fighter	Dr. Shama Rani Associate Professor Dept. of Education, HGDC	6
4.	HAR GHAR TIRANGA – A Report	Mrs. Sharmeen Fatima Liaison Officer, NSS & Assistant Professor Dept. of Sociology, HGDC	7-13
5.	B.Voc. & M.Voc. in Fashion Design & Embroidery – A Report	Ms. Roquiyya Ansari B.Voc. (Guest Faculty) Dr. Nasreen Begum Coordinator, B.Voc. & M.Voc. FDE, HGDC	14-20
6.	U.P. State Govt. Program on MISSION SHAKTI – A Report	Dr. Sabiha Azmi Programme Coordinator	21-22
7.	International Yoga Day – A Report	Dr. Erum F. Usmani Program Officer, NSS, HGDC & Mrs. Sharmeen Fatima Liaison Officer, NSS, HGDC	23-26
8.	Tata Consultancy Services' Training Programme – A Report	Dr. Amita Agarwal Dept. of Commerce, HGDC Mrs. Shahnaz F. Kazmi Dept. of Commerce, HGDC Ms. Zainab Abbas Dept. of Commerce, HGDC	27
9.	Rotaract Club of Shafaq – Awareness Programme on Health & Hygiene – A Report	Dr. Sabiha Azmi Faculty Advisor Rotact Club of Shafaq, HGDC	28
10.	Environment Protection & Sustainable Development – A Report	Dr. Amna Farooqui Asso. Prof. Dept. of Geography & Dr. Shabnam Ara Asst. Prof. Dept. of Geography, HGDC	29-30
11.	Awareness Programme on Cyber Crime & Security – A Report	Dr. Gulshan Akhtar Asst. Prof. Dept. of Economics & Dr. Shabnam Ara Asst. Prof. Dept. of Geography, HGDC	31
12.	Commemoration of World Arabic Language Day – 18 th December	Dr. Nudrat Mahmood Asso. Prof. Dept. of Arabic & Dr. Siddeeqa Jabir Asst. Prof. Dept. of Arabic, HGDC	32
13.	Islam me Aurtan ki Ilmi wa Adbi Khidmaat -- A Report	Dr. Sabiha Azmi Coordinator, IQAC, HGDC & Dr. Siddeeqa Jabir Asst. Prof. Dept. of Arabic, HGDC	33

14.	Creative Fashion Centre – A Report	<i>Dr. Nasreen Begum</i> <i>Coordinator, CFC, HGDC</i>	34
15.	Career Counselling Cell – A Report	<i>Dr. Shama Rani</i> <i>Associate Professor &</i> <i>Mrs. Hena Farheen</i> <i>Assistant Professor</i> <i>Dept. of Education, HGDC</i>	35
16.	Milestones Covered by CWS – A Report	<i>Dr. Sabiha Azmi</i> <i>Director, CWS &</i> <i>Dr. Erum F. Usmani</i> <i>Asst. Director, CWS, HGDC</i>	36-37
17.	International Women's Day celebration – 8 th March	<i>Dr. Zareena Begum</i> <i>Associate Professor</i>	38-39
18.	Alumni Association GULISTAN-E-HAMIDIA – A Report	<i>Dept. of Urdu, HGDC</i>	40
19.	National Education Day – A Report	<i>Dr. Shama Rani</i> <i>Associate Professor &</i> <i>Mrs. Hena Farheen</i> <i>Assistant Professor</i> <i>Dept. of Education, HGDC</i>	41
20.	Education Fest	<i>Ms. Tazeen Fatima, Alumna &</i> <i>Ms. Roquiya Ansari</i>	42
21.	Sprinklings		43
22.	How Has Studying Literature Changed Me	<i>Ms. Hera Ahmad</i> <i>B.A. III</i>	46
23.	Challenges Before The Nation	<i>Ms. Shaziya Khan</i> <i>B.A. II</i>	46-47
24.	Lines from English Poets and Writers	<i>Ms. Fatma Shabeeh Abrar</i> <i>B.A III</i>	48
25.	Dowry – A Curse	<i>Ms. Nazish</i> <i>B.A. II</i>	49-50
26.	Illiteracy : A Blot on Society	<i>Ms. Hera Akhtar</i> <i>B.A. II</i>	50
27.	Violence Against Women	<i>Ms. Shakira</i> <i>B.A. II</i>	51
28.	Poverty	<i>Ms. Hifza Ansari</i> <i>B.A. II</i>	52-53
29.	The Care Package Called Dowry	<i>Ms. Sumayya Nadeem</i> <i>B.A. II</i>	53
30.	Nuggets of Truth (As Understood Perceived By The Writer)	<i>Ms. Mariyam Khatoon</i> <i>M.A. Sem. III, English</i>	54
31.	What I Have Understood of Life So Far	<i>Ms. Sharmsaar Fatima</i> <i>B.A.III</i>	54
32.	Women And Health	<i>Ms. Shazia Nargis</i> <i>B.A. II</i>	55
33.	Educate Women, Break the Shackles of Dowry	<i>Ms. Maryam Rahman</i> <i>B.A. II</i>	56

SPECTRUM

(Report of Activities)

***"You may never know what results
come out of your actions, but if you do
nothing, there will be no results."***

- Mahatma Gandhi

*****

"Without education your children can never really meet the challenges they face. So it is vital to educate children and explain that they should play a role in their country."

- Nelson Mandela
South African anti-apartheid activist and
politician. He was the first President of
South Africa from 1994 – 1999.

*****

Azadi Ka Amrit Mahotsav is an initiative of the Government of India to celebrate and commemorate 75 years of independence and the glorious history of its people, culture and achievements.

The Hon'ble Prime Minister, Shri Narendra Modi said, "Azadi Ka Amrit Mahotsav means elixir of energy of independence; elixir of inspirations of the warriors of freedom struggle; elixir of new ideas and pledges; and elixir of Aatmanirbharta. Therefore, this Mahotsav is a festival of awakening of the nation; festival of fulfilling the dream of good governance; and the festival of global peace and development."

The Ministry of Human Resource Development & UGC issued directives to HEI's to observe Azadi ka Amrit Mahotsav as part of the celebration of 75 Years of independence. The different departments organized various programmes as part of the celebrations. A detailed report is being presented.

CELEBRATING 75 YEARS OF INDIA'S INDEPENDENCE (A Report)

Dr. Nasreen Begum
Associate Professor
Dept. of Ancient History
Culture & Archaeology, HGDC

The Department of Ancient History aims to make the students aware of the History of Ancient India- its past and legacies through teaching and extra-curricular activities. Our vision is that understanding of the past will enable the students to understand the present and help them to look towards the future. Competitive activities have been a ubiquitous force that transcends into virtually all aspects of life and the classroom is no exception. Therefore continuous competitive activities are organized for the higher output of the students and to motivate them in an engaging way with some educational objectives.

National and International seminars /webinars and events have been organized on a regular basis by the department. A National level online Poster-Making Competition on **Azadi ka Amrit Mahotsav** was organized on **09.08.2021**. The last date for sending the entries was **15th August 2021**. It was open to all as a part of an initiative to enhance public awareness to celebrate and commemorate 75 years of progressive India and the glorious history of its people, culture and achievements. The objective of

poster competition was to make the students adaptive to showcase their creativity about India's struggle for freedom. Through this exercise they also paid a tribute to our freedom fighters and their supreme sacrifice. Total 182 participants participated. An e-certificate of participation was sent to all the participants through their email-id under Ek Bharat Shreshtha Bharat. In this competition three students got positions:-

1. 1st Position Ashish Upadhyay, B.A. IIIrd Year, Ishwar Saran Degree College, Prayagraj
2. 2nd Position Deepti Yadav, B.Sc. (Home Science) II Year, University of Allahabad, Prayagraj
3. 3rd Position Anshika Ranjan, B.A. III Year, CMP Degree College, Prayagraj

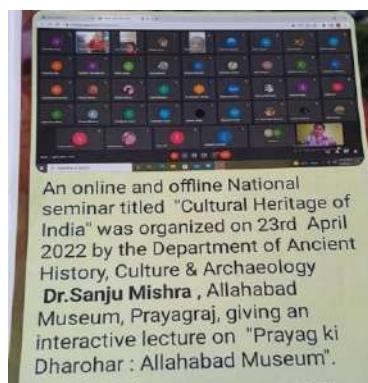
An International webinar was organized by the Department of Ancient History, Culture & Archaeology on the topic **"Intangible Cultural Heritage of India"** under the **"Azadi ka Amrit Mahotsav Programme"** on **2nd October, 2021**. Prof. J. N. Pal, a renowned field Archaeologist, Pre historian, Proto-historian of the Department of Ancient History, Culture & Archaeology, University of Allahabad delivered a speech on "Archaeological Heritage of Prayagraj" Prof. Daniela De Simone, Odysseus Research Professor of India Studies, Department of Languages and Cultures, Ghent University, Belgium gave her speech on Topic **"Buddhist Heritage of India"** Dr. Bina Sengar, Department of History and Ancient Indian Culture, Dr. Babasahab Ambedkar, Marathwada University, Aurangabad gave an interactive lecture on **"Gandhism, Adharm and Intangible Heritage"**.

The Chief Patron was Mrs. Tazeen Ahsanulla, Manager, Hamidia Girls' P.G. College, Prayagraj and Patron was Prof. Yusufa Nafees, Principal, Hamidia Girls' P.G. College. Welcome address was delivered by the Principal and blessing was given by the Manager of the College. The Programme Convener, Dr. Nasreen Begum, Associate Professor, Dept. of Ancient History, Culture & Archaeology, HGDC, Prayagraj gave an introductory address on the importance of Intangible Cultural Heritage. She said that intangible cultural heritage is important as it gives us a sense of identity and belonging, linking our past through the present to the future. The Intangible cultural heritage is of both social and economic importance. It aids social cohesion and helps individuals to feel part of a community and of society at large. All the participants were requested to fill the registration form. Participants attended online talk through google meet. The participants had to fill the feedback form to get the certificate of participation which was given to all the participants who attended the programme offline or online. 184 participants filled the registration form and 84 E- certificate were given to all the registered participants after filling the feedback forms.

An online and offline national seminar was organized to celebrate **"World Heritage Day"** on the topic titled **"Cultural Heritage of India"** on **23rd April, 2022** by the Department of Ancient History, Culture & Archaeology Dr. Sanju Mishra, Allahabad Museum, Prayagraj, gave an interactive lecture on **"Prayag ki Dharohar : Allahabad Museum"** and Mrs. Joyee Roy Ghosh, Curatorial Officer, of India, Kolkata delivered lecture on **"Nawabi Culture of Murshidabad"** on **23rd April 2022**.

The Chief Patron was Mrs. Tazeen Ahsanulla, Manager, Hamidia Girls' P.G. College, Prayagraj and Patron was Prof. Yusufa Nafees, Principal, Hamidia Girls' P.G. College, Welcome address was delivered by the Principal. She said that participants will feel enriched with the knowledge of cultural heritage after completion of the seminar. Blessing was given by the Manager of the College. She said cultural heritage is central to protecting our sense of who we are. It gives us an irrefutable connection to the past – to certain social values, beliefs, customs and traditions that allows us to identify ourselves with others and deepen our sense of unity, belonging and national pride. The Programme Convenor, Dr. Nasreen Begum, Associate Professor Dept. of Ancient

History, Culture & Archaeology, HGDC, Prayagraj gave the introductory address on "World Heritage Day". All the participants were requested to fill the registration form. Participants attended online talk through Google meet. The participants had to fill the feedback form to get the certificate. An e-certificate of participation was given to all the participants who attended the programme offline or online. 254 participants filled the registration form and 84 e-certificates were given to all the registered participants after filling the feedback forms.

A National level Quiz Contest for the UG, PG and Research Scholars was also held to celebrate "World Heritage Day on 24th April 2022". It was based on "Cultural Heritage of India". Participants were invited to participate in the Quiz, "Cultural Heritage of India". Rules and conditions were shared in the form of brochure. The Quiz was conducted online only. The participants attempted the Quiz Contest only once. A candidate was required to score at least 60% or more in order to qualify. An e-certificate was sent on the candidate's registered e-mail id, who qualified the Quiz. Participants had to finish all questions in two hours only. The Quiz contest convener was Dr. Nasreen Begum, Associate Professor, Dept. of Ancient History, Culture & Archaeology, HGDC, Prayagraj.

An online National level Essay competition "Qalam ki Awaz" on "Azadi ka Amrit Mahotsav" was also organized from 10th August to 16th August 2022 to celebrate the 75 glorious years of the Independence of India. This initiative aimed to focus on our freedom struggle and on the milestones we have achieved as a nation. The students submitted their write ups before 16th August 2022. An certificate of participation was given to all the participants on their e-mail-id. In this competition three students got positions:-

1st Position Azma Islam, Hamidia Girls' Degree College, Prayagraj

2nd Position Anusha Verma, I.P.S University of Allahabad, Prayagraj

3rd Position Shaziya Siddiqui, B.A. IIIrd Year, Hamidia Girls' Degree College, Prayagraj

One day educational trip to Allahabad Museum on the occasion of "World Heritage Day" was organized on 31st May 2023. This is in line with our goal of enriching our students with hand-on experience on Indian culture and heritage. Students got a chance to gain valuable knowledge about ancient Indian Culture and experience through this visit.

The Convenor of the Department & students visiting the Allahabad Museum on 31st May, 2023.

DEPARTMENT OF MEDIEVAL HISTORY

Dr. Nuzhat Fatima

Assistant Professor

Dept. of Med. History

The following programmes to celebrate "AZADI KA AMRIT MAHOTSAV".

- **8th - 14th August, 2022** - E-Quiz and online poster competition on "*Lesser Known Female Freedom Fighters*"(Series 2).
- **11th - 26th August, 2022** - Tricolour Awareness Campaign. 15-day international quiz on "*Pictorial Quiz on Unsung Female Freedom Fighters*".
- **12th August, 2022** - A song competition on "*Patriotism and Freedom Movement*"
- **12th - 26th August, 2022** -Pictorial Quiz on "*Unsung Female Freedom Fighters*"
- **13th August, 2022** - Students planted flower plants in the name of freedom fighters.
- **14th August, 2022** - An international essay competition on the topic "*Unsung Men and Women Freedom Fighters of India*".
- **15th August, 2022** - Street play, Nukkad Natak on the topic "*Participation of Women in the Freedom Movement: A Glimpse*" was presented by the "*Veerangana Toli*"
- **16th August, 2022** -Speech competition on "*Lesser Known Female Freedom Fighters*".
- **17th August, 2022** - Poster competition on "*Events of Freedom Movement*".
- **18th-26th August, 2022**-Online Poster Competition on "*Events of Freedom Movement*".
- **31st October - 5th December, 2022** - An International Essay Writing Competition on *The Constitution of India*.
- **26th November, 2022** - celebrating **National Unity Day** and organized International Essay Writing Competition on *Sardar Vallabh Bhai Patel: A Symbol of National Unity*.
- **23rd -24th January, 2023** - Plantation in College Campus.
- **26th February, 2023** - organized a food festival celebrating *Cuisine Mughals, Nawabs and Regional princely States* and an online International Pictorial Quiz on *Mahatma Gandhi and his Followers*.
- **10th -11th July, 2023** - Two-days visit to the Shilp Mela at North Central Zone Cultural Centre (NCZCC), Prayagraj on the topic, *Witness the Unity in Diversity: The Main Feature of Indian Culture*.
- **8th - 15th August, 2021** - **International E-Quiz Competition**. In order to facilitate the Azadi ka Amrit Mahotsav organized quiz on *India's Struggle for Independence (1857 to 1947)* (735 participants). Organizer: Dr. Nuzhat Fatima, Asst. Prof. HGDC.

GANDHI JAYANTI CELEBRATIONS

- **1st & 2nd October 2021, Two Days International E-Quiz Competition** on *Mahatma Gandhi* Celebrating 151th Birth Anniversary of Mahatma Gandhi. Research scholars and participants participated from India and abroad also (1792 participants). Organizer: Dr. Nuzhat Fatima, Asst. Prof. Dept. of Medieval History, HGDC.
- **2nd - 7th October, 2021, Seven Day Archival Exhibition** on *Mahatma Gandhi & Lal Bhadur Shastri* on the occasion of **Gandhi Jayanti** organized by Dept. of History. (Participants 300) organizers : Prof. Yusufa Nafees, Principal & Dr. Nuzhat Fatima, Asst. Prof. Dept. of Medieval History, HGDC.

MEMORIES OF MY GRANDFATHER MR. ABUL HASAN ANSARI- A FREEDOM FIGHTER

MR. ABUL HASAN ANSARI

Dr. Shama Rani

Associate Professor

Dept. of Education, HGDC

***“Hindu hai ki Muslim hai is subah-e-darakshan mein
Shamil hai lahu mera tameer-e-gulistan mein”***

We are celebrating Azaadi Ka Amrit Mahotsava: to commemorate 75 years of independence and the glorious history of its people, culture and achievement. We are living in a free India and enjoying many rights which is the result of sacrifices of freedom fighters. They are pillars behind the freedom movement. They made people aware of their rights

and power. It is all because of freedom fighters that we are the citizens of a free country. The path to Indian Independence is paved by the efforts and endeavors of freedom fighters. Therefore, it is our duty to keep intact and preserve our freedom and contribute to nation building.

At this juncture, I would like to highlight the contributions and memories of my grandfather, Mr. Abul Hasan Ansari (1891-1981) who belonged to Tanda, Faizabad. He was in prison for one year and bore the tortures of the British Government. He also actively participated in the Quit India Movement 1942. My grandfather was upholder of values enshrined in the constitution such as - humanism, brotherhood, secularism, equality etc. He was a member of the executive committee of Management SSK, Faizabad which has now become Awadh University. He was a great supporter of education, especially women's education leading to women empowerment. On the occasion of 25th Anniversary of Independence Day he was honored with Tamra Patra by Mrs. Indira Gandhi, then Prime Minister of India. He was also getting monthly pension of freedom fighter from the Indian government.

Tamra Patra presented to Mr. Abul Hasan Ansari (Freedom Fighter) by Mrs. Indira Gandhi, then Prime Minister, on the occasion of 25th Anniversary of Independence Day

Freedom Fighter Mr. Abul Hasan Ansari, paying homage to Mahatma Gandhi at Rajghat, Delhi

His memories are still alive in my heart. He shared with me how the freedom fighters used to organize secret meetings for the purpose. It brought forward his love for nation and strong belief in the secular character and love for Ganga Jamuni Tehzeeb-the Cultural Heritage of India. He was a great follower of Mahatma Gandhi. I still remember when he had told me that the whole nation was stunned by the assassination of Mahatma Gandhi. He further explained that the entire first pages of newspapers were printed in black on that day and the news was written on it depicting the grief of the nation. He was impressed by Gandhi's philosophy of life and education which emphasizes all round and best development of human, body, mind and soul. He went to Delhi to pay homage to him at his Samadhi (photo attached). He explained to me how the press played an important role and acted as a powerful tool to propagate political ideas. Freedom fighters were the propelling force behind the success of the freedom struggle. Through these sacrifices, they unfurled the banner of patriotism. Although India's journey towards freedom was tough, freedom fighters never lost their hope. They were the ones who took every impossible way to get freedom for their country. Their contribution can never be expressed in terms of words. The freedom we celebrate today is the result of their supreme sacrifice.

***“Wo Hindi naujawan Muslim ya ke sikh ki isai”
“Watan ke paswan wo bas alam bardar e Azadi”***

Har Ghar Tiranga

Activities organized under the Independence Week

11.08.2022 – 17.08.2022

Mrs. Sharmeen Fatima

Asst. Prof. Dept. of Sociology &

Liaison Officer, NSS, HGDC

Ms. Roqaiya Ansari

Guest Faculty

Dept. of Software Technology (B.Voc.)

On the occasion of the Independence Week, various activities were organized under *Har Ghar Tiranga* program. Details are presented below –

Har Ghar Tiranga Awareness campaign was organized by the National Service Scheme (NSS) on a large scale. Under this, the students encouraged the people to hoist the flag on their houses. 197 students participated and made tricolor caps, wrote slogans and prepared pamphlets.

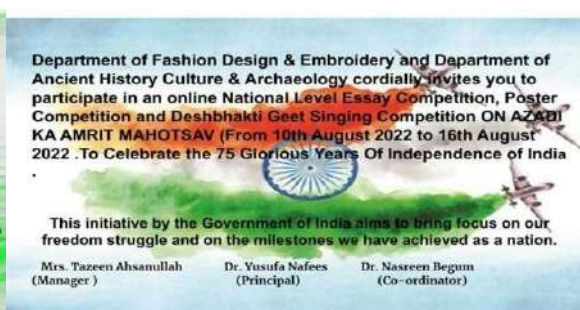
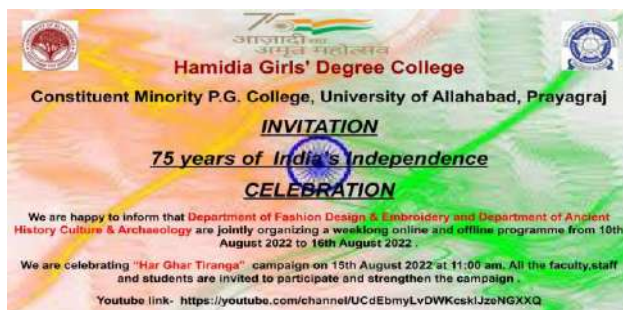

Students making Pamphlets and tricolor Caps

Har Ghar Tiranga Awareness Campaign

10th to 16th August, 2022 – The Departments of Fashion Design and Embroidery and Ancient History, Culture and Archeology jointly organized inter-college online and offline essays, posters, slogans and patriotic songs at the national level on "*Azadi Ka Amrit Mahotsav*". The biggest achievement of this department was that in order to celebrate the glorious 75 years of India's independence, the students of Fashion Design and Embroidery Department stitched and distributed the national flag.

Students preparing Handmade Flags and Posters

11.08.2022 – The students of **Medieval History Department** created awareness about the tricolor. They showed respect to the national flag by singing the song composed by Shafi Nayyar. On the same day, *100 flags were purchased* from the Head Post Office, Prayagraj and were distributed in the College by the NSS and Internal Quality Assurance Cell (IQAC) as per the instructions of Government of India. *Tirangi Rakhi and Tirangi Salad Dressing Competition* were also organized (18 students participated).

मोहम्मद शफीउद्दीन नैयर की नज़्म, छात्राओं की पेशकश

Tirangi Rakhi, Tirangi Salad Dressing Competition

Flag Distribution by NSS & IQAC, HGDC

12.08.2022 – The **Department of Medieval History** organized a song competition on the topic "*Patriotism and Freedom Movement*". Poster and slogan competition on the topic "*Har Ghar Tiranga*" was organized by the **Department of Sociology**. 50 students participated. An essay competition was also organized by the **Department of Education** on the topic "*Yaad Karo Kurbani*". The National Service Scheme and Department of Sociology conducted "*Swachhta Abhiyan*" and cleaned the College premises. 56 students participated. An Essay Competition on "*75 Years of Independence*" was organized by the Internal Quality Assurance Cell.

Patriotic Song Competition organized by Dept. of Medieval History, HGDC

Cleanliness Campaign during "Swachhta Abhiyan"

Posters & Slogans displayed by the student at the Poster Making & Slogan Writing Competition organized by Dept. of Medieval History, HGDC

Students participating in Essay Writing Competition organized by IQAC & NSS, HGDC

13.08.2022 – Plantation program was organized by the National Service Scheme and IQAC in which **Municipal Commissioner Shri Chandra Mohan Gargji** planted saplings in the presence of the **Principal, Prof. Yusuf Nafees & NSS Programme Officers**. The students of **Department of Medieval History** planted flower plants in the name of freedom fighters. 46 students participated. Medicinal plants were also planted by the **Sociology Department**. 42 students participated. The volunteers of NSS decorated the college campus with *tiranga balloons, tiranga ribbons, flags and posters* and sang the National Anthem and "*Sare Jahan Se Achcha*". 115 students participated.

Plantation by Mr. Chandra Mohan Garg
Municipal Commissioner, Prayagraj

Herbal Plantation by the conducted by the Department of
Sociology, HGDC

The College Campus being decorated by NSS Volunteers

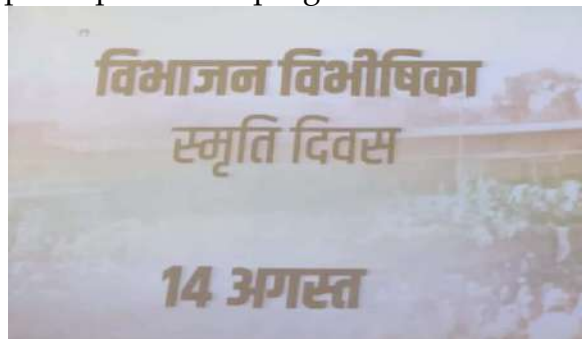

Plantation Program – NSS volunteers and students of the Department of Medieval History, HGDC
Planting flower plants in memory of Indian Freedom Fighters

14.08.2022 – As per the instructions of UGC an Exhibition was shown to the students on *Partition Vibhishika Memorial Day*. The Principal shared the information related to the events with the students. **Safia Naaz**, a student of **Medieval History Department**, presented the patriotic song "*Shaheed Tumhe Salaam*". The program ended with the national anthem. An international essay competition was organized by the Medieval History Department on the topic "*Unsung Men and Women Freedom Fighters of India*". 45 students participated. The students of the Department of English wrote articles on "*Trauma of Partition*". The students of **Sociology Department** and NSS jointly visited the **slum areas**. The slum dwellers were informed about the importance of the tiranga

by the Principal. Desh Bhakti songs were sung with the children. Biscuits and toffees were also distributed along with the flags among the children of slum areas. 25 students participated. The program concluded with the National Anthem.

Partition Horrors Remembrance Day being observed

Visit to Slum Area NSS volunteers distributed Flags, toffees and biscuits. The Principal, HGDC addressed children and informed them about the history of Flag

15.08.2022 – Poetry competition on the topic "*Hubbe-e-Watan*", a speech and essay competition on "*Hindi Hain Hum*" was organized by the **Department of Urdu**. The Department of Urdu along with the Alumni Association of the College "*Gulistan-e-Hamidia*" organized a conference of alumni. Alumni gave 10 flags to the College, and they actively participated in the Independence Day Celebrations. A street play on the topic "*Participation of Women in the Freedom Movement: A Glimpse*" was presented by the "*Veerangana Toli*" of **Medieval History Department**. A national level Essay competition was organized by the **Department of Economics** on the topic "*Contribution of Mahatma Gandhi to Indian Economy*" in both online and offline mode. The **Commerce Department** also organized a slogan writing competition on the occasion of Azadi ka Amrit Mahotsav. The Department of Arabic organized National Level Online Essay Writing Competition on *Tahreeq-e-Azadi mein Aurton ka Kirdaar*, **on 15.08.2022** to celebrate 75 years of Indian independence. Prizes were also distributed to the I, II, III position winners and there was 1 consolation prize. (43 participants). The students participated from Aligarh Muslim University, Delhi University, Maulana Azad National Urdu University & Kashmir University. **First Prize** winners were **Ms. Mehar Fatima**, Research Scholar, Department of Urdu, Delhi University & **Ms. Aisha Shameem**, B.A. III, HGDC, Prayagraj. **Second Prize** winner was **Ms. Uqba Jamal**, M.A. Final, Sunni Theology, AMU, Aligarh. **Third Prize** winner was **Ms. Mariyam Bano**, B.A. Sem. V, Maulana Azad National Urdu University, Lucknow. The **Department of Hindi** also organized poetry writing on the topic "*Desh Prem*". Dr. Zarina Begum, Associate Professor, Department of Urdu, composed "*Tarana-e-Hindi*" –

*Kitni takleef uthayi hai,
Tab ye Azaadi paayi hai.
Har ret mein, khet mein,
gulshan mein,
Tab ye Hariyaali aayi hai.
Ae mere watan, Ae mere
watan,
Kurbaan mai kar dun jaan-o-
tan.*

The National Flag Hoisted at the College building

The Department of Ancient History and Fashion Design and Embroidery took out a march in the College campus on the tune of "Tarana-e-Hindi" presented by Dr. Zarina Begum.

Presenting Tarana-e-Hindi self-composed Nazm by Dr. Zareena Begum, Ass. Prof., Dept. of Urdu.

Nukkad Natak being presented by Virangna Toli. It was directed by Dr. Nuzhat Fatima, Assistant Professor, Department of Medieval History, HGDC

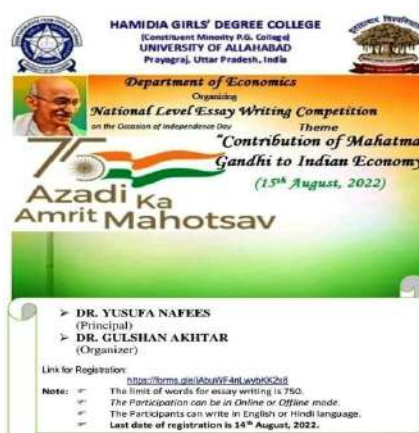

Alumni Meet & Memento presented by Alumna

Domestic Data Entry Operator prepared images of the National Flag using MS-Paint and Photoshop.

16.08.2022 - A speech competition on the topic "*Women Freedom Fighters*" was organized by the **Department of Medieval History**. A national level online essay competition was organized by the **Department of Arabic** on the topic "*Tehreek-e-Azadi mein auraton ka kirdaar*". A two-day national level quiz competition on the theme "*Indian Economy Pre and Post Independence*" was organized by the **Department of Economics** on 16th and 17th August.

17.08.2022 - Poster competition on "*Freedom Movement*" was organized by the Department of Medieval History. The department also organized a 15-day international quiz competition on the topic "*Pictorial Quiz on Unsung Female Freedom Fighters*" from August 11 to 26. A painting exhibition was also organized by the Painting Department on the theme "*Ghar-Ghar Lehrae Tiranga*".

Exhibition on "*Ghar Ghar Lehrae Tiranga*" organized by the Department of Painting, HGDC

STEPS TOWARDS TRANSLITERATION

Initiatives taken to transliterate the Urdu poems based on Indian Freedom Struggle

- *Tahreek-e-Azadi ki Urdu Nazmein* - Under the supervision of Prof. Yusuf Nafees, Principal of the College, 75 poems on Indian Freedom Movement were transliterated from Urdu to Hindi by Ms. Rozina Ansari, College alumna.
- *Tahreek-e-Azadi Urdu Shairi ke Aine Mein* - Transliteration of poetry collection from Urdu to Hindi by Prof. Naseha Usmani, Asso. Prof., & Dr. Zareena Begum, Asst. Prof. Dept. of Urdu, HGDC.
- *Nuqoosh-e-Gandhi* - Transliteration of the poetry collection based on **Bapu**. The poem was transliterated from Urdu to Hindi by the students of the College and College Alumni.

**B. Voc. Degree Programme and
M.Voc. Post Graduate Degree Programme
In Fashion Design & Embroidery
(A Report)**

Dr. Nasreen Begum
*Coordinator, B. Voc. & M.Voc.
Fashion Design & Embroidery*

B.VOC. (Bachelor of Vocations) in Fashion Design & Embroidery is a skill development -based higher education that incorporates specific job roles and their NOSs along with broad- based general education. The three- year program in fashion design aims to produce design professionals who can face the challenges of the fashion and garment industry. It also equips them with strong creative and technical skills related to the field of fashion design.

B.VOC. is running successfully in the college from the session 2015-16. Results of the students are commendable. Five batches of B.Voc. and two batches of M.Voc. have passed out successfully and their achievements are: - One student, Ms. Deepti Verma has cleared the National level test of NIFT and got admission in Master of Fashion Management (MFM) in Shillong. Another student, Mrs. Zainab Parvez has been placed in the **Seams for Dreams** organization in Bombay and after two year she joined Emporia Armani, New Delhi and another student Ms. Mariyam Suhail has been placed in **Reliance Trends**. Arshiya Siddiqui and Alveena Laiq has been placed in **Flipkart** and Akanksha Shukla placed in **Fortis links, Poona**. Deepti Verma was placed in **Interactive Avenues, Bangalore**.

Students have also started online clothing store such as - Ms. Amna Kabeer's Ethnic Closet. Ifra Siddiqui's - Illustration by Ifra, Zubariya Shakeel's Dress-up dress, Khadeeja Rahman's - "Elegance by Kat". Twenty two students of B.Voc. have taken admission in M.Voc. program of our College to upgrade and advance their quality of vocational education. Five students are running their boutique "**Uzma Fashion Centre,**" "**Inaya Boutique,**" "**The Wardrobe Boutique,**" "**Kashish Boutique**" "**Kun Libas**" and some students have started their clothing **business from home**. Their vision is to do something creative in the field of fashion.

Seven students of M.Voc. final year and two student of B.Voc. final year have done a training program from NITRA (Northern India Textile Research Association) in 2021 which is one of the prime textile research institutes in the country. Two students of M.Voc. completed their training at Navlyn Boutique, Prayagraj in 2022. Five students of M.Voc. completed their internship on *Training in Dyeing and Printing* from **Weavers Service Centre of Indian Institute of Handloom Technology, Varanasi** in 2022. Five students of M.Voc. did their training from National Small Industries Corporation (NSIC) Naini, Prayagraj 2023. Two students of M.Voc. underwent internship from Aman Mathur, Fashion House, Deshok Couture Pvt. Ltd. Lucknow in 2023. Six students of M.Voc. did their training program from NITRA (Northern India Textile Research Association) from Ghaziabad in June 2023.

M.Voc. Final Year students for Training/ Internship at NITRA, Ghaziabad

The Skill component of Fashion Design & Embroidery of B.Voc. is aligned with the Qualification Pack (Course) of AMH-SSC, New Delhi. B.Voc. Courses (QP'S) of Fashion Design & Embroidery of 4th, 5th, 6th, and 7th NSQF level are Hand Embroiderer, Fashion Designer, Industrial Engineer Executive and Boutique Manager. The General Education Component conforms with the University norms. Internal assessment is taken by the Department of Fashion Design and external assessment is conducted by the AMH SSC, New Delhi, and the University of Allahabad.

UGC after screening the working of this department had upgraded this program and sanctioned **M.Voc. Post Graduate Programme** to this College from the session 2019- 20. It is a distinctive achievement of our college. M.VOC. classes are running from 2019. M.VOC. (Master of Vocation) is a two-year PG course. The curriculum of M.Voc. in Fashion Design and Embroidery is approved by the BOS of Home Science Department of the University of Allahabad and the Academic Council of the University of Allahabad.

After the completion of B.Voc. degree students are ready for self-employment and they can work in the garment industry or have choice to become young entrepreneurs. After successfully completing M.Voc. which is a two year degree program, they become eligible not only for the Assistant Professorship at Universities and Colleges but also at other Government & Non-Government institutions of Dressmaking, Textile & Apparel Designing and Fashion Design.

Another characteristic feature of this department is the establishment of CAD Lab, a miniature form of garment industry/ workshop for training and internship to produce industry-fit students which is the objective of both MHRD and UGC. University Grants Commission has approved six months certificate course of **Advance Pattern Maker (CAD)** in the year 2020. After this training ample job opportunities would be available to the students. This program is also approved by the BOS of Home Science Department of the University of Allahabad.

The department has adequate laboratory/ workshop facilities for face to face delivery of skills and hands – on practice. Lab of Fashion Design Department is equipped with the latest CAD Software, Photo Digitizer Industrial Plotter, End Cutter, Industrial Scissors, Iron Weight, Rolling Stand, Calibration Sheets, Pattern Table, Single

needle lock stitch machines, Fusing machine and Ironing machine with steam iron boiler and tank, Machine for Pico, Over-Locking and Embroidery machines etc.

The Session 2021-2022 started from 3rd August 2021 and ended on 31st May 2022 and session 2022-23 started from 7th July 2022 and ended on 27th July 2023. Teachers prioritize students' understanding of the concepts rather than mere learning. Teachers' teaching through practical classes is one of the most effective approach to teaching. Faculty are engaged in their profession and committed to upgrade students skill and their learning. They play a crucial role in the development of the students which helps to enhance their knowledge and develop their skills and it is a useful and practical approach to examine learning skills and experiences of the students. Students practice on the understanding part more than the learning part and we get better results of the students at the end of the year.

An online and offline National Workshop titled "The Fading Art of Indian Embroidery" was organized to commemorate the 75th years of Indian Independence "Azadi Ka Amrit Mahotsav" on 1st October 2021

A workshop on "The Fading Art of Indian Embroidery" was organized on 1st October, 2021

Student Development Programme has been institutionalized to encourage students to participate in extra-curricular activities. An online and offline workshop was organized on "Tracing 75 Year of Indian Embroidery and the Evolving Trends" on 1st Oct. 2021. The Theme was "The Fading Art of Indian Embroidery."

Department celebrated Women's Day on 8th March 2022. Events comprise of Mehndi competition, Poster Making Competition and Alpana Competition.

Department organized one - week Programme on "World Heritage Day" from 18th to 22th April, 2022. Workshop was based on the motifs of "Cultural Heritage of India".

Tie and Dye Workshop held on 1st April to 24th April 2022

A Workshop based on the Motifs of "Cultural Heritage of India" from 18th April to 21 April 2022 was organised to celebrate "World Heritage Day." Workshop topic was on "The Ancient Art of Jaipur Block Printing"

Workshop titled "Hand Embroidery" based on the Motifs of "Cultural Heritage of India" from 18th April to 21 April 2022

On the occasion of completion of 75 glorious years of Indian independence a **Flag Making Workshop** was organized from 10th to 14th August, 2022 to celebrate the Azadi ka Amrit Mahotsav. Students cut, sewed and prepared national flags to celebrate “Har Ghar Tiranga” campaign on 15th August, 2022. Fifty national flags were distributed among the students and teachers of the College.

Har Ghar Tiranga was a campaign under the aegis of Azadi ka Amrit Mahotsav. To mark this momentous occasion, each and every student was encouraged to hoist national flag in their homes from 13th to 15th August 2022 as part of ‘Azadi Ka Amrit Mahotsav’ which was celebrated to commemorate the 75 glorious years of Independent India.

Aaraaish is a Fashion Studio, promoting the unique culture and philosophy of Indian handmade clothing. It is shipping worldwide. The department of Fashion Design of Hamidia Girls' Degree College had an opportunity to organize a stall at NCZCC (North Central Zone Cultural Centre) with its support and guidance on 29th and 30th October, 2022.

“Fashion Illustration Workshop” was held from 10th November to 30th November 2022. Instructor was Ms. Zeba Fatima, MFA, University of Allahabad.

Students participated in awareness programme based on *Cyber Security, Mission Shakti and Traffic Awareness* in the presence of Dr. Rakesh Singh, IPS, Prayagraj Range, Prayagraj on 25th Nov. 2022.

"Fifteen Days Warli Art Workshop" was organized in the department from 12th to 31st Jan. 2023. **Craft Making Workshop With Waste Materials** organized by Ms. Harshita from 9th to 11th Jan. 2023. Students learned the tricks of making item out of waste materials. Craft ideas were implemented using waste card board, magazines and news papers etc.

One - week Art and Craft Workshop to celebrate the **World Heritage Day** on the topic *"Safeguarding Heritage Craft Skill for the Future"* from 1st to 8th May, 2023. The workshop was conducted by Pidilite Industries Ltd.

M. Voc. 1st Semester students learning Fashion Sketches and 3D Illustration in the class.

3D Fashion Figure made from waste fabrics and trims prepared by M.Voc. 1st semester students

B.Voc. 1st Semester students making a tree using cardboard box. Session 2022- 23

Students of B.Voc. 1st sem. participated in Flower Pot Making With Waste Materials

The department organized a **National Level Poster Making Competition** on 10th to 16 August 2022. The objective of poster competition was to commemorate the glorious years of our country. The student displayed their artistic skills through an array of posters on the given topics. The students expressed their views and thoughts on the given topics by drawing, colouring and writing slogans and quotes.

Online and Offline National level Poster Competition held on 9th August to 15th August 2022

Online and Offline National Level Poster Competition held on 9th August to 15th August 2022

Deshbhakti Geet Singing Competition On 'AZADI KA AMRIT MAHOTSAV' 10th August to 16th August 2022

A **National level Singing Competition (Desh Bhakti Geet)** was also organized on 10th to 16th August, 2022 to boost the morale of the students and foster their spirit of love towards the nation. In this competition three students got positions:-

- 1st Neda Fatima, B.Com.3rd year, Hamidia Girls'Degree College
- 2nd Anusha Verma, B.A. in Fashion Design and Technology, Centre of Fashion Design and Technology, IPS, University of Allahabad
- 3rd Ankita Mishra, B.Com 3rd year , Arya Kanya Degree College

In the Singing Competition (Desh Bhakti Geet) competition three students got positions:-

1st Position Neha Maurya, B.A. III Year, Arkanya Degree College, Prayagraj

2nd Position Saiba Bano, B.A. III year, Hamidia Girls' Degree College, Prayagraj

3rd Position Aisha Faiyaz, B.Voc. III year, Hamidia Girls' Degree College, Prayagraj

Dr. Anupama Mishra, Associate Professor, Dept. of Textile and Apparel Designing, Central Agricultural University, Imphal delivering her speech.

A **National Level Online and Offline Seminar** was organized on 1st October, 2021. Speaker was Dr. Anupama Mishra, Dept. of Textile and Apparel Designing, central University Tura, Meghalaya.

Another **online and offline seminar** was organized on the occasion of " **World Heritage Day** " Dr. Swati Sahu of GBPUAT, Pantnagar delivered her lecture on the topic "**Traditional Textile Embroidery**" and Mrs. Shweta Saxena, Senior Scientific officer, NITRA, Gaziabad gave her interactive lecture on "**Transformation of Textiles : Technology for Cultural Heritage**" on 22nd April, 2022.

Dr. Swati Sahu delivering her interactive lecture on "Cultural Heritage of India" on 22nd April 2022

Mrs Shweta Saxena, Principal Scientific Officer, NITRA, Gaziabad addressing on "Cultural Heritage of India" on 22nd April 2022

The purpose of seminar was to spread awareness of the value of maintaining cultural heritage and safeguarding the unique and diverse cultural heritage of India and to encourage students to appreciate and safe guard it for future generations.

An exhibition was organized by the students of B.Voc. and M. Voc. on **15th August, 2022**. In this exhibition students presented garments, tie and dye dupatta, embroidery bags, Jute bags, handmade toda jewelry, handmade tiara etc. Another exhibition was organized on **26th February, 2023** with the motto **PLAN AHEAD FOR YOUR FUTURE** on the occasion of the **Education Fest, 26th February, 2023** held at the College. Students showcased their goods and promoted their products, dispersed knowledge, talked about market trends and connected with potential customers.

U.P. STATE GOVERNMENT'S AWARENESS PROGRAMMES
MISSION SHAKTI, CYBER SECURITY AND TRAFFIC AWARENESS PROGRAM
(Under the guidance of the Inspector General of Police, Prayagraj)
25th November, 2022 & 28th November, 2022
(A Report)

Shri Shailesh Kumar Pandey (IPS)
 Senior Superintendent of Police,
 Prayagraj addressing the guests
 and students.

Dr. Sabiha Azmi
 Program Coordinator
 HGDC

Hamidia Girls' Degree College organized one day seminar and workshop on *Mission Shakti*, under the guidance of Inspector General of Police, Prayagraj Range on 25th November 2022. On this day a series of awareness programs were organized with the assistance of Mr. Lovlesh, Program Officer, IG. The **Chief Guest** of the program was **Mr. Shailesh Kumar Pandey, IPS, (SSP), Prayagraj.**

The first in the series was **Orientation programme on Cyber Security** conducted by the team of experts designated by the IG Office. Inspectors who guided the students through workshop were – Ms. Amrita Singh, Mr. Jaiprakash Singh, Mr. Pankaj Kumar, Mr. Pradeep Kumar & Ms. Priti Singh. They created awareness on cyber security among students. They said that cyber security is the practice of protecting systems, networks and programs from digital attack and stressed that cyber security is one of the significant challenges in the contemporary world. They also suggested tips to the students to ensure a safe cyber zone for themselves.

In continuation of the event, a **Seminar on Mission Shakti** was organized. DPO and SO, Mahila thana addressed the students and faculty on the topic **Women And Skill Development - Road To Empowerment**. SO, Ms. Poonam Shukla and Ms. Ambika Paswan delivered their speech on the topic **Women Empowerment**. They addressed issues related to domestic violence, sexual discrimination & harassment at workplace and illegal sex determination. They also made the girl students aware about the laws related to sexual harassment.

L-R : Dr. Amna Farooqui, Vice Principal, HGDC, Mr. Lavlesh Kumar, PO, Shri Shailesh Kumar Pandey, IPS, Senior Superintendent of Police, Prayagraj, Mr. Mohd. Farhanulla, Asst. Manager, HGDC & Prof. Yusufa Nafees, Principal, HGDC.

Mr. Pawan Pandey
Traffic Inspector, Prayagraj

Taking the series onwards a **workshop on *Traffic Problem And Solution*** was conducted by SP, Traffic and his team. The objective of the workshop was to sensitize students about road safety and generate traffic awareness among the participants. The Special Lecture by Mr. Pawan Pandey, Traffic Inspector, Traffic Police, Prayagraj created awareness on road safety measures. Detailed presentation on road safety was also made by the team which added to the knowledge about Road Safety. The team members talked at length about road safety measures which would bring down the casualties on the road.

Earlier the welcome address was delivered by the Principal of the College, Prof. Yusuf Nafees. College Tarana and NSS Lakshya Geet were presented by the students & NSS Volunteers of the College. Medals were distributed to meritorious students of the College and certificates were also distributed to students who had participated in different events.

Students presented posters on cyber security and Naari Shakti. Rangoli was also prepared by the students of Fashion Design and Department of Visual Arts under the supervision of Dr. Nasreen Begum, Coordinator, Fashion Design and Dr. Shahla Hasan, Associate Professor, Department of Painting and Visual Arts, HGDC.

Vote of thanks was proposed by Dr. Sabiha Azmi, Associate Professor, Department of English, HGDC. The program came to an end with the National Anthem and group photograph of faculty members with the guests.

Dr. Rakesh Singh, IPS,
Inspector General of Police,
Prayagraj Zone addressing the
students

To conclude the awareness programme, a **Special Session** was held on **28th November, 2022**. **Dr. Rakesh Singh, IPS, IG Prayagraj Range, Prayagraj** was the **Chief Guest**. Through his lecture he made the students aware of the prevalent cyber crimes and measures of how to protect one self. He stressed that cyber security empowers women. He also highlighted the negative and positive impact of internet and cell phones. He appealed to the students to follow the traffic rules for a safe drive. He also stressed that the girl students should strive to make themselves independent and self reliant financially and also on other fronts. Presidential address was delivered by Mr. Mohd. Farhanulla, Assistant Manager of the College. He appreciated the commitment of IG, Dr. Rakesh Singh who has given a humane touch to the police force.

Earlier, Principal of the College, Prof. Yusuf Nafees welcomed the guests and also highlighted the College history. The Chief Guest was honoured with memento and shawl. Dr. Zareena Begum, Associate Professor, Department of Urdu, HGDC presented a self composed poetry in praise of the Chief Guest.

*****

INTERNATIONAL YOGA DAY - 21st JUNE, 2022 (A Report)

Dr. Erum Farid. Usmani
Program Officer, NSS, HGDC

Mrs. Sharmeen Fatima
Liaison Officer, NSS, HGDC

Observance of Yoga Day at Hamidia Girls' Degree College

International Yoga Day was organized on **21st June, 2022**. The program started with the assembly in which the Principal of the College, Prof. Yusuf Nafees threw light on the background and the historical importance of Yoga. She told that due to the day being the longest day of the year, 21st June is the day chosen for World Yoga Day. In the second phase of the program, the special address of the Honorable Prime Minister, Mr. Narendra Modi on Yoga Day broadcasted from Mysore was screened for staff and students of the College in the campus. Yoga asanas were also practiced in the College premises under the Common Yoga Protocol. The program ended with the national anthem.

Apart from this, a webinar was also organized by NSS and Department of Sociology on '*Yoga for Humanity*'. **Mrs. Rekha Ghosh**, Head of Women's Centre of Azad Park Indian Institute of Yoga, Delhi expressed her views on the occasion. She stressed that we should include yoga in our daily life as it activates our body, mind and soul. Speaking on the occasion **Dr. Rajesh Garg**, Coordinator, NSS, University of Allahabad expressed his views on yoga. Earlier, Prof. Yusuf Nafees, Principal of the College welcomed the guests and students and also expressed her views on yoga and its importance. The programme was conducted by Dr. Erum F. Usmani and Mrs. Sharmeen Fatima delivered vote of thanks.

Coordinator, NSS, UoA, Dr. Rajesh Garg & Resource Person, Mrs. Rekha Ghosh attending the online programme

YOGA WEEK from 15th -21st JUNE, 2023

All three units of NSS, HGDC jointly organized **YOGA WEEK** from **15th to 21st June, 2023**.

17.06.2023 A programme on "*Yoga Pledge and Orientation*" was organized. Mrs. Sharmeen Fatma presented the outline of the Yoga Week program through her speech and highlighted the importance of Yoga in our lives. She discussed the health challenges and said that we should make Yoga an essential part of our daily lives. We should be involved, and others should also be made aware of it. NSS volunteers can play an important role in carrying out this important work through the National Service Scheme. After this, "Yoga Oath" was administered to the program officers and volunteers present. Program Officer Dr. Shahla Hasan motivated the volunteers to express the importance of spreading awareness about Yoga through paintings. Program Officer, Mrs. Hina Farheen, while telling the volunteers about the Yoga Quiz, said that

everyone should participate in maximum numbers and try to raise awareness of Yoga among their family and people around them. Finally the program concluded with the National Anthem. On this occasion, Program In-charge Mrs. Sharmeen Fatma, Program Officers – Dr. Shahla Hasan & Mrs. Hina Farheen and NSS volunteers were present.

18.06.2023 Online program "*Yoga with Family*" was organized. The program officers told the volunteers to participate enthusiastically in the program and make their family members aware about yoga, because a healthy person creates a healthy family and a healthy family creates a healthy society. It is necessary for all the people to be fit in order to build a healthy nation. Only when we are physically and mentally healthy, then only we will be able to perform our responsibilities well. Volunteers took selfies and clicked pictures of their family members while practicing Yoga and posted it on the whatsapp group. The program concluded with the help of program in-charge, Mrs. Sharmeen Fatma, Program Officers – Dr. Shahla Hasan and Mrs. Hina Farheen.

19.06.2023 NSS organized '*Yoga Training Camp*' in the College campus. Yoga instructor, Prof. Anil Khare, Department of Commerce, SHUATS, Naini, Prayagraj made the volunteers practice yoga asanas on the occasion of the Ninth International Yoga Protocol. Along with this, he also threw light on the importance of Yoga and said that Yoga is not only for India, but for the entire world. All around the globe, people have accepted its importance and have turned towards it to discipline their lifestyle. He said that yoga not only keeps our body healthy but also gives us longevity. It increases our concentration and intelligence quotient also. He also said that yoga improves our

physical, mental and spiritual health, hence we should include yoga in our daily routine. On this occasion Principal, Prof. Naseha Usmani encouraged the students and explained the importance of Yoga and asked them to include it in their daily life. She told them that in the present times our lifestyle has become unbalanced and this has impacted our personality negatively. In the changed lifestyle of the materialistic age, Yoga is the only solution that can keep us healthy. Yoga can improve the physical and mental development of girl students. The program was attended by Prof. Yusuf Nafees, Former Principal, HGDC, NSS Program Officers – Dr. Shahla Hasan, Mrs. Hina Farheen & Mrs. Sharmeen Fatma, Liaison Officer, NSS around 47 girl students participated along with the alumna, Ms. Rozy Mukhtar.

Yoga instructor, Prof. Anil Khare, Department of Commerce, SHIATS, Naini, Prayagraj delivered lecture and also made the volunteers practice many yoga asanas on the occasion of Yoga Day 20.06.2023 Under the joint aegis of all the three units of the National Service Scheme a special lecture was organized in the College. **Dr. Syed Akhter Mohammad Meesum**, retired Sub Nodal Officer, Urban Health Mission Prayagraj was the **Chief Guest** on this occasion. He said that the significance of the International Yoga Day is to raise awareness about the multiple benefits of yoga for physical and mental health. Yoga is a mind-body practice that originated in India thousands of years ago. It combines physical postures, breathing exercises, and meditation. Yoga has been shown to improve flexibility, strength, balance, and endurance. It can also help to reduce stress, anxiety, and depression. He stressed on two things for being healthy – one is controlled and balanced diet and the other is exercise. He explained how exercise and diet play a significant role in maintaining good health. Lifestyle refers to the style adopted by people, groups and nations and is the result of specific geographical, economic, political

and cultural contexts. It includes day to day behaviors and functions of individuals in job, activities, fun and diet. For treating general health problems, exercises are included as part of daily life style. Regular exercise along with a healthy diet improves the health. He highlighted that research studies emphasize on the relation between active life style and happiness. He motivated students to develop good habits to remain healthy.

Earlier the welcome address was delivered by the Principal of the College, Prof. Naseha Usmani. NSS Program officer, Dr. Shahla Hasan introduced the guest and Program officer and Liaison Officer, Mrs. Sharmeen Fatima conducted the program and proposed vote of thanks.

The Chief Guest, Dr. Syed Akhter Mohammad Meesum, retired Sub Nodal Officer, Urban Health Mission Prayagraj delivering his lecture and Students practiced Yoga.

21.06.2023 The ninth International Yoga Day was celebrated on 21.06.2023 under the joint aegis of the three units of the NSS. Principal, Prof. Naseha Usmani, teaching staff, non-teaching staff and NSS volunteers participated in the program. Prof. Naseha Usmani, Principal of the College congratulated NSS Program Officers for organizing the International Yoga Day and inspired everyone to do yoga for half an hour every day to stay healthy and active. On this occasion, NSS volunteers, the program officer Dr. Shahla Hasan, program in-charge Mrs. Sharmeen Fatma and faculty members participated. Dr. Sabiha Azmi, Dr. Shabana Aziz, Dr. Nuzhat Fatima, Dr. Kashish Fatima, Ms. Ruqaiya, Ms. Tasleem, Mrs. Ofiya and Ms. Rosie Mukhtar participated.

Teachers and Students practicing Yoga

TATA CONSULTANCY SERVICES' TRAINING PROGRAMME
SPECIAL SESSION ON FEEDBACK OF STUDENTS - 20th April, 2022
(A Report)

Dr. Amita Agarwal

Dept. of Commerce, HGDC

Mrs. Shahnaaz F. Kazmi

Dept. of Commerce, HGDC

Dr. Zainab Abbas

Dept. of Commerce, HGDC

The Department of Commerce, HGDC in collaboration with Tata Consultancy Services undertook a joint initiative to provide an opportunity to students enrolled in the final year of B.Com. to pursue Youth Employment Program. The criteria of the program was to provide 100 hours of training to the students and prepare them for professional competence by imparting Magec Module which includes Maths, Analytical Reasoning, General Business Skills, English and Computer. After the successful implementation of the programme in the session 2020-2021, where 18 students participated and completed the training, TCS organised feedback session of the Youth Employment Program to obtain feedback from the attendees.

Group photograph of TCS Personnel with the Principal, Faculty and attendees of TCS Youth Employment Programme

TCS Personnel interacting with the students of the College at the feedback session.

This feedback session was held in the College on 20th April, 2022 and was attended by five designator from TCS namely: **Vinod Gopalakrishnan Kumar** who was from Tata Business Excellence Group, a division of Tata Sons Private Limited, **Manisha Wadhwa**, Head of Group, KCG and HRB, Tata Power, Delhi Distribution Limited, **Komal Rana**, TCS Bridge IT, Head and TCS AA Champion, **Srishthi Gupta**, All India Head, Youth Employment Programme, TCS, and **Rushikesh Bhagawatkar**, Regional Head, Youth Employment Programme, TCS. Prof. Yusufa Nafees, Principal of the College and the faculty members of the Department of Commerce, Dr. Amita Agrawal, Mrs. Shahnaz Fatima Kazmi and Dr. Zainab Abbas exchanged views and opinions with the TCS personnel about the programme and its impact on students' development and professional growth.

The TCS group held an interactive session and indulged in insightful conversations with the students at a personal level taking into consideration the shortcoming of minority girls regarding joining the professional arena. They also offered employment opportunities to girls who faced difficulty in moving to different cities for work purposes. The programme was also attended by Dr. Shama Rani, Associate Professor, Dept. of Education & Coordinator, Placement Cell, HGDC and Dr. Sabiha Azmi, Associate Professor, Dept. of English & Coordinator, IQAC, HGDC. The session was a lively interactive session and proved beneficial to the students.

*****

ROTARACT CLUB OF SHAFaq AWARENESS PROGRAMME ON HEALTH & HYGIENE

Dr. Sabiha Azmi

Faculty Advisor

Rotaract Club of Shafaq, HGDC

The Rotaract Club of SHAFaq, HGDC in collaboration with Rotary Club of Allahabad Royals organized one day awareness programme on **Women's Health & Hygiene, 7th June, 2023**. The programme was attended by students and faculty. The Rotary Club of Allahabad Royals has been taking strident steps towards creating awareness about women's health and hygiene among the unprivileged women.

The Team of Rotary Club of Allahabad Royals

Distinguished Rotarians who attended the programme were – Rtn. Mrs. Shalini Talwar, Rtn. Mrs. Shivani Agarwal, Rtn. Mrs. Richa Agarwal, Rtn. Mrs. Anju Motihar, Rtn. Mrs. Sipra Jain, Rtn. Mrs. Mahima Agarwal & Rtn. Mrs. Diviya Gupta.

They addressed the students and generated awareness regarding menstrual hygiene. Rtn. Mrs. Shazia Farhan while addressing the students said that we should work hard to bring forth the downtrodden of the society to the mainstream. While discussing the activities of the Rotary she also highlighted the contribution of the Rotary International towards the eradication of Polio and organizing COVID-19 Vaccination Drive. Rtn. Mrs. Richa Agarwal said good menstrual health and hygiene practices can prevent infections, reduce odors, and facilitate in staying healthy. She said that students should focus on menstrual hygiene.

The Principal of the College, Prof. Yusufa Nafees welcomed the guests. The programme was conducted by Dr. Sabiha Azmi, Faculty Advisor, Rotary Club of Shafaq & Director, CWS, HGDC and vote of thanks was proposed by Dr. Erum Farid Usmani, Associate Professor, Dept. of Sociology, HGDC.

Eye check-up camp. L-R: Mr. Rtn. Muniraj Patel, Dr. Manju Singh, Coordinator, NSS, UoA & Prof. Yusufa Nafees with Sharp Sight Team.

Earlier on **25th February, 2022** the Rotaract Club of Shafaq had also organized **Free Eye Check-up camp** with the sponsorship of the Rotary International. The medical team from Sharp Sight visited the College and conducted free eye check-ups of students. The **Chief Guest** of the Programme **Rtn. Mr. Muniraj Patel** congratulated the Rotaractors for organizing the event. His wife **Rtn. Mrs. Bela Raj** actively participated in the camp.

Dr. Manju Singh, NSS, Coordinator, UoA was the special guest on the occasion. She lauded the efforts of Sharp Sight and Rotary Royals for extending this facility of eye check-up to the College. 105 students of the College were benefitted apart from faculty and staff of the College.

ENVIRONMENT PROTECTION & SUSTAINABLE DEVELOPMENT (A Report)

Dr. Amna Farooqui
Associate Professor
Dept. of Geography, HGDC

Dr. Shabnam Ara
Assistant Professor
Dept. of Geography, HGDC

The Department of Geography organized various activities in connection with the protection of the environment. A report is being presented.

- **5th June, 2022 – World Environment Day**

Quiz competition was organized on the *World Environment Day* on 5th June, 2022. The main objective of this quiz was to upgrade the knowledge of students about environment. 25 students participated. E-Certificates were given to the participants through their respective emails who secured 80% marks.

- **16th September, 2022 – World Ozone Day**

Quiz competition was organized on the *World Ozone Day* on 16th September, 2022. The objective of this quiz was to make students aware about the ozone layer, its importance and its negative impact on human life. Students were made aware of the fact that we will suffer a lot if we destroy nature. Students who secured 50% correct answers were awarded e-certificates through their emails.

- **26th September, 2022 – Students' Seminar on World Rivers Day**

A student seminar was organized on the occasion of *World Rivers Day*. This seminar was a student centric activity in which students actively participated. Dr. Amna Farooqi, Associate Professor, Dept. of Geography briefed the students about the importance of rivers and how rivers are beneficial for our social and economic life. The main objective of the seminar was explained by Dr. Shabnam Ara, Assistant Professor, Dept. of Geography, HGDC. She highlighted to the students that this day is being celebrated to ensure the importance of water bodies.

L_R : Dr. Amna Farooqui, Asso. Prof. Dept. of Geography, HGDC & Dr. Shabnam Ara, Asst. Prof. Dept. of Geography, HGDC addressing the students.

She said that water is celebrated, appreciated and conserved. The World Rivers' Day aims to remind people about how important waterways are for human beings around the globe. The first World Rivers' Day was celebrated in 2005 and since then it has been gaining popularity. It was started by Mark Angelo, an international river advocate.

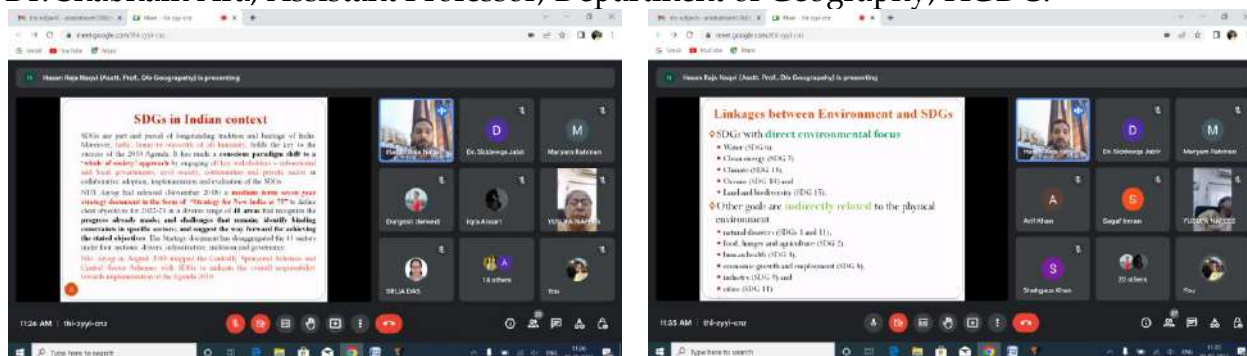
There are a number of practices that can be adopted in order to protect our rivers from getting polluted like using biodegradable cleaning products, educating people, turning the tap off while brushing teeth, limiting shower time, keeping the beaches

clean, clean-up of creeks section etc. These practices when adopted regularly can make a massive difference. Reckless use of water bodies have led to polluting our rivers and waterways. That's why it has become necessary to preserve our water bodies which are an important element of life. World Rivers' Day is all about celebrating the waterways of the world and highlighting the importance of rivers. The day is observed to heighten awareness and encourage people to preserve our important and useful rivers.

- **20th October, 2022 – Online Special Lecture on Sustainable Development**

On this occasion the resource person **Dr. Hasan Raja Naqvi**, Department of Geography, Jamia Millia Islamia, New Delhi delivered a special lecture. The formal introduction of the speaker was given by Prof. Yusufa Nafees, Principal of the College. Through his lecture Dr. Naqvi focussed on the Sustainable Development Goals, remote sensing technologies and Geographical Information System. He elaborated on how the SDGs are related to the field of the Geography and how this technology can be helpful to achieve the Sustainable Development Goals. The program was conducted by Dr. Shabnam Ara, Assistant Professor, Department of Geography, HGDC.

- **2nd December, 2022 – National Pollution Control Day**

An awareness program was organized on National Pollution Control Day. Through this program the students were made aware about the causes of pollution, types of pollution, its harmful effect on environment and the pollution control measures. The participants also took pledge to control pollution.

Students attending the awareness programme on Pollution Control

- **The Department of Ancient History, HGDC** organized an **essay competition** on the occasion of "**World Environment Day**" based on the theme "**Only One Earth**" on 5th June 2022 to promote awareness campaign among students to save the earth and its environment. In this competition three students got positions:-
 1st Shreya Shrivastava, B.A. LLB. (Hons.) IInd Sem. CMP. Degree College, Prayagraj.
 2nd Rahul Gupta, B.A. III Year, CMP Degree College, Prayagraj.
 3rd Shaziya Siddiqui, B.A. IIIrd Year, Hamidia Girls' Degree College, Prayagraj.

AWARENESS PROGRAMME ON CYBER CRIME & SECURITY

20th February, 2023

(A Report)

Dr. Gulshan Akhtar

Associate Professor

Department of Economics, HGDC

Dr. Shabnam Ara

Assistant Professor

Dept. of Geography, HGDC

In connection with UGCs letter no. F-No.1-5/2021 (e-Gov.) dated 19th February, 2021 requesting higher education institutions to strengthen Cyber Security and to tackle the unforeseen challenges of cyber crime and develop an ecosystem for cyber security in HEIs, the College framed an official committee for Cyber Awareness and Security in the session 2022-23. Dr. Gulshan Akhtar from the Department of Economics and Dr. Shabnam Ara from the Department of Geography jointly organized Poster Making Competition on *Ways of Cyber Crime* on 20th February, 2023. There were 25 students who participated and their posters were displayed. The winners were as follow :-

Ist prize winner   Ms. Shaheena Parveen, B.A.I

IInd prize winner   Ms. Zainab Mois, B.A. III

IIIrd prize winner   Ms. Nashra Waseem, B.A. II

The committee announced Rs. 500/- award to the first prize winner. The certificates were distributed to the students by the Principal, HGDC, Prof. Yusuf Nafees.

Selected posters and certificate being distributed by the Principal, HGDC

• Poster Making Competition on *Cyber Security* on 16th December, 2021

Department of Geography, Hamidia Girls' Degree College organized poster making competition on Cyber Security, 16th December 2021. The main objective was to make the students aware about the ways of cyber crime and how we can secure ourselves while using internet. 20 students participated and showed interest in making posters.

Their posters were displayed. The winners were as follows -

Ist prize winner   Ms. Ateeqa Farheen, B.A.III, HGDC

IInd prize winner   Ms. Zainab Moin Ansari, B.A. II, HGDC

IIIrd prize winner   Ms. Alisha Anjum, B.A. III, HGDC

**COMMEMORATION OF WORLD ARABIC LANGUAGE DAY
ART OF TRANSLATION : IMPORTANCE, CHALLENGES & SOLUTIONS**

19th January, 2023

(A Report)

Dr. Nudrat Mahmood

Associate Professor

Department of Arabic, HGDC

Dr. Siddeeqa Jabir

Assistant Professor

Department of Arabic, HGDC

To celebrate the **World Arabic Language Day** a Workshop on *Art of Translation : Importance, Challenges & Solutions* was organized by the Dept. of Arabic. Arabic Language is a pillar of the cultural diversity of humanity. It is one of the most widely spoken languages in the world, used daily by more than 290 million people. World Arabic Language Day is celebrated every year on 18 December since 2012. The date coincides with the day in 1973 when the General Assembly of the United Nations adopted Arabic as the sixth official language of the Organization.

The UNESCO has shed light on the numerous contribution of Arabic to humanity, cultural and linguistic diversity, as well as to the enhancement of knowledge. Arabic is a language that brings together knowledge from various cultural, ethnic, religious and social backgrounds.

On this occasion a special Lecture was delivered by **Dr. Mahmood Hafiz Abdul Rub Mirza**, Assistant Professor, Department of Arabic & Persian, UoA, Prayagraj. The program was inaugurated by Prof. Yusuf Nafees, Principal, Hamidia Girls' Degree College, Prayagraj. Vote of thanks was proposed by Dr. Nudrat Mahmood, Associate Professor, Dept. of Arabic, HGDC. Dr. Siddeeqa Jabir, Assistant Professor, Dept. of Arabic, HGDC conducted the program.

OTHER ACTIVITIES ORGANIZED BY THE DEPARTMENT OF ARABIC

- **11.12.2022** - Online Arabic Quiz on *Birth Anniversary of Noble Laureate Writer Naguib Mahfouz*. The main objective of this event was to make the students aware about Noble Laureate and writer Naguib Mahfouz (born - December 11th 1911 in Cairo, Egypt and died on August 30, 2006, Cairo). He has been awarded the first noble prize in Arabic Literature. E-certificates were distributed to those students, who secured 60% marks.
- **17.01.2023** - **Arabic Calligraphy Competition** was organized and the result was declared by **Dr. Mahmood Hafiz Abdul Rub Mirza**, Assistant Professor, Department of Arabic & Persian, UoA, Prayagraj. Altogether 34 students participated and the winners were -
  - I Prize -Ms. Hanifa Anjum, M.A. Sem.I, Arabic
  - II Prize -Ms. Nikhat Shamsi, College Alumna
  - III Prize - Ms. Arbia Asrar, College Alumna

*****

ISLAM MEIN AURTON KI ILMI WA ADBI KHIDMAAT

24th March 2022

(A Report)

Dr. Siddeeqa Jabir

Assistant Professor

Department of Arabic, HGDC

Dr. Sabiha Azmi

Coordinator

IQAC, HGDC

Special Lecture on ISLAM MEIN AURTON KI ILMI WA ADBI KHIDMAAT was organized by the Internal Quality Assurance Cell & Department of Arabic, HGDC on **24th March, 2022**. The **Chief Guest** was Dr. Shaykh Mohammad Akram Nadwi, Former Research Fellow, Oxford University, Dean Cambridge Islamic College, Cambridge & Director, Al Salam Institute, Oxford. Through his lecture he highlighted that there is evidence of Muslim women scholars 'Aalima' who gave 'Fatwa'. He also gave references of nine thousand highly educated women who taught in Masjid-e-Nabwi, Masjid-e-Aqsa, Masjid-e-Haram and various other important places in Damascus, Egypt and Syria during the time of Prophet Muhammad (PBUH). He also pointed out that in 700 Hijri Fatima bint Ibrahim taught 'Bukhari Shareef' in Masjid-e-Nabwi. He brought to light that women gave 'tarbiyat' to all 'Five Imams' of Islam. Lastly, he motivated the girl students to come forward and educate themselves.

L-R: **Dr. Sabiha Azmi**, Coordinator, IQAC, **Prof. Yusuf Nafees**, Principal, HGDC.

Chief Guest – Dr. Shaykh Mohammad Akram Nadwi, **Dr. Anas Nadwi**, General Manager, ANIC

Mr. Mohd. Farhanulla, Assistant Manager, HGDC welcomed and appreciated the efforts of Dr. Akram Nadwi for his enlightening lecture and also for providing the valuable information regarding 'Ilmi Khidmaat' of women. Through his presidential address Dr. Anas Nadwi, General Manager, Australian National Imams Council, Sydney, Australia, focused on the achievement of the Chief Guest. He acknowledged the efforts of Dr. Mohammad Akram Nadwi Sb. in guiding the students through his lectures, books and articles.

Earlier, the Principal of the College delivered welcome address. She highlighted the contribution of Shaykh Mahammad Akram Nadwi in the field of *Islam Mein Aurton Ki Ilmi Wa Adbi Khidmaat*. She especially pointed out his Biographical Dictionary (Al-Muhaddisaat). In her speech she also gave the brief history of Hamidia Girls' Degree College, Allahabad. Vote of thanks was proposed by Dr. Sabiha Azmi, Coordinator, IQAC, HGDC. Dr. Siddeeqa Jabir, Assistant Professor, Dept. of Arabic, HGDC conducted the program.

*****

CREATIVE FASHION CENTRE (A Report)

Dr. Nasreen Begum
Coordinator
Creative Fashion Centre

The University Grants Commission (UGC) has proposed introducing an “Earn-While-Learn” scheme in higher education institutions (HEIs) to help students from socio-economically disadvantaged groups to earn and support their education and acquire skills to enhance their employability

This initiative is providing part-time employment to the enrolled student in the college enabling them to earn and pay their educational expenses. Creative Fashion Centre is working with the *Earn While You Learn* objective. The centre provides opportunities to students to earn while learning to meet their expenses, polishing their skills and acquiring hands-on training. The centre enables the students to explore their subject preferences and develop their career and helps them to inculcate values of hard work and dignity of labour.

The dedicated students prepare the best women's apparels and other essential ladies wear that are a perfect fit for every occasion. If you are looking for women's clothing to be stitched or designed, look no further as Creative Fashion Centre is all set to fulfil this requirement.

Here the students prepare designer apparels also like gota patti kurtis, lehenga sets, gharara sets, kurti sets, chikankari kurtis, anarkali kurtis, angrakha kurtis, layered kurtis and many others. In western wear, they prepare jumpsuits, skirts, dresses, tops and other dresses as per the latest trends.

Our centre is the perfect place to visit as we have covered every single requirement. Whether you are looking for a specific silhouette, a specific sleeve type or a specific style or colour, we cover all the needs of customers. Our approach is mainly to keep the focus on the needs of the customers.

*****

CAREER COUNSELLING CELL (A Report)

Dr. Shama Rani

Coordinator, CCC &

Asso. Prof. Dept. of Education, HGDC

Mrs. Hena Farheen

Assistant Professor

Dept. of Education, HGDC

Career Counselling Cell has been established in the College under UGC XI Plan to develop the students' competency in self-knowledge, educational and occupational exploration, and career planning. The Cell in association with different departments, arranged personality development programmes for the students of respective departments. The programmes focused on personal growth, interpersonal effectiveness and skills that are vital for placement and career growth.

9th March, 2022 - A Career Counselling program was organized in collaboration with Information and Counselling Centre, University of Allahabad, Prayagraj. **Dr. Sugreev Singh**, Counsellor and Librarian, Model Career Centre, University of Allahabad delivered a lecture on this occasion. He motivated the students and pointed out the steps to be followed for better future. He highlighted that education is the mother of all development and in order to live happily in later years of life our motive should be to put in hard work in early years of life. In the pursuit of CASH (power) we should follow the KASSH ideology where in K stands for knowledge, A for attitude, S for structure, S for strategy and H for habit. He inspired the students to struggle for what they want in life. He also gave examples of the mountain man Dashrath Manjhi and the Olympic gold medallist, Neeraj Chopra. He stressed on the three secrets for a successful life - right thinking, right direction and right time. He also referred to the words of APJ Abdul Kalam, Former President of India "Dream is not that which you see while sleeping, it is the something that does not let you sleep". He further added time management is the key to fulfill our dreams, goals and objectives of life. We should be consistent towards our vision and mission in life. He asked the students to do their evaluation and exploration of their internal and external environment and fix their objectives and goals in life by explaining the concept of KPTM where K stands for knowledge, P for patience, T for time and M for money. He asked the students to develop soft skill quality that includes positive attitude, right body language and communication and basic technological knowledge. He further explained the concept of reward and punishment which leads to a disciplined life. He also gave tricks and tips to solve mathematical problems speedily and orally. He further mentioned the significance of smart work in present time.

On the occasion Prof. Yusufa Nafees, Principal of the College, encouraged the student by emphasizing the importance of time in life and suggested not to use shortcut for success. She also quoted the verses of the famous poet, Maithili Sharan Gupt in this context. The welcome address was delivered by Dr. Amita Agarwal, Department of Commerce, HGDC. Vote of thanks was proposed by Dr Shama Rani, Coordinator, Career Counselling Cell of the College. 100 students participated in this event. The faculty members of the Department of Commerce, Mrs. Shahnaz Fatima Kazmi, Dr. Zainab Abbas and Miss Nishtha Agarwal were present.

*****

MILESTONES COVERED BY CENTRE FOR WOMEN'S STUDIES

Dr. Sabiha Azmi

Director, CWS, HGDC

Dr. Erum Farid. Usmani

Asst. Director, CWS, HGDC

Empowerment and emancipation of girl students is the guiding principle of the Centre for Women's Studies of the College. It aims at boosting the overall performance of the students through confidence building measures such as active involvement of students in different curricular and extra-curricular activities and even organizing extension activities for gender development from time to time. Improving women's health is one of the key area of action, and in this connection, the Centre for Women's Studies & NSS, HGDC jointly organized special lecture on *Women's Health and Nutrition*, 27th September, 2022 during the nutrition month – POSHAN MAAH.

AWARENESS PROGRAMME ON WOMEN'S HEALTH AND NUTRITION-27.09.2022

An awareness programme on *Women's Health and Nutrition* was organized by NSS and CWS under the Poshan-Maah Scheme of NSS. Prof. Mohammad, Dr. Asif Hussain Usmani, Prof. Dr. Usamah Ahmad from Unani Medical College, Prayagraj delivered lectures on *Ayurveda and Unani Medicines*. Prof. Usamah said in his lecture that it is our responsibility to improve our health. The Government of India has started many schemes like **Ayush**, for the general masses which aims at improving health of the general public. He brought to notice that advanced medicine came in the era of Covid but as these medicines were quite expensive, it was not accessible to everyone. He said that Ayurvedic and Unani medicines are less expensive, affordable and these medicines proved useful during Covid-19. He said that it is necessary to increase the immunity in order to improve general health. He further opined that medicines and science are not the personal property of anyone, rather they are universal and hence medicines should be made accessible to all. He said that heart ailment is becoming very common in the present time, and for this it is very important for us to be aware of the disease and how to combat it. Dr. Usamah also explained the Basic Life Support System (BLS).

Special Lecture in progress and medicines being given to the College. **Dr. Usamah**, from UMC alongwith **Dr. Erum F. Usmani**, Asst. Director, CWS, HGDC & **Mrs. Sharmeen Fatima**, Liaison Officer, NSS, HGDC.

He said that we have to live not only for ourselves but also for our society. Through his lecture he made the students aware of the fact that in the present age of pollution there is no age limit for heart diseases. Even two year old and newborn babies suffer from heart ailments. He also explained the first aid to be administered if someone is suffering from Cardiac arrest and demonstrated how the CPR be given to patients. The rule is: "*Do hard and Do fast*" hundred times. Pressure has to be given to the patient

in 60 seconds. He said that the method of giving CPR is different for everyone. He said that if the person suffering from cardiac arrest and is given first aid on time, then his/her life can be saved and this is the greatest help. He also said that during the change of season, viral diseases spread very rapidly. He brought to knowledge the Ayurvedic and Unani remedies for viral fever. He also talked about the Ayurvedic medicines to minimize bone diseases like Arthritis and Osteoporosis. Prof. Usamah Ahmad also brought to light the first aid measures to be adopted in case of road accidents. He stressed on the medicinal value of seeds like Carom seeds, Fenugreek, Nigella sativa, Garden Cress (*Ajwain, Methi, Kalaunji & Chamsur*).

OTHER ACTIVITIES OF THE CENTRE

- CWS organized **Poster Making Competition** on the occasion of **International Women's Day - 8th March, 2022**.
- **COVID-19 Vaccination Camp** - CWS & NSS jointly organized vaccination camp for booster dose on **15th July, 2022** in collaboration with Dufferin Hospital, Prayagraj. Apart from the students and staff, 35 members of the community were benefitted.

- **8.12.2022 - Health Check-up** was conducted by Dr. Anjum Ahmad, Consultant Doctor, CWS, HGDC. In addition, a counseling session was also undertaken by her on the same day in collaboration with NSS under the *Swachch Bharat Abhiyaan*. She made the students aware about health test for the prevention of Dengue.
- **15.12.2022 & 26.03.2023 Health Check-ups** were organized by CWS & NSS, HGDC. Dr. Anjum Ahmad, Consultant Doctor, CWS, HGDC conducted the check-up.

Health check-up of the students being conducted by Dr. Anjum Ahmad, Consultant Doctor, CWS, HGDC

- **26th March, 2023 - Road Safety Club** - An Awareness programme regarding **Road Safety** was organized by CWS & NSS of the College. The **Chief Guest, Mr. Pawan Kumar Pandey**, Traffic Inspector, Prayagraj through his lecture made the girl students aware of the safety measures to be followed on the road.

Road Safety Awareness Programme in progress

INTERNATIONAL WOMEN'S DAY CELEBRATION – 8th MARCH, 2022 (A Report)

Dr. Sabiha Azmi
Director, CWS, HGDC

Dr. Erum Farid. Usmani
Asst. Director, CWS, HGDC

Prof. Gunjan Sushil, Dept. of English & MEL, UoA, Prayagraj delivering lecture on *Women Empowerment*.
Seated on the dais L-R : Dr. Sabiha Azmi, Director, CWS, HGDC, Prof. Yusufa Nafees, Principal, HGDC & Dr. Erum F. Usmani, Asst. Director, CWS, HGDC.

To celebrate the International Women's Day 2022, the Centre for Women's Studies of Hamidia Girls' Degree College organized a Special Lecture on *Women Empowerment* on 8th March, 2022. The lecture was delivered by the **Chief Guest, Professor Gunjan Sushil**, Department of English & MEL, University of Allahabad, Prayagraj. Through her lecture she emphasized that it is necessary for young girls and women to break the bounds and shackles laid down by society. She stressed that fear is restrictive and hence it is imperative that women should rise above narrow boundaries and prove their abilities.

Prof. Gunjan Sushil, Dept. of English & MEL, UoA, Prayagraj distributing certificates to the College Alumni who qualified NET & JRF.

She appreciated the hard work and determination of the alumni of the College who qualified NET & JRF. She also distributed certificates of achievement to them.

Speaking on the occasion she said that it is very necessary for young girls and women to create an identity for themselves and motivated them to be financially independent. She also stressed that girls should also develop their sense of self esteem.

Conducting the programme Dr. Sabiha Azmi, Director, CWS, HGDC introduced the theme of International Women's Day '*Break The Bias*'. She said that International Women's Day is a global day celebrating the social, economic, cultural and political achievement of women. She said that we should unite for the rights of women and take initiative for gender parity.

Earlier, Welcome Address was delivered by Dr. Yusufa Nafees, Principal of the College. Introducing the Chief Guest, she shed light on academic pursuits and publications undertaken by Professor Gunjan Sushil. Highlighting the milestones covered by the College, she lauded the efforts of the founder, Begum Khursheed Khwaja who started Hamidia Primary School in 1932 with a vision to bring the modern scientific education to the doorsteps of women of the community and other members of the society also.

Staff & Students attending the program.

Seated on the dias L-R : **Prof. Gunjan Sushil**, Dept. of English, UoA, Prayagraj, **Prof. Yusufa Nafees**, Principal, HGDC & **Dr. Sabiha Azmi**, Director, CWS, HGDC and **Dr. Erum Farid Usmani**, Assistant Director, CWS, HGDC proposing vote of thanks on the occasion.

Vote of thanks was proposed by Dr. Erum Farid Usmani, Assistant Director, CWS, HGDC. Speaking on the occasion she said that women empowerment is a process in which two H are important – happiness and health.

ALUMNI ASSOCIATION "GULISTAN-E-HAMIDIA"

Dr. Zareena Begum
Associate Professor
Dept. of Urdu, HGDC

An Alumni meet was organized by the College on **3rd July, 2022** at 11:30 a.m. in the College premises by the Alumni Association, "*Gulistan-e-Hamidia*". On this occasion **Prof. Yusuf Nafees**, Principal of the College, was the **Chief Guest**.

The program started with the recitation of Hamd. Later bouquets and mementos were presented to the Chief Guest. Dr. Zareena Begum, Associate Professor, Department of Urdu, HGDC and Chairperson "*Gulistan-e-Hamidia*" welcomed the guests. Ms. Tazeen Fatima, Deputy Secretary "*Gulistan-e-Hamidia*" explained the method of registration through Google form and also shared the link with the registered alumni. At the meet, office bearers of Alumni Association were also selected.

The **Chief Guest, Prof. Yusuf Nafees** presented her views on the purpose, importance and usefulness of alumni association and appealed to the alumni of the College to make this association successful in future. Members of the Alumni Association shared their past experiences and memories. Dr. Zareena Begum, Associate Professor, Department of Urdu, informed the members about the courses running in the college and requested them to take initiative for smooth running of these courses. The program ended with the vote of thanks.

26th February 2023 - *Educational Fest* was organized by the College in which members of Alumni Association participated actively. They organized stall of books and calligraphy masterpieces. The office bearers – Dr. Sifat Zehra (President), Ms. Saba Parveen (Vice President) and Ms. Kaneez Fatima (secretary) organized the event systematically. Members of Alumni Association also participated enthusiastically in Azadi ka Amrit Mahotsav.

*****

NATIONAL EDUCATION DAY

Dr. Shama Rani

Associate Professor

Department of Education

HGDC

Mrs. Hena Farheen

Assistant Professor

Department of Education

HGDC

National Education Day is an annual observance to commemorate the birth anniversary of Maulana Abul Kalam Azad, the first education minister of independent India, who served from 15th August 1947 until 2nd February, 1958. In honour and remembrance of Malauna Azad's invaluable contribution to the Indian education system, **11th November** is celebrated as the **National Education Day** in our College with great fervour and enthusiasm.

National Education Day embarks on the journey of Maulana Abul Kalam Azad in India. His contribution gives relevant importance today and inspires the students nationwide. Azad was among the core founders of Jamia Millia Islamia in Delhi and contributed to the foundation of Indian Institute of Technology campuses across the country. He also paved the way for India's highest education Regulator - University Grants Commission. Many cultural and literary academies were also established under Azad's tenure like Sahitya Academy, Lalit Kala Academy, Sangeet Natak Academy, Indian Council for Cultural Relations, etc.

Dr. Shama Rani, Associate Professor, Department of Education, HGDC, Prayagraj gave speech on the theme, "Relevance of Maulana Azad Educational thoughts in the Present Era". She said that it was Azad's efforts that made India realize the importance of education and why it is every citizen's basic right. He was referred to as Mir-i-Karawan by Jawaharlal Nehru because of his intellectual skills and outstanding personality. Maulana Azad emphasized the significance of culture and heritage while formulating his educational plans and policies. He felt that the cultural content in Indian Education was very low during the British rule and needs to be strengthened through curriculum.

On the occasion of National Education Day, Essay Writing Competition was organised in which students participated actively. Kahkashan Azam, B.A.III secured first position, Insha Fatima of B.A.II secured second position and Sadaf Fatima secured third position.

*****

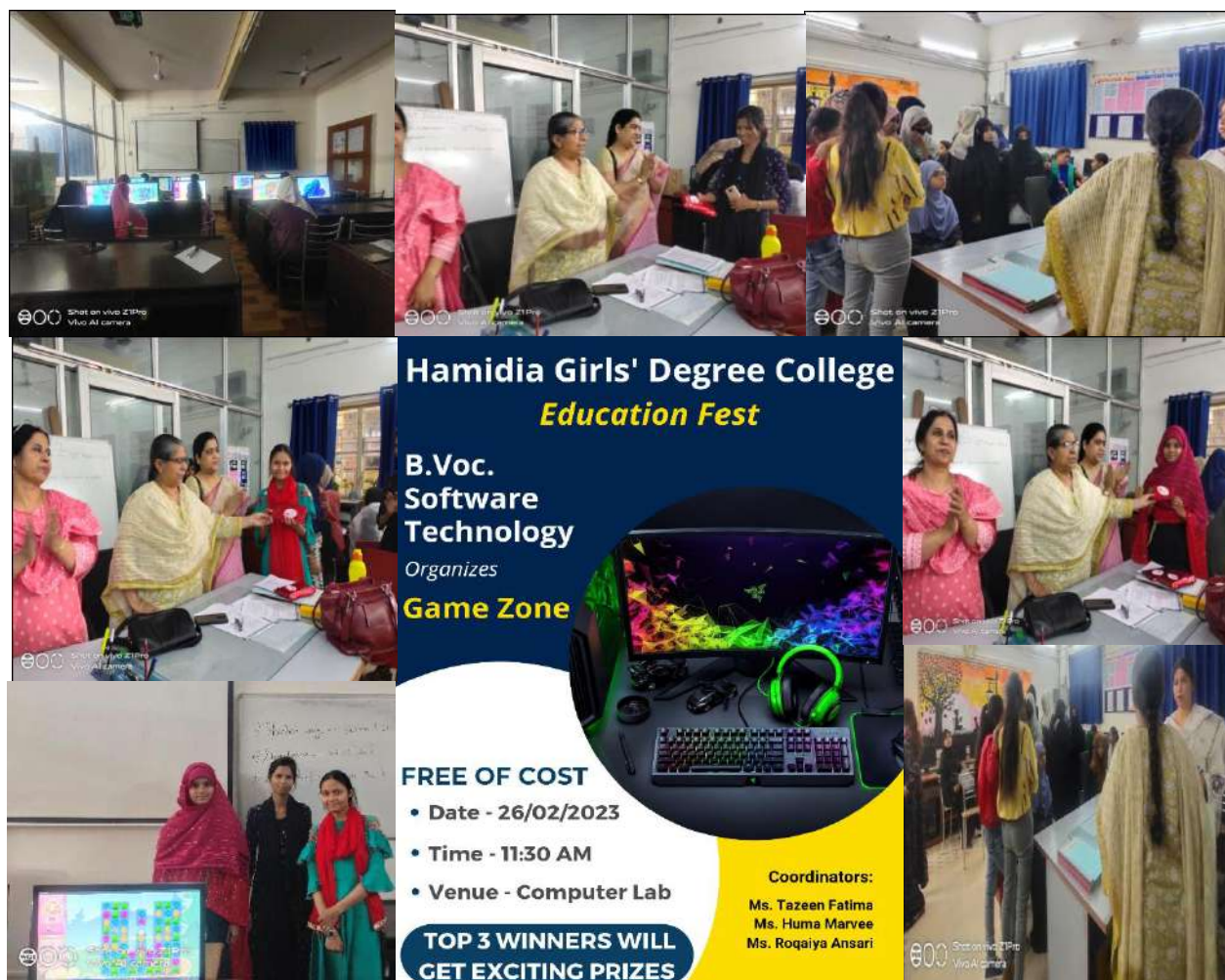
EDUCATION FEST 26th February, 2023

Ms. Tazeen Fatima
Visiting Faculty
Dept. of B.Voc.(Software Technology)

Ms. Roqaiya Ansari
Guest Faculty
Dept. of B.Voc.(Software Technology)

The Department of B.Voc. Software Technology participated in the Education Fest and organized the following activities:

1. Programme regarding CUET Registration
2. Computer Gaming Contest

The faculty trained the aspiring candidates to fill the Registration Forms for CUET. They were also provided complete information of the CUET process by the Principal of the College, Prof. Yusuf Nafees, the Director, CUET Admission Committee, Dr. Amna Farooqui & the Chairperson Admission Committee, Dr. Erum Farid Usmani. 72 students participated in the above-mentioned activities.

SPRINKLINGS

SPECIAL LECTURE SERIES ORGANIZED BY THE DEPARTMENT OF ENGLISH

- Special Lecture on *A Summative Analysis of Jane Austen's Novel 'Persuasion'*, **31st August, 2022**. Lecture was delivered by Dr. Fatima Noori, Asstt. Prof., Dept. of English, Jagat, Taran Girls' Degree College, Prayagraj. 20 PG students participated.
- Special Lecture on *The Plays of the Restoration Period with Special Reference to The Way of the World*, **27th & 28th September, 2022** delivered by Prof. Gunjan Sushil, Dept., of English, University of Allahabad. 18 PG students participated.

L to R : Dr. Asma Siddiqui, Guest Faculty, Dept. of English, HGDC & Prof. Gunjan Sushil, UoA.
Students of M.A. attending the lecture

L-R : Dr. Fatima Noori, JTDC & Dr. Sabiha Azmi, Asso. Prof. Dept. of English, HGDC.
Students of M.A. attending the lecture

SKILL DEVELOPMENT PROGRAMMES ORGANIZED BY THE DEPARTMENT OF SOFTWARE TECHNOLOGY

- **20th June, 2023** Department of Software Technology (B.Voc.), HGDC organized **one-day Skill Development Programme on Web Development and Digital Media**.
- **30th June, 2023** Department of Software Technology (B.Voc.), HGDC organized **Logo Design Contest** on the theme, *Bazm-e-Adab HGDC*.

AWARENESS PROGRAMME ORGANIZED BY THE DEPARTMENTS OF GEOGRAPHY & PAINTING

- **Poster Making Competition on Nari Shakti on 15th December, 2021**. The Departments of Geography & Painting, HGDC jointly organized poster making competition on *Nari Shakti*. 18 students participated and displayed different steps for Women Empowerment. The winners are as follow–
Ist Prize Winner Ms. Alisha Anjum, B.A.II
IInd Prize Winner Ms. Zainab Moin Ansari, B.A. II
IIIrd Prize winner Ms. Ayesha Bano, B.A. II

"Education is not preparation for life; education is life itself. The essence of education lies in drawing out the very best that is in you. The highest education is that which does not merely give us information but makes our life in harmony with all existence."

- Rabindra Nath Tagore

was the first Indian to win Nobel Prize for Literature in 1913 for his collection 'Gitanjali' published in London in 1912.

*****

STUDENT'S CORNER

"Read not to contradict and confute; nor to believe and take for granted; nor to find talk and discourse; but to weigh and consider."

- Francis Bacon, *Of Studies*

HOW HAS STUDYING LITERATURE CHANGED ME

Ms. Hera Ahmad

B.A. III

I have always loved and enjoyed literature and I thought of pursuing it after finishing school. I was a PCM student so naturally my first choice was to go for B.Tech or B.Sc. but then I realized I don't enjoy these subjects as much as I do literature. I have been studying English literature for almost three years now, and I could not be much happier. Literature not only makes me happy but has also changed my perspective towards life and people. Some of the ways in which literature has helped me evolve are as follows:

I have always been fond of reading but now I not only read but I **read in between the lines**. I have become a more conscious reader. I often read sentences and think of the wider contexts related to them. Studying literature has enhanced my knowledge of the world. Since it's a subject born from the society, it really gives a thorough knowledge of it. Literature is for the people, by the people and of the people, so it is very much relatable. Literature also connects us with history. Through a study of literature I have learnt a lot about the people who came before us and revolutionised the world with their thinking. As literature and psychology both study humans, literature connects us with human psychology as well. Without a plunge into the human psyche, it is impossible to understand the causes of human behaviour, hence study of literature facilitates study and understanding of psychology and vice-versa. Literature has changed me for good, and I think everyone should study literature.

CHALLENGES BEFORE THE NATION

Ms. Shaziya Khan

B.A. II

India is the biggest democracy in the world and has taken giant strides in the last few decades. We are now the world's third-largest economy but to add to our woes the country is facing crisis at various fronts. Issues like corruption, rising rate of violence against women, illiteracy and unemployment are serious challenges before the nation which need to be looked into with rigour.

With the proliferation of information and technology more awareness is spreading among the masses. New organisations are sprouting to find a fruitful solution to these problems. The activists involved are really working hard to eradicate these problems. The first and foremost duty of an enlightened citizen is to locate the problems and then work in right earnestness to remove the problems. Some of the problems facing the nation are listed below :

Corruption- The most widely spread problem in India is corruption, which must be handled quickly and wisely. There is hardly any office, in both the private and public sector that is left untouched with this disease. There is no telling how much loss the economy has suffered because of this. Though most of us are concerned but when the time comes to act, we the people of India shy away from taking hard steps.

Illiteracy- The percentage of illiteracy in India is alarming. Although 74.04% of people were counted as literate as per 2011 census, there is a wide disparity between the rate of

rural and urban illiteracy and male and female illiterates. The condition in villages is pretty bad. Though a number of primary schools have been set up in rural India, the problem persists as many children especially girls do not have transportation facility. They live in remote areas and cannot cover long distances to reach the school. Simply setting up schools in rural areas is not the solution. Transport must also be provided. Additionally, there are many adults who are illiterate. Hence, providing education to the children alone – will not solve the problem of illiteracy. Proper education needs to be provided to adults also.

Education system- The education system of India is blamed every now and then for being too theoretical and not practical, skill based. Students study to score marks, not to gain knowledge. This so-called modern education system was introduced by the colonial masters to create servants who could serve but not lead, and we still have the same education system. Rabindra Nath Tagore had written many articles offering suggestions to change the education system of India. But still the old order remains. We need to overhaul the pattern. The New Education Policy is a major step in this direction.

Unemployment- Unemployment is very common among the youth. It is a set of circumstances where an able-bodied person is willingly searching for a job but is not able to find it. We can calculate the percentage of unemployed people by dividing it with the number of individuals currently present in the labour force. The government of India must take the necessary steps to eradicate it by creating more government and public sector job opportunities. Also, it needs to support private sector industry that could provide job to the one who really deserve it. As per latest data available, the rate of unemployment had touched 8.10% in February 2022. This rate of unemployment is high for a country like India. If not tackled immediately, it will become a challenge for our society and economy.

Poverty- The population of Indians living below the poverty line declined from 37% in 2004-2005 to 22% in 2011-2012 (Planning Commission Data). In 2011-12, 22% of the population lived in extreme poverty. This figure is expected to decline to 5% by 2023, as per world poverty clock estimate. Rajasthan, Madhya Pradesh, Uttar Pradesh, Bihar, Jharkhand, Orissa and Chhattisgarh have the largest population of the poor; quite alarmingly 43% of the poor belong to Scheduled Caste or Scheduled Tribe categories as per World Bank Statistics (2016). This disparity needs immediate attention of the government. Despite the world poverty clock claims of decline in poverty, the pandemic has made all such predictions go wrong. The report brings to light how the pandemic has increased the number of poor (living on \$2 or less). It had doubled from 59 million to 134 million. We need to adopt strict measures to generate employment and eradicate poverty.

Women Safety- As far as freedom and safety of women are concerned, India lags far behind. Crimes against women like domestic violence, rape are constantly on the rise and must be tackled immediately.

These are the major problems striking the nation at its heart. We as enlightened and responsible citizens must put our hands together and lift the country out of the pot of problems. Certainly, it is a Herculean task but small efforts made in the direction will go a long way. Let us pledge to put sincere efforts in this direction and work for the upliftment of the nation.

LINES FROM ENGLISH POETS AND WRITERS

Ms. Fatma Shabeeh Abrar
B.A III

"Be not afraid of greatness: Some are born great, some achieve greatness: and some have greatness thrust upon them."

-William Shakespeare
[Twelfth Night]

"The World is charged with the grandeur of God."

-G.M Hopkins
[God's Grandeur]

"Ignorance is not innocence but Sin."

-Robert Browning

"The devil can only destroy those who are already on their way to damnation."

-Geoffrey Chaucer

"In nature and the language of the sense, the anchor of my purest thoughts, the nurse, the guide, the guardian of my heart, and soul of all my moral being."

-William Wordsworth
[Tintern Abbey]

"Heard melodies are sweet, but those unheard are sweeter."

-John Keats
[Ode on a Grecian Urn]

"Better to reign in Hell, than to serve in Heaven."

-
John Milton
[Paradise Lost]

"There is no charm equal to tenderness of heart."

"Jane Austen
[Emma]

"I have been bent and broken, but- I hope to die into a better shape."

-Charles Dickens
[Great Expectations]

"A mind all logic is like a knife all blade. It makes the hand bleed that uses it."

-Rabindranath Tagore

"What youth deemed crystal, age found out was dew."

-Robert Browning

"Beware, the fury of a patient man."

"John Dryden

"We are here on earth to do good to others. What the others are here for, I do not know."

-Matthew Arnold

"We are all islands, shouting lies to each other across seas of misunderstandings."

-Rudyard Kipling

Only those who will risk going too far can possibly find out how far one can go."

-T.S. Eliot

DOWRY - A CURSE

*Ms. Nazish
B.A. II*

The Dowry system in India has been in practice for a long time. It is the money that is given during marriage by the bride's family to the groom's family, even property can be included in dowry. The system of dowry started in ancient times. At the time of marriage, the money was given to the groom so that he could take proper care of his bride and it was used to honour both sides of the family.

In those days, dowry was not considered "money" or a "fee" that the bride's parents had to pay. One of the fundamental purposes of dowry was it acted as a form of protection for the wife against the ill-treatment by her husband and his family. Dowry also served as a helping hand for the bride and the groom to build a life together after marriage.

As time changed dowry remained in society but it adopted an ugly face. Now a days, the dowry system is like a business for some castes. The dowry system is becoming a burden for the bride's family. Often when the demand of the groom is not fulfilled by the bride's side then the marriage is abruptly cancelled. If we view the situation in Asian countries, then dowry is becoming more important for the groom's side, mainly in our own country. To end this heinous social practice, the government has made a law to refrain people from taking dowry under the Act of 1961.

In India, everyone speaks for the progress of women's rights and say, "Beti Bachao Beti Padhao" but a girl even after achieving everything in her life cannot escape the shackles of dowry. Sometimes because of dowry many people living below poverty line kill their daughters after they are born or before their birth in the mother's womb itself so that they can escape dowry. They know that even after rearing the girl child and educating her in the best possible way they still need to give dowry in order to get her married. However, one fails to understand that it is not a daughter's fault for which she is being wrongfully punished but the fault of the society that allows such practices even after so many years of independence.

Dowry violence has taken an ugly shape as can be observed in present times. The husband or his family use violence as a method to extract money from the bride's family as a "gift". This system leads to women being dependent on their husband or in-laws after their marriage.

Gender stereotyping as a social phenomenon has built up the heat of dowry. Women are frequently viewed as liabilities due to the dowry system. They are frequently subjected to subordination and second-class treatment. Financial dependence of women has added much fuel to the fire. The low percentage of women in labour force and their lack of financial independence are a major cause of their exploitation. The poor sectors of society send their daughters out to work to help them save money for their dowry. While people belonging to middle and upper-class families send their girls to school, the lower class does not. The daughter of this class are subjected to worst forms of humiliation and exploitation.

Today dowry is more equivalent to a financial investment by the bride's family to get access to powerful connections and lucrative business possibilities. As a result, women are reduced to commodities. These are the numerous way in which young girls

and women are discriminated, exploited and subjected to humiliation of the worst kind – many a times leading to their untimely tragic death.

Considering the grimness of the crime it becomes the duty of the educated and civilized citizens (both men and women) to collectively fight for the lives and honour of women. Let us pledge that women are educated and provided adequate skills so that they may grow and develop as responsible citizens and their exploitation in the name of dowry comes to an end. Let us rise, get together and facilitate the process.

Respect women for they are the progenitors of the human race.

ILLITERACY : A BLOT OF SOCIETY

Ms. Hera Akhtar
B.A. II

Illiteracy means "lack of education", the inability to read and write. It is destroying the society like a scourge. Illiteracy is no doubt a curse for a living nation. The progress of a nation can be seriously hampered if the illiteracy level remains high. An illiterate person is unable to make the informed choices for himself, as a result he becomes the slave of others who use him like a puppet. A literate person can understand what is right for him and what is wrong.

The main cause of poverty is illiteracy because poverty is the result of an illiterate society. India is the home of the largest population of adults who are illiterate in the world. There are 287 million people who are illiterate and they account to form 37% of the total global population of illiterate people. Even though the literacy rate has increased six times in the last few decades, from 12% to 74%, still the population of the illiterates in India is the highest. Although the country has achieved increasing the literacy rate but given the large population, it still can't be ignored that out of the total population every 4 Indian in the country is illiterate and he/she cannot read or write.

Illiteracy in India is a complex problem as there are many reasons contributing to the issue. The main reasons are gender imbalance, low level of income, caste and technological barriers which has led to the rise of illiteracy in the nation. Another important reason behind this problem is the shortage of adequate facilities - for e.g. lack of proper sanitation, travel distance to schools, lack of transport etc. Commercialisation of education is also one factor that has led to the declining state of education. In the light of these above mentioned reasons reducing illiteracy in India continues to be a challenge to our nation. Various steps have been taken by the government to reduce illiteracy in India. In 1993, the Right to Education Act was incorporated in the Constitution. According to this, children have a fundamental right to obtain free education. There are many NGO's and social groups which are working for adult education and they are trying to educate people of different age groups.

We as educated responsible citizens have to play our part to lighten the candle of education all through the country especially among the less privileged sections of the society. If we seriously adopt the motto of "each one, teach one" the illiteracy rate shall decline quite radically and we shall be successful in building a vibrant India of our dreams.

VIOLENCE AGAINST WOMEN

Ms. Shakira
B.A. II

Violence against women refers to the physical and mental abuse perpetuated on women by their spouses and ravishers. The most common forms of violence against women are rape, domestic abuse, sexual assault and murder. The violent acts mostly result from hidden vengeance, dowry issues and forced prostitution. Women belonging to any caste, religion, creed or race can become victims of violence. The global feminist movement in 1970 started to change the status of women in society. However, an estimated 736 million women are subjected to physical and sexual violence. One out of four adolescent girls is subjected to sexual violence and rape.

Acid attacks have become quite frequent. It is a relatively new kind of violence against women. West Bengal and Uttar Pradesh are leading states where acid attacks on women have taken place in India. As survey of 2020, 182 acid attacks have taken place in India. The most notable acid attack cases in India are of Sonali Mukherjee in 2003 and Laxima Agarwal in 2005.

Another form of violence against women is psychological violence which includes acts such as shouting, intimidating looks, gruesome gestures and screaming. These are perpetrated either by the boy friends or the spouses and their family members.

Causes of violence against women –

- Poverty and unemployment are major causes of the abuse against women. The men who are unemployed and poverty stricken take out their aggression mostly on their wives by hitting and killing them. In families where women are not allowed to enjoy equal rights as men, they become the victims of violence. The remote regions of Uttar Pradesh and Bihar ranked the top in assaults against women. Alcoholic husbands also tend to murder their wives and this has become an ongoing form of abusive behaviour.
- The dowry system is also a major contributor to violence against women in India. Dowry is the payment that a bride's family must make to the groom's family at the time of marriage. This often leads to disputes and arguments between the families and sometimes results in violence against the bride.

India, despite making significant progress, has still not been able to do away with the heinous crimes against women. Sadly, the judicial system in India takes a long term to serve justice to the rape victims and their families. For instance, the victim of the Nirbahaya case got justice after seven years. This makes the entire situation very gloomy but as they say, "there is a silver line behind every cloud," I personally believe that with the spread of education, transformation shall come about and violence against women shall be controlled. Let us hope that better sense shall prevail upon the youth. Once education reaches the door of each and every citizen, there shall be more awareness and the youth shall take stringent action to curb this evil of the society.

POVERTY

Ms. Hifza Ansari

B.A. II

The term poverty refers to the state or condition in which people or an individual lack the financial resources and essentials for a minimum standard of living. As such the basic needs cannot be met. It represents poor quality of life – illiteracy, malnutrition, lack of basic amenities, low human resources development, etc. It is the biggest challenge to a developing country especially India. It is a phenomenon in which a section of people in the society cannot fulfil their basic necessities.

India has witnessed some decline in the poverty level in the last five years. It has also declined at state level such as in Orissa (from 40.85% to 31.15%.) – it has declined to 47.15% from 48.56% in Madhya Pradesh, 37.43% from 43.52% in U.P. Poverty in India can be eradicated by the use of effective programmes. It requires a joint effort by everyone and not by the government alone. The Government of India should make some effective policies aiming to develop the poor. Social development, primary education, population control, family welfare, job creation should be attended to in a strategic manner.

Poverty leaves ugly scars on the face of the society. Some of these dark spots are :

- **Illiteracy** – Poverty makes people unable to get proper education because of the lack of money.
- **Child Labor** – Children from a very tender age are compelled to earn for themselves. They are the future of the country but are sadly involved in doing menial jobs to look after their needs as well as needs of the family. Consequently it builds a vicious circle of poverty, illiteracy and crime.
- **Unemployment** – It's the cause as well as the fall-out of poverty. It causes poverty as it creates lack of money which affects people's daily life. It forces people to live unfulfilled life against their will.
- **Social Inequality** – Poverty creates social inequality – income disparity between rich and poor. This divide leads to psychological tensions and disharmony. Social balance is highly disturbed.
- **Poor Nutrition and Deficiency Diseases** – Poverty causes insufficient availability of diet and inadequate nutrition which leads to lot of deficiency diseases.
- **Housing problems** – Poverty creates the miserable condition for people to live without home on the footpath, roadside other open places. If some are little better, they can look for a single room where the entire family survives.
- **Diseases** – It gives rise to the various epidemic diseases as people with lack of resources are unable to maintain proper hygiene and sanitation. Also they cannot afford a doctor for the proper treatment of diseases.
- **Feminization of poverty** – Poverty affects women's life to a great extent. As a result of the gender- inequality women are deprived of proper diet, nutrition, medicines and treatment facilities.

Since the progress of India is slumped down because of poverty, it is the duty of the educated, resourceful citizen of the country to accept the challenge and work

together and generate job opportunities for the poor, uneducated youth so that they too may be uplifted from their low ranks and move towards prosperity. In this direction up skilling the youth and establishing start-ups can bring a major change. So let us join our hands and work for the eradication of poverty.

THE CARE PACKAGE CALLED DOWRY

Ms. Sumayya Nadeem

B.A. II

The care package devoted by the term dowry has been conveniently defined as money, goods or estates, which a woman brings to her husband's home after marriage. The system of dowry in marriages has been hurting our society for a long time. It is a social curse, which has gone unchecked. Time and again it has tormented people in general. Lust for money and acquiring high social status for one's family has given birth to the social evil called dowry. It has become the root cause of suicide and murders of brides. Bride burning for want of dowry has become a way of life. Different communities have different marriage customs, but the customs of giving dowry is shared by all the communities.

Marriage is a beautiful relationship between two people where they are bonded by love and begin their new life together. In India, there is a custom of giving some gifts either in cash or gold or both before and after the wedding to the bride and the groom out of affection. It is considered as love and blessings for the newly wedded couple that help them in starting their new life. However, during the last three or four decades the dowry has come to be associated with the status of a family. Now, it has become compulsory to give money and gold to the groom's family. This has given birth to an established system of dowry.

The dowry system is a great evil of the society. It is an act of discrimination against unmarried girls, whose values are defined on the basis of the price of their respective dowry. It is an example of greed and selfishness and is a great curse, especially for the parents who belong to the lower middle class. This is the reason why people get depressed and feel cursed at the birth of a daughter. Moreover, the dowry system paves the way for other crimes against women like female foeticide, female infanticides, bride burning and cruelty by husband and his relatives.

This evil system has taken deep roots in our society. Our age old tradition of respecting the young bride in the new household seems to be lost to the greed and materialistic concerns of our modern life. Safety of young bride is challenged. We need to ponder where we are heading to? Can we allow the curse to continue threatening the peace of our daughters' life? Certainly not. So the remedy to my mind is that we should educate our girl child, instill confidence in her and allow her to stand on her own feet. Unless such transformative steps are not adopted, the care package of dowry will crush women under its feet. Young men too should join hands and work to liberate the society from this curse.

NUGGETS OF TRUTH (AS PERCEIVED BY THE WRITER)

*Ms. Mariyam Khatoon
M.A. Sem. III, English*

- A visionary man is just like a fire in a cave. When it's lit, it's enough to lighten the place he whereabouts.
- Success is not something that you are seeking, it is something that you are working on.
- A good disciple is the reflection of his teacher's teaching.
- Life is not what you do to make your life comfortable, life is what you do to make others life comfortable.
- A wealthy personality comes out of suffering from poverty.
- Mistakes make you a failure and mistakes also make you a winner as mistakes make you learn.
- Your previous deeds will come to you in the form of future services.
- It is a fact that all things created have to taste death, similarly it is a truth that everyone has to taste the rise and fall of life.
- Only right intentions transform deeds into goodness.
- Only premature expectations lead one towards the trauma of life.
- There is a better chance of learning if you know that you do not know.
- The world is like a rose, some people get the thorns – the hardness of the world (poverty, disgrace, failure, sickness, loss etc.) and some people get the petals – the comfort of the world (success, wealth, power, health and family etc.) but best people are those who feel the fragrance. It means they have strong faith in the Almighty and live their life simply without embarrassing themselves for what they do not have and without wishing more than their diligence.

WHAT I HAVE UNDERSTOOD OF LIFE SO FAR

*Ms. Sharmsaar Fatima
B.A.III*

- Embrace integrity instead of chasing impressiveness.
- He who is able to escape from the temptations of self appreciation not only becomes a drop of knowledge in the ocean but the entire ocean of knowledge.
- Let altruism be the art you practice, but in secret.
- Empathy repels cruelty and is the hallmark that you are alive.
- Listen to silence when you are alone but do not remain silent when the world demands for the truth to be poured out.

WOMEN AND HEALTH

Ms. Shazia Nargis
B.A. II

A woman is the heart of the family. A healthy woman is the need of the family as she is not only the leader of the family but also of the nation. There are some, who frown upon women's health care. Is it true that women need specialized health care? Yes, women need specialized health care.

Why is woman's health important in a family? Despite not committing a crime she is sentenced to life imprisonment in the house. An average house wife starts her day between four and five o'clock in the morning. She works in the kitchen, prepares food, cleans up dishes and washes clothes and sends the children to school and later in the evening helps them with their homework. Thus the women are burdened by all kinds of work extending from household chores to managing the social front also. Hence her health is of paramount importance.

Women's health can be equated to the health of an entire population. World Health Organization (WHO) defines health as **"a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity."** Treated simply, many groups argue for a broader definition as women's health includes important parameters such as reproductive health. In case of developing countries women's health is neglected. Among 176 out of 178 countries for which records are available, women's health is not given due attention. Women's reproductive health has a distinct place when compared to men's health. Even in developed countries pregnancy and childbirth are associated with substantial risks to women with maternal mortality accounting for more than a quarter of a million deaths per year.

Physically fit, mentally alert, and able-bodied women are the backbone of the family and the nation. Exercise plays a major role to achieve health and fitness. When women work tirelessly from morning to night, it may be asked whether they need exercise. Yes they need it too. In addition to combating diseases, exercise also improves mood, boosts energy and promotes better sleep. It should be supplemented with yoga, aerobic, exercises, regular walking, breathing exercises and other essential activities. Apart from exercises healthy eating is important. Women need to avoid fat, carbohydrates and junk food.

Women's health is important to everyone. We will not be able to improve women's health in our country until we change our discriminatory attitude towards women. Having not gotten the life they desire, women have suffered and adapted to their destiny. This diction that a woman must live only for her family needs to be changed. A woman must live to love herself. She must keep her health on a high pedestal.

EDUCATE WOMEN, BREAK THE SHACKLES OF DOWRY

Ms. Maryam Rahman
B.A. II

Dowry is a social evil that has caused unimaginable crimes towards women. The evil has taken lives of women from all strata of society, be it poor, middle class or the rich. However it is the poor who succumb and fall prey to it. Dowry is the custom, through which a girl's family must pay the boy's family for her hand in marriage. It is considered evil because through this custom it gets projected that the girl is a burden and her family must pay to get her married. Dowry also entails payment made in cash to the bride's in-laws at the time of her marriage.

In India, dowry has its roots since early times when a gift in cash or kind was given to a bride by her family. The dowry system can put great financial burden on the bride's family. In many cases, the dowry system leads to crime against women ranging from emotional abuse and injury to even deaths. We can and we must try to get rid of this social evil. **This can happen when we invest in the education of a girl child and not just in her marriage.** Considering the damaging consequences, it is time for all of us to stand up against this evil practice. To prevent dowry killings, we must uplift the position of women by educating them and striving to make them financially independent.

Today the government has come up with many laws. More specifically, The Dowry Prohibition Act, 1961 which not only lays laws for the eradication of the dowry system but also provides provisions to uplift the status of the girl child. The laws passed by the legislative bodies alone cannot stifle the process unless a strong will is rigorously pursued by the general public. Hence in this direction all members of the society must take proactive measures. Steps must be taken to change the mindset and the collective consciousness of both the old and the young generation. Together, we must rise and fight to educate young girls and protect brides from the evils of dowry.

LAUGH A WHILE

Mrs. Ofiya, Alumna

"Santa was taking an evening walk, when it started rain. To his relief, a car coming slowly towards him stopped next to where he was standing. Santa opened its door and jumped in. Once inside, he realized that there was no one else in the car. Thinking the car to be haunted, Santa started screaming. Then he heard Banta's voice, "oye Santa, what are you shouting for? Instead of sitting inside, come out and help me to push the car. I have run out of petrol."

- Khushwant Singh

काविश

हिन्दी प्रभाग

2022 – 2023

डॉ. हसीना बानो

एसोसिएट प्रोफेसर, अध्यक्ष, हिन्दी विभाग

अनुक्रमाणिका

2022-2023

1.	राष्ट्रीय एकता और हिन्दी	फिज़ा तनवीर बी०ए० प्रथम वर्ष	59-61
2.	हिन्दी भाषा/राजभाषा पखवाड़ा: संक्षिप्त आख्या-2022	डॉ० हसीना बानो एसो० प्रोफेसर हिन्दी विभाग	61-63
3.	बेटियाँ	डॉ० अमिता अग्रवाल वाणिज्य विभाग	63
4.	दर्द	डॉ० अमिता अग्रवाल वाणिज्य विभाग	63
5.	नारी	फरहीन अंसारी बी०ए० प्रथम वर्ष	64
6.	जिन्दगी	तूबा फात्मा बी०ए० तृतीय वर्ष	64
7.	डिजिटल इण्डिया	फरहीन अन्सारी बी०ए० तृतीय वर्ष	65-66
8.	राष्ट्रीय सेवा योजना: आख्या 2021-22, 2022-23	श्रीमती शर्मीन फात्मा कार्यक्रम प्रभारी, रा० से० यो०	67-74
9.	शिक्षा	सकीना फातिमा बी०ए० तृतीय वर्ष	75
10.	कोरोना	जेबा सिद्दिकी बी०ए० तृतीय वर्ष	75
11.	महिला सशक्तिकरण	हुमैरा बी०ए० तृतीय वर्ष	76-77
12.	जल संरक्षण	नूर सबा बी०ए० तृतीय वर्ष	78-79
13.	मेरी मां	इल्मा अंसारी बी०ए० तृतीय वर्ष	80

राष्ट्रीय एकता और हिन्दी

फिज़ा तनवीर
बी.ए. प्रथम वर्ष

“जोड़ सके जो सब को, उसका नाम है एकता।

इसी से मिलती है, दुनिया में सफलता।”

राष्ट्रीय एकता वह भावना है जो किसी राष्ट्र अथवा देश के लोगों में भाई-चारा अथवा राष्ट्र के प्रति प्रेम एवं अपनत्व का भाव प्रदर्शित करती है। राष्ट्रीय एकता राष्ट्र को सशक्त एवं संगठित बनाती है। राष्ट्रीय एकता ही वह भावना है जो विभिन्न धर्मों, सम्प्रदायों, जाति, वेश-भूषा, सभ्यता एवं संस्कृति के लोगो को एक सूत्र में पिरोए रखती है। अनेक विभिन्नताओं के उपरान्त भी सभी परस्पर मेल-जोल से रहते हैं। हमारा भारत देश राष्ट्रीय एकता की एक मिसाल है। जितनी विभिन्नताएं हमारे देश में उपलब्ध हैं उतनी ही विश्व के किसी अन्य देश में देखने को मिले। यहा अनेक जातियों व सम्प्रदायों के लोग रहते हैं, जिनके रहन-सहन, खान-पान व वेश-भूषा पूर्णतया भिन्न है। एक साथ निवास करते हैं, सभी राष्ट्रीय एकता को एक सूत्र में पिरोए हुए हैं।

जब तक किसी राष्ट्र की एकता सशक्त है तब तक वह राष्ट्र भी सशक्त है। बाह्य शक्तियाँ इस परिस्थितियों में उसकी अखंडता व सार्वभौमिक स्थिति पर प्रभाव नहीं डाल पाती है, परन्तु जब-जब राष्ट्रीय एकता खंडित होती है, हम यदि अपने ही इतिहास के पन्नों को पलट कर देखें तो हम यही पाते हैं कि जब-जब हमारी राष्ट्रीय एकता कमज़ोर पड़ी है तब-तब बाह्य शक्तियों ने उसका लाभ उठाया है।

इसके विपरीत हमारी राष्ट्रीय अवचेतना से ही हमें वषों की दास्तां से मुक्ति मिल सके हैं। अतः किसी भी राष्ट्र की एकता, अखंडता व सार्वभौमिकता बनाये रखने के लिए राष्ट्रीय एकता का होना अनिवार्य है। भारत जैसे विकासशील देश के लिए जो वर्षों तक दासता का शिकार रहा है, वहाँ राष्ट्रीय एकता की सम्पूर्ण कड़ी का मज़बूत होना अति आवश्यक है ताकि भविष्य में उसकी पुनरावृत्ति न हो सके। देश से व्याप्त सांप्रदायिकता, जातिवाद, भाषावाद, क्षेत्रीयता आदि सभी राष्ट्रीय एकता के अवरोधक तत्व हैं। ये सभी अवरोधक तत्व राष्ट्रीय एकता की कड़ी को कमज़ोर बनाते हैं। देश की एकता के लिए आंतरिक अवरोधक तत्वों के अतिरिक्त बाह्य शक्तियाँ भी बाधक बनती हैं। जो देश हमारी स्वतन्त्रता व प्रगति से ईर्ष्या रखते हैं वे इसे खंडित करने हेतु सदैव प्रयास करते रहते हैं। कश्मीर की हमारी समस्या इन्हीं प्रयासों की उपज है जिससे हमारे देश के कई नवयुवक दिग्भ्रमित होकर राष्ट्र की प्रमुख धारा से अलग हो चुके हैं-

“एकता में ही संबल है,

जिस देश में नहीं वो दुर्बल है।”

राष्ट्रीय एकता व इसकी अक्षुण्णता बनाये रखने के लिए आवश्यक है कि राष्ट्रीय एकता के तत्वों जैसे हमारी राष्ट्र भाषा, संविधान, राष्ट्रीय चिन्हों, राष्ट्रीय पर्व व सामाजिक समानता तथा उसकी उत्कृष्टता पर विशेष ध्यान दें।

“याद रखो एकता का मान,

तब ही होगा देश का सम्मान।”

हमारे देश में प्रतिवर्ष राष्ट्रीय एकता दिवस मनाया जाता है। भारत के लौह पुरुष कहे जाने वाले “सरदार वल्लभ भाई पटेल” के जन्म दिवस के उपलक्ष्य में राष्ट्रीय एकता दिवस मनाया जाता है। इस

दिन की शुरुआत केन्द्रीय सरकार द्वारा सन् 2014 में दिल्ली में की गई है। सरदार वल्लभ भाई पटेल द्वारा देश को हमेशा एकजुट करने के लिए अनेक प्रयास किये गये, इन्हीं कार्य को याद करते हुए उन्हें श्रद्धांजलि अर्पित करने के लिए इस दिन को राष्ट्रीय एकता दिवस के रूप में मनाने का फैसला किया गया है।

इस दिन का उद्घाटन नई दिल्ली में माननीय प्रधानमंत्री “नरेन्द्र मोदी” जी ने किया था। नरेन्द्र मोदी जी ने “सरदार वल्लभ भाई पटेल” की प्रतिमा पर माल्यार्पण किया, साथ ही “रन फॉर यूनिटी” मैराथान की शुरुआत की। इस कार्यक्रम को इसलिए आयोजित किया गया ताकि सरदार पटेल द्वारा देश को एकजुट करने के प्रयास को देश-दुनिया के सामने उजागर किया जा सके।

“राष्ट्रीय एकता दिवस” का ऐलान 2014 में किया गया। इसे वल्लभ भाई पटेल के राष्ट्र समर्पण को याद में रखकर तय किया गया। इसका ऐलान गृहमंत्री “राजनाथ सिंह” ने किया। इस दिवस के साथ देश की युवा पीढ़ी को राष्ट्रीय एकता का सन्देश पहुँचता है। आधुनिक हिन्दी के निर्माता “भारतेन्दु हरिश्चन्द्र” की भाषा के संबंध में लिखी गई ये पंक्तियाँ हमारे लिए एक अभूतपूर्व प्रेरणा का संदेश देती हैं:-

“निज भाषा उन्नति अहे, सब उन्नति के मूल।

बिन निज भाषा ज्ञान के, मिटत न हिय को शूत्व॥”

“महात्मा गाँधी”जी ने हिन्दी को राष्ट्र की उन्नति का मूल समझकर यह घोषणा की थी। उनसे पूर्व भी देश के सभी अंचलो की समाज-सुधारकों, संतों और नेताओं ने इसके महत्व को समझ लिया था। “महात्मा गाँधी” तथा “स्वामी दयानन्द” जैसे समाज सुधारकों ने हिन्दी के महत्व को समझकर उसका प्रचार-प्रसार किया।

“हिन्दी का सम्मान, देश का सम्मान।

हमारी स्वतन्त्रता कहाँ है, राष्ट्रभाषा जहाँ है।”

हिन्दी को जानने समझने और बोलने वाले देश के कोने-कोने में फैले हुए हैं। ये लोग चाहे हिन्दी न जानते हो, व्याकरण को भूला करते हो, अशुद्ध हिन्दी बोलते हो, परन्तु बोलते हिन्दी ही हैं। उसी से अपने भाव व्यक्त करते एवं दूसरों की बात समझते हैं। वास्तव में हिन्दी की यह प्रकृति ही देश की एकता की परिचायक है और इस प्रकृति ने ही उसे इतना व्यापक रूप दिया है। वह केवल हिन्दुओं या कुछ मुट्ठी-भर लोगो की भाषा नहीं है, वह तो देश के कोटि-कोटि कंठों की पुकार और उनका हृदयघर है।

“तुरकी, अरबी, हिन्दुई, भाषा जेती आहि।

जेहि मँग मारग प्रेम को, सबै सराहे ताहि॥”

स्वतन्त्रता प्राप्त के पूर्व जिन महापुरुषों ने हिन्दी को स्वतन्त्र भारत की “राष्ट्रभाषा” के रूप में परिकल्पना की थी उनमें बंगाल के “राजा राम मोहन राय” का नाम आता है। उन्होंने भारत को एकता के सूत्र में बाँधे रखने के लिए हिन्दी को अनिवार्य बताया था। परवर्ती ब्रह्म समाज को यशस्वी नेता “केशवचन्द्र सेन” ने “सन् 1885” में अपने लेख में लिखा, भारतीय एकता का उपाय है, सारे भारत में एक भाषा का व्यवहार हो। हिन्दी भाषा को अगर भारतवर्ष की एक मात्र भाषा बनाया जाये तो यह कार्य सहज और शीघ्र सम्पन्न हो सकता है। “नेता जी सुभाष चन्द्र बोस” ने कलकत्ता कांग्रेस का अध्यक्षीय भाषण हिन्दी में पढ़ते हुए कहा था। हिन्दी प्रचार का उद्देश्य किसी भी प्रान्तीय भाषा को हानि न पहुँचाते हुए केवल यह है कि आजकल जो काम अंग्रेजी में किया जाता है, वह आगे चल कर हिन्दी में किया जा

सकता है। “महर्षि दयानन्द” ने अपने वैदिक धर्म के प्रचार का माध्यम हिन्दी को बनाया और उसका मन्तव्य था कि सब उन्नतियों का केन्द्र स्थान एकता है।

इस प्रकार हम हिन्दी को राष्ट्रीयता का पर्याय मानते हुए कह सकते हैं कि हिन्दी भारत की भारतीय भाषा है, हिन्दी हिन्दुस्तान की हिन्दी है। यह हमारे राष्ट्रीय एकीकरण का मूल सूत्र है। अतः हमें अपनी संविधान सम्मत सभी भाषाओं का पूर्ण सम्मान करते हुए राष्ट्रीय भावना और एकता को परिपुष्ट करने के लिए राजभाषा हिन्दी को उसके पद पर सही अर्थों में निष्ठापूर्वक स्थापित करने का संकल्प लेना चाहिए। अब वह समय आ गया है कि जब समस्त भारतीय भाषाएँ मुक्त स्वर से जहाँ “एक हृदय हो भारत जननी” का पावन उद्घोष करेंगी, वहाँ “राष्ट्रकवि मैथिलीशरण गुप्त” की यह भावना देश की एकता के लिए सत्य सिद्ध होकर ही रहेंगी।

“हिन्दी का उद्देश्य यही है,
भारत एक रहे अविभाज्य।”

इस प्रकार “राष्ट्रीय एकता” को बनाये रखने के लिए हमें स्वयं अपने राष्ट्रीय प्रतीकों व अपने संविधान का सम्मान करना चाहिए तथा अपने सम्पर्क में आने-वाले समस्त व्यक्तियों को भी इसके लिए प्रेरित करें। जिससे हमारी राष्ट्रीय एकता युग युगांतर तक बनी रहे। हम विघटनकारी तत्वों को राष्ट्रीय एकता मशाल जलाकर ही भस्मीकृत कर सकते हैं। “हम एक थे, एक हैं और एक बने रहेंगे।” जैसे-जैसे यह विश्वास दृढ़ होता जायेगा। हमारी “राष्ट्रीय एकता” त्यों-त्यों मज़बूत होती जायेगी।

हिन्दी भाषा / राजभाषा पखवाड़ा : संक्षिप्त आख्या - 2022

डॉ० हसीना बानो
एसोसिएट प्रोफेसर
अध्यक्ष-हिन्दी विभाग
हमीदिया गर्ल्स पी०जी० कालेज
प्रयागराज

हिन्दी दिवस / राजभाषा पखवाड़ा के अर्न्तगत 5 सितम्बर 2022 से 20 सितम्बर 2022 तक हिन्दी भाषा / राजभाषा के उन्नयन, प्रचार-प्रसार और उसके समक्ष तमाम चुनौतियों और सम्भावनाओं के प्रयास हेतु भव्य आयोजन किया गया। जिसका उद्घाटन प्राचार्या प्रो० (श्रीमती) यूसुफा नफीस ने दिनांक 05.09.2022 को किया। उन्होंने अपने वक्तव्य में हिन्दी भाषा के प्रति छात्राओं को जागरूक किया और छात्राओं के मनोबल को बढ़ाया। इसी क्रम में डॉ० हसीना बानो एसो० प्रो० हिन्दी विभाग ने हिन्दी भाषा की व्यापकता का सूक्ष्म जानकारी दी और डॉ० एरम उस्मानी एसोसिएट प्रो० समाजशास्त्र विभाग ने हिन्दी को व्यवसायिक और तकनीकी दृष्टि से अपनाने की बात कही।

दिनांक 07.09.2022 को स्वरचित कविता पाठ प्रतियोगिता का आयोजन हुआ। डॉ० अमिता अग्रवाल वाणिज्य विभाग की निर्णायक होने के साथ ही अपनी कविता सुमधुर स्वर में सुनाई। दिनांक 09.09.2022 को सुलेख प्रतियोगिता, दिनांक 12.09.2022 को निबन्ध प्रतियोगिता, दिनांक 13.09.2022 को हिन्दी भाषा / राजभाषा व्याख्यान माला का आयोजन किया गया जिसके मुख्य अतिथि प्रो० योगेन्द्र प्रताप सिंह हिन्दी विभाग, इलाहाबाद विश्वविद्यालय प्रयागराज थे। उन्होंने अपने वक्तव्य में राजभाषा

पर व्यापक चर्चा की। राजभाषा, हिन्दी भाषा- सम्पर्क भाषा है जो आम जनता की भाषा है उससे जोड़ने की बात कही। विषय का विस्तार करते हुए बताया हिन्दी ने व्यापकता प्राप्त कर ली है। राजभाषा समुदाय लगातार इस पर जोर दे रही है। यह अपनी उच्चतर और अग्रणी स्थान पर है, हमें अपने सहयोग से इसे और समृद्ध बनाने का प्रयास करते रहना चाहिये।

दिनांक **14.09.2022** के चित्र प्रतियोगिता, दिनांक **15.09.2022** को भाषण प्रतियोगिता दिनांक **16.09.2022** को स्लोगन प्रतियोगिता, दिनांक **19.09.2022** को पोस्टर प्रतियोगिता का आयोजन किया गया। इसी श्रृंखला में हमीदिया गर्ल्स डिग्री कालेज प्रयागराज में दिनांक **20.09.2022** को हिन्दी पखवाड़ा/ राजभाषा पखवाड़ा का **समापन समारोह** सम्पन्न हुआ। इस कार्यक्रम के मुख्य अतिथि **डॉ० राजेश कुमार गर्ग**, एसोसिएट प्रोफेसर हिन्दी विभाग इलाहाबाद विश्वविद्यालय प्रयागराज का स्वागत कॉलेज की प्राचार्या **प्रो० (श्रीमती) यूसुफा नफीस** ने किया। मुख्य अतिथि **डॉ० राजेश कुमार गर्ग** हिन्दी विभाग इलाहाबाद विश्वविद्यालय, प्रयागराज ने अपने वक्तव्य में कहा हिन्दी पखवाड़ा को हमें व्यवहारिक रूप देना होगा। अपने वैचारिक सोच को सकारात्मक और सृजनात्मक रूप से अपनारें जिससे हमारी भारतीय गरिमा बनी रहे। हिन्दी भाषा तकनीकी, व्यापारिक भाषा है जो हमें समृद्ध ही नहीं हमारी संस्कृति और सभ्यता को भी सबलतम रूप देने में सहायक है। **प्राचार्या प्रो० (श्रीमती) यूसुफा नफीस** ने अपने वक्तव्य में हिन्दी भाषा की लोकप्रियता और वैश्विक क्षेत्र में उसकी महत्ता को दर्शाते हुए छात्रों को हिन्दी भाषा के द्वारा व्यवसायिक क्षेत्र में कदम बढ़ाने और आत्मविश्वास के साथ आत्मनिर्भर बनने के लिये प्रोत्साहित किया, साथ में हिन्दी वर्तनी, शुद्धवाक्य हिन्दी भाषा की अनुवाद में भूमिका पर भी प्रकाश डाला। इसी श्रृंखला में **डॉ० हसीना बानों** ने अपने सम्बोधन में कहा हिन्दी सर्वव्यापी समृद्ध भाषा है। यह न किसी धर्म की भाषा है और न ही जातिगत भाषा है। यह जनभाषा सम्पर्क भाषा है। इसे अपनाकर ही हम अपनी मातृभाषा, राष्ट्रभाषा, राजभाषा को अपनी अस्मिता की विराट पहचान बनकर भारत की गरिमा को और भी उच्च स्थान देने में अग्रसर रहें।

हिन्दी पखवाड़ा / राजभाषा पखवाड़ा के अन्तर्गत विभिन्न अन्तर्महाविद्यालयी प्रतियोगितायें सम्पन्न हुईं। **कविता पाठ** प्रतियोगिता में सी०एम०पी० डिग्री कालेज की छात्रा विष्णुप्रिया पाण्डेय बी०ए० तृतीय वर्ष ने प्रथम स्थान द्वितीय स्थान छात्र संदीप कुमार बी०ए० तृतीय वर्ष, सी०एम०पी० डिग्री कालेज और तृतीय स्थान हमीदिया गर्ल्स डिग्री की छात्रा सान्या बी०कॉम तृतीय वर्ष आलिया सुहेल बी०कॉम तृतीय वर्ष, हमीदिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज ने सांत्वना पुरस्कार प्राप्त किया।

सुलेख प्रतियोगिता में- छात्र अफसर हुसैन एम०ए० द्वितीय सेमेस्टर इलाहाबाद विश्वविद्यालय प्रयागराज ने प्रथम स्थान छात्र मसऊद आलम एम०ए० प्रथम सेमेस्टर, सी०एम०पी० डिग्री कालेज ने द्वितीय स्थान हमीदिया गर्ल्स डिग्री कालेज की छात्रा समन बीए तृतीय वर्ष ने तृतीय स्थान तूबा नूर बी०ए० तृतीय वर्ष ने सांत्वना पुरस्कार प्राप्त किया। **निबन्ध प्रतियोगिता में-** स्वाति गुप्ता बी०ए० प्रथम वर्ष, जगत तारन गर्ल्स डिग्री कालेज ने प्रथम स्थान, द्वितीय स्थान छात्र अफसर हुसैन इलाहाबाद विश्वविद्यालय इलाहाबाद, तृतीय स्थान नेहा सिंह बी०ए० प्रथम वर्ष हमीदिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज प्रयागराज, हुमैरा बी०ए० तृतीय वर्ष हमीदिया गर्ल्स डिग्री कालेज प्रयागराज ने सांत्वना पुरस्कार प्राप्त किया। **भाषण प्रतियोगिता में-** प्रथम स्थान छात्र मनीष दूबे ईश्वर शरण डिग्री कालेज, छात्र शुभम कुमार ईश्वर शरण डिग्री कालेज प्रयागराज, ने द्वितीय स्थान, छात्र शशांक तिवारी, सी०एम०पी० डिग्री कॉलेज ने तृतीय स्थान और हमीदिया गर्ल्स डिग्री कालेज बी०कॉम की छात्रा ने सांत्वना पुरस्कार प्राप्त किया।

पोस्टर प्रतियोगिता में- जगत तारन गर्ल्स कॉलेज की छात्रा नेहा सिंह ने प्रथम स्थान, द्वितीय स्थान स्वाति गुप्ता और हमीदिया गर्ल्स डिग्री कालेज की छात्रा अज़रा नाज ने तृतीय स्थान और मरियम खातून ने सांत्वना पुरस्कार प्राप्त किया। **स्लोगन प्रतियोगिता में-** नेहा सिंह प्रथम स्थान, स्वाति गुप्ता द्वितीय स्थान, लायबा ने तृतीय स्थान और जैनब फातिमा ने सांत्वना पुरस्कार प्राप्त किया। समस्त पुरस्कृत छात्र-छात्राओं को प्रमाण पत्र डॉ॰ राजेश कुमार गर्ग, एसो॰ प्रो॰ हिन्दी विभाग इलाहाबाद विश्वविद्यालय प्रयागराज और डॉ॰ अमिता अग्रवाल वाणिज्य विभाग ने वितरित किया।

इस अवसर पर डॉ॰ नुदरत महमूद, डॉ॰ आमना फारूकी, डॉ॰ शहला हसन, डॉ॰ एरम उस्मानी, डॉ॰ शमा रानी, डॉ॰ नसरीन बेगम, डॉ॰ शबाना अजीज, डॉ॰ सिद्दीका जाबिर, डॉ॰ शबनम आरा, श्रीमती शरमीन फातिमा, जैनब फातिमा, श्रीमती हिना फरहीन आदि मौजूद थीं।

कार्यक्रम का आयोजन, संचालन एवं धन्यवाद ज्ञापन डॉ॰ हसीना बानों एसोसिएट प्रोफेसर, हिन्दी विभाग हमीदिया डिग्री कॉलेज प्रयागराज ने किया।

बेटियाँ

डॉ॰अमिता अग्रवाल, वाणिज्य विभाग

बेटियाँ जो पैदा होते ही बोझ समझी जाती हैं। और उसी तरह उन्हें पाला भी जाता है। हर पल उन्हें जिम्मेदारी का अहसास कराया जाता है, इससे वो अपने को इतना जिम्मेदार बना लेती हैं कि अपने असतित्व को ही खो बैठती हैं। एक माँ जो खुद कभी किसी की बेटी होती है, माँ बनते ही बेटी को सहनशीलता और प्रेम का पाठ पढ़ाने लगती है, जैसे-जैसे उसकी मासूम बेटी की उम्र बढ़ती है उसके माथे की शिकन भी बढ़ती जाती है। उसकी वही बेटी चाहे कितनी ही लायक बन जाये पर बेटे की तुलना में कम ही रहती है और उसे लगता है कैसे इसे जल्द से जल्द ब्याह के बंधन में बाँध कर अपनी जिम्मेदारी से मुक्त हो जाये और वह ऐसा करती भी है, उसको ब्याह करके अपने को उसकी जिम्मेदारी से तो मुक्त समझती है लेकिन वह उस समय यह शायद नहीं समझ पाती कि वह आज के बाद अपने को कितना असहाय महसूस करेगी, जब उसके बेटी किसी तकलीफ में होगी। अब उसकी बेटी उसके लिये बोझ तो न रहेगी लेकिन उससे अलग होने की तड़प अंतिम सांस तक महसूस करेगी।

दर्द

डॉ॰अमिता अग्रवाल, वाणिज्य विभाग

दर्द का अहसास इंसान को न जीने देता है, न मरने देता है। कभी यह अहसास कम हो जाता है या कहें दूसरे कामों में उलझ कर अपने अहसास को कम कर देता है और कभी इतनी तड़पन, बेचैनी देता है कि इंसान का साँस लेना मुश्किल हो जाता है। दर्द का अहसास कब बढ़ जाता है जब यह अपनों का दिया हुआ हो। ये वो तकलीफ, वो बेचैनी है जो किसी से बाँटी नहीं जा सकती, किसी को बेची या खरीदी नहीं जा सकती। लंबे समय तक इसका अहसास इंसान को बेशरम, बदतमीज़ और बेगैरत के ओहदे दिलवा देता है। ये ऐसा ज़हर है जो धीरे-धीरे जिस्म की ताकत को खत्म करके इंसान को मौत की तरफ ले जाता है। मगर कभी-कभी दर्द में ये खूबी होती है कि वह सफलता की कुंजी बन जाता है और प्रेरणा का स्रोत बनकर आगे बढ़ने के लिये प्रेरित करता है यही दर्द का अहसास इंसान को सफलता की पराकाष्ठा पर पहुँचा देता है।

नारी

फरहीन अंसारी
बी.ए. प्रथम वर्ष

जाग उठी नारी, जाग उठी नारी,
खुद को स्थापित करने आ गयी नारी।

अपने शक्ति को खुद अपने आप बनाया है,
अपने ही दम-खम से, नारी ने अत्याचार हटाया है।

नारी किसी से कम नहीं, सब कुछ कर दिखलाया है,
घर-परिवार, यही नहीं, सीमा-रक्षा का भार उठाया है।

नारी करुणा का सागर है ये सबने जाना है,
नारी एक अदम्य शक्ति है ,
ये अखण्ड विश्व ने पहचाना है।

जाग उठी नारी, जाग उठी नारी
खुद को स्थापित करने आ गयी नारी।

ज़िन्दगी

तूबा फात्मा
बी.ए. तृतीय वर्ष

अपने लिये जीते हैं सभी, ज़िन्दगी अपनी,
एक बार दूसरों के लिये जी कर देखो।

जीतना चाहते हैं लोग, हर मोकाम को,
एक बार दूसरों के लिए हार को गले लगा कर देखो।

खुशियाँ बाँटते हैं लोग फ़ख़्र से,
एक बार किसी के ग़म को अपना कर देखो।

कामयाब लोगों से क्या बातें करना,
एक बार हारे हुए का दिल तो देखो।

खुशनसीबों को खुशियों का मोल क्या पता,
एक बार खुशियों की एहमियत बदनसीबों से पूछो।

कितना आसान है ज़िन्दगी जीना
एक बार ज़िन्दगी की हकीकत से वाकिफ़ हो कर देखो।

डिजिटल इण्डिया

फरहीन अन्सारी

बी.ए. तृतीय वर्ष

अब बच्चों की पीठ से बस्तों का बोझ कम हो जायेगा, बैंकों और रेलवे स्टेशनों पर लम्बी-लम्बी लाइनें लगाने से मुक्ति मिलेगी, अधिकारियों एवं डॉक्टरों के न मिलने पर अब निराश नहीं होना पड़ेगा, कितना रोमांचक भविष्य होने वाला है। कागजों को संभाल कर रखने का झंझट खत्म, कुछ ऐसी ही तस्वीर पेश की गई 1 जुलाई 2015 को प्रधानमंत्री नरेन्द्र मोदी ने डिजिटल इण्डिया प्रोजेक्ट की शुरुआत की। देश के लोगों के बेहतर भविष्य विकास और वृद्धि के लिये व भारत के रूपान्तरण के लिए 'डिजिटल इण्डिया' नाम से एक योजना लाई गयी। प्रधानमंत्री नरेन्द्र मोदी ने सरकारी सेवाओं और लोगों के बीच की दूरी के अन्तर को मिटाने के लिए डिजिटलीकरण अभियान शुरू किया।

- i. प्रत्येक नागरिकों को सुविधा/उपयोगिता के रूप में डिजिटल बुनियादी ढांचा प्रदान करना।
- ii. माँग पर आधारित शासन और सेवाएं उपलब्ध कराना।
- iii. नागरिकों को सार्वभौमिक डिजिटल साक्षरता, डिजिटल संसाधनों की सार्वभौमिक सुलभता, डिजिटल संसाधनों/सेवाओं को डिजिटल प्लेटफार्म के रूप में उपलब्ध कराना।

डिजिटल इण्डिया के नौ स्तम्भ-

1. **ब्रांडबैण्ड हाईवे:-** इस योजना के तहत देश के सभी गाँवों को डिजिटल करने हेतु इण्टरनेट से जोड़ा जा रहा है जिससे प्रत्येक नागरिक सरकारी सुविधाओं को जान सके।
2. **मोबाइल कनेक्टिविटी:-** डिजिटल इण्डिया का लक्ष्य देश के प्रत्येक नागरिक के पास एक मोबाइल फोन हो जिससे वह इण्टरनेट और मोबाइल बैंकिंग का इस्तेमाल कर सके।
3. **पब्लिक इण्टरनेट एक्सेस:-** इसके अन्तर्गत सभी सरकारी विभागों को इण्टरनेट से जोड़कर जनता तक इसकी पहुँच कराना है।
4. **ई-गवर्नेंस:-** इसके अन्तर्गत इन्फोर्मेशन टेक्नोलॉजी द्वारा कारोबारी प्रक्रिया की पुनर्रचना में सुधार लाकर सभी तरह के डेटाबेस की जानकारी को इलेक्ट्रानिक रूप देना है।
5. **ई. क्रांति -** इसके अन्तर्गत सभी कालेजों / विश्वविद्यालयों को ब्रांडबैण्ड कनेक्टिविटी दे कर सभी कोर्सों को ऑनलाइन करना है। मोबाइल बैंकिंग, ई.कोर्ट, ई- पुलिस, साइबर सिक्योरिटी जैसी सुविधाएं नागरिकों को देना है।
6. **सभी को जानकारी ÷** इसके तहत सरकार सभी योजनाओं को जानकारी वेबसाइट और सोशल मीडिया के माध्यम से नागरिकों के देने हेतु प्रयत्नशील है।

7. **इलेक्ट्रॉनिक विनिर्माण:-** 'NET ZERO IMPORTS' के तहत सभी प्रकार के इलेक्ट्रॉनिक उपकरणों का उत्पादन देश में करना।
8. **आईटी फॉर जॉब-** आईटी को कौशल विकास कार्यक्रम से जोड़कर कम्पनियों के कार्य प्रणाली के अनुसार ग्रामीणों को प्रशिक्षण देकर आईटी सेक्टर में जॉब उपलब्ध कराना है।
9. **अर्ली हार्वेस्ट कार्यक्रम-** डिजिटल इण्डिया कार्यक्रम आगे बनाने के लिए सरकार ने कुछ नियम बनाये हैं। दफ्तरों में सभी विभागों में बायोमैट्रिक्स अटेडेंस कि सुविधा सरकारी ई-मेल की सुविधा, सार्वजनिक वाई-फाई, हॉटस्पॉट की सुविधा आदि प्रदान करना।

डिजिटल इण्डिया एक ऐसी मुहिम है जो सेवा प्रदाता और उपभोक्ता दोनों को लाभ पहुंचाती है। इससे जरूरतमन्द लोगों को उनका लाभ मिल रहा। डिजिटल इण्डिया काफी हद तक रिश्वत की समस्या को मिटाने में एक तरह से मददगार हो रही है। कागजी कार्यवाही के कम होने से इसमें होने वाले खर्च में कमी आई है। गाड़ियों की आर. सी. बनाने में घण्टों लाइन में खड़े होने की जरूरत नहीं है अब डिजिटल इण्डिया के कारण यह काम कुछ मिनटों में बन जाती है। यूपीआई के कारण हम कैशलेस का प्रयोग करने लगे और पैसे को एक जगह से दूसरी जगह भेजना आसान बन गया है, इससे समय की बचत तो होती ही है चोरी का डर भी नहीं रहता। देश में विमुद्रीकरण की प्रक्रिया हाल में लागू की गई थी। इसके बाद ही लोगों में जागरूकता बढ़ी और लोग डिजिटल इण्डिया का फायदा उठाने लगे। आजकल सभी प्रकार की खरीद व बिक्री में कैशलेस का प्रयोग हो रहा है। डिजिटल इण्डिया के कारण स्वच्छ और सत्य भारत का निर्माण हो रहा है और सही सूचना लोगों तक पहुंच रही है।

वैसे तो डिजिटल इण्डिया से कोई भी नुकसान नहीं हो रहा है। लेकिन शार्ट-टर्म में डिजिटल इण्डिया के नुकसान गरीब व कम पढ़े लिखे लोगों में देखने को मिलता है। उन्हें इस क्षेत्र में तकनीकी समझ विकसित करने में समय लगेगा। डिजिटल इण्डिया में देश भर में रोजगार एवं नौकरी के अवसर भी प्रदान किये हैं। सरकार ने तकनीकी सुधार और नई तकनीकी लॉन्च करके कई युवकों को रोजगार के अवसर दिये।

डिजिटल इण्डिया को देश से अच्छे रिसर्पोस मिल रहे हैं। यह मुहिम गाँव और शहर दोनों जगह खूब सराही जाती है। आज गाँव में ज्यादा से ज्यादा लोग इण्टरनेट का लाभ उठाने का प्रयास कर रहे हैं। कहा जा रहा है कि अब ऐसे ही अगर गाँव में इण्टरनेट को प्रोत्साहन मिलता रहा तो वह दिन दूर नहीं जब गाँव के लोग इण्टरनेट के प्रयोग में शहर के लोगों को पीछे छोड़ देंगे।

डिजिटल इण्डिया से ऑनलाइन शिक्षा को प्रोत्साहन मिल रहा और दूर-दराज़ के क्षेत्रों में भी शिक्षा के प्रचार-प्रसार में मदद मिल रही है।

राष्ट्रीय सेवा योजना 2021-22 एवं 2022-23

श्रीमती शर्मीन फात्मा

कार्यक्रम प्रभारी, रा० से० यो०

हमीदिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज की राष्ट्रीय सेवा योजना की तीन इकाइयां डॉ इरम फरीद उस्मानी श्रीमती शर्मीन फात्मा एवं श्रीमती हिना फरहीन के नेतृत्व में संचालित है। जिसका उद्देश्य सामान्य एवं विशेष शिविरों के अंतर्गत आयोजित कार्यक्रमों द्वारा एवं सामुदायिक सेवा के माध्यम से छात्राओं के व्यक्तित्व का विकास करना है। अंतरराष्ट्रीय योग दिवस 21 जून 2021 को श्रीमती रेखा घोष, महिला केंद्र प्रमुख, आजाद पार्क, भारतीय योग संस्थान दिल्ली एवं डॉ राजेश कुमार गर्ग, राष्ट्रीय सेवा योजना समन्वयक, इलाहाबाद विश्वविद्यालय द्वारा विशेष व्याख्यान आयोजित किया गया। 14 जून 2022 को अंतरराष्ट्रीय योग दिवस कार्यशाला "योग: स्वास्थ्य के लिए एक आवश्यक कदम" आयोजित हुई। 20 जून 2022 को "मानवता के लिए योग" विषय पर ऑनलाइन कार्यक्रम आयोजित हुआ। 21 जून 2022 को अंतरराष्ट्रीय योग दिवस पर योगाभ्यास और व्याख्यान आयोजित हुआ।

हमीदिया कॉलेज में योगा की हुई कार्यशाला

प्रयागराज। अंतराष्ट्रीय योग दिवस की तैयारियों को लेकर एनएसएस ने अभी से रणनीतियां बनानी शुरू कर दी है। इसी के तहत शनिवार को हमीदिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज में योगा पर एन ईसेसियल स्टेप फॉर ओवरऑल हेल्थ पर एक कार्यशाला का आयोजन हुआ।

इस दौरान कॉलेज की प्राचार्या डॉ युसुफा नाफीस ने कार्यशाला में अधिक से अधिक स्वयं सेविकाओं को प्रतिभाग करने के लिए प्रोत्साहित किया। स्वयंसेविकाओं को योग के विभिन्न आसन से संबंधित जानकारी दी गई, और कार्यशाला में स्वयंसेविकाओं ने पोस्टर में आसन के

चित्र बनाकर स्वास्थ्य के लिए उनके महत्व को दर्शाया, साथ ही स्लोगन भी लिखे। स्वयं सेविकाओं द्वारा योग रिहर्सल कार्य भी किया गया। एनएसएस प्रभारी श्रीमती शर्मीन फात्मा ने योग के विषय में जानकारी दी और कार्यक्रम उनके दिशा निर्देशन में संपन्न हुआ।

महाविद्यालय में कोविड 19 टीकाकरण के चार कैंप (03.08.21, 29.10.21, 03.03.22, 15.07.2022) को बेली हॉस्पिटल के संयुक्त तत्वावधान में एक दिवसीय शिविर के अंतर्गत लगाया गया। जिसमें क्रमशः (147, 110, 64, 31) लोगों का टीकाकरण एवं बूस्टर डोज़ लगाया गया। 02.12.21 को आरटीपीसीआर टेस्ट कराया गया जिसमें लगभग 150 से अधिक लाभार्थी रहे।

सतर्कता जागरूकता सप्ताह (26.10.21 - 01.11.21) थीम "सत्यनिष्ठा से आत्मनिर्भरता" के अंतर्गत स्लोगन, पोस्टर, निबंध लेखन प्रतियोगिताएं एवं "सूचना प्रौद्योगिकी की भ्रष्टाचार उन्मूलन में भूमिका" विषय पर श्रीमती वैशाली वैष्णोय इनरव्हील क्लब द्वारा व्याख्यान दिया गया। 04.08.2022 को नशा मुक्ति अभियान के अंतर्गत "नशा को 'ना' कहें" कार्यशाला आयोजित हुई।

कार्यक्रम में उपस्थित सभी लोगों ने नशा मुक्ति के लिए शपथ ग्रहण किया।

05 अगस्त, एवं 10 अगस्त 2022 को भारत सरकार की योजनानुसार स्वतंत्रता दिवस पर हर घर में तिरंगा लहराए हेतु "हर घर तिरंगा अभियान" चलाया गया। उसके बाद **11 से 17 अगस्त 2022** को स्वतंत्रता सप्ताह भी मनाया गया। **12.08. 2022** को स्वच्छ भारत अभियान चलाया गया। **स्वच्छता अभियान (01.08.21-15.08.21) स्वच्छ भारत मिशन 01.10.21-31.10.21)** महाविद्यालय परिसर की सफाई एवं सिंगल यूज पॉलिथीन से बचाओ पर कार्यक्रम आयोजित हुए। **20.09.2022** को **स्वच्छता पखवाड़ा** का आयोजन किया गया जिसमें स्वयंसेविकाओं ने महाविद्यालय परिसर एवं कक्षा कक्षों की सफाई की। स्वच्छता संबंधी प्रतिज्ञा ली गई एवं स्वच्छता पर आधारित पोस्टर प्रतियोगिता भी आयोजित की गई।

13.08.2022 को राष्ट्रीय सेवा योजना की तीनों इकाइयों के संयुक्त तत्वावधान में पर्यावरण संवर्धन के लिए पौधारोपण किया गया।

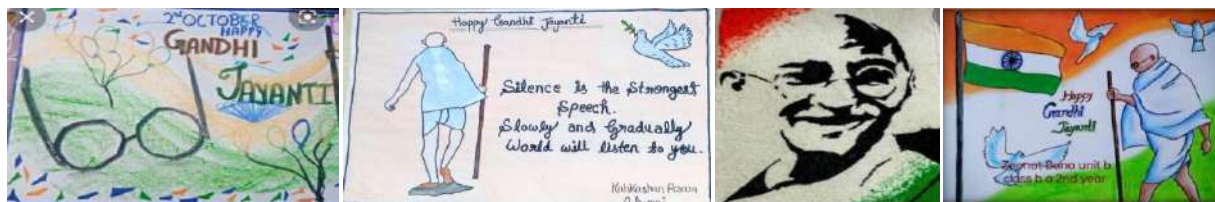
14.08.2022 को एक दिवसीय विशेष शिविर द्वारा हर घर तिरंगा जागरूकता अभियान मलिन बस्ती में चलाया गया। **15.08.2022**

को एक दिवसीय शिविर के अंतर्गत स्वतंत्रता दिवस मनाया गया जिसमें प्राचार्या, डॉ यूसुफ नफीस द्वारा गणतंत्र दिवस की महत्ता पर प्रकाश डाला गया। राष्ट्रीय सेवा योजना की स्वयंसेविकाओं ने महाविद्यालय परिसर की साज-सज्जा सफाई कर हर्षोल्लास के साथ स्वतंत्रता दिवस को मनाया। **24.09.2022** को राष्ट्रीय सेवा योजना स्थापना दिवस मनाया गया। पोषण माह के अंतर्गत **27.09.2022** को राष्ट्रीय सेवा योजना और यूनानी मेडिकल कॉलेज के संयुक्त तत्वावधान में विशेष व्याख्यान "यूनानी और आयुर्वेदिक दवाओं के प्रति जागरूकता" प्रोफेसर आसिफ हुसैन उस्मानी एवं प्रोफेसर ओसामा अहमद के द्वारा आयोजित हुआ, और **30. 09.2022** को यूनानी और आयुर्वेदिक दवाओं का वितरण किया गया।

2 अक्टूबर 2022 को गांधी जयंती के अवसर पर ऑनलाइन पोस्टर प्रतियोगिता आयोजित किया गया।
31 अक्टूबर 2022 को राष्ट्रीय एकता दिवस मनाया गया।

राष्ट्रीय सेवा योजना एवं उत्तर प्रदेश पुलिस के संयुक्त तत्वाधान में यातायात सप्ताह के अंतर्गत 25.11.2022 और 28.11.2022 को साइबर सिक्योरिटी, मिशन शक्ति एवं सड़क सुरक्षा पर एक दिवसीय विशेष शिविर के अंतर्गत वृहद कार्यशाला आयोजित हुई।

08.12.2022 को स्वच्छ भारत अभियान के अंतर्गत छात्राओं के लिए डॉक्टर अंजुम अहमद द्वारा डैंगू से बचाव हेतु उचित परामर्श एवं स्वास्थ्य परीक्षण कराया गया।

विश्व एड्स दिवस (01.12.21) असमानताओं को समाप्त करें, एड्स का अंत करें, विषय पर कार्यक्रम आयोजित हुए। इस अवसर पर स्वयं सेविकाओं को एड्स के बारे में जानकारी प्रदान की गई, एवं 09.01.22 को "एड्स जागरूकता" पर निबंध प्रतियोगिता का आयोजन किया गया। 07.12.21 एवं 07.12.2022 को **सशस्त्र सेना दिवस** के उपलक्ष्य में स्वयं सेविकाओं ने अधिकारियों द्वारा भेजे गए झंडे एवं वाहन झंडे बेचकर पैसे एकत्र किए, जिन्हें सैनिकों के परिवार की सहायता हेतु भेजा गया। 12.01..2022 को राष्ट्रीय युवा दिवस मनाया गया। स्वयंसेविकाओं ने राष्ट्रीय युवा महोत्सव कार्यक्रम में माननीय प्रधानमंत्री जी के भाषण को सुना इस अवसर पर पोस्टर, स्लोगन व कविता लेखन प्रतियोगिता का आयोजन भी किया गया। 24.01.2022 को राष्ट्रीय बालिका दिवस मनाया गया। इस अवसर पर "अच्छे कल के लिए बालिका सशक्तिकरण" विषय पर वेबिनार आयोजित हुआ। डॉ आर.एस. बिसारिया ने कहा कि उज्ज्वल कल के लिए बालिकाओं का शिक्षित होना जरूरी है। डॉ सबीहा आजमी डायरेक्टर, सीडब्ल्यूएस एचजीडीसी, ने कन्या भ्रूण हत्या को समाज के लिए कलंक बताया। द्वितीय सत्र में स्वयंसेविकाओं ने बालिकाओं को सशक्त बनाने के संबंध में अपने विचार रखे। **मतदाता जागरूकता अभियान** "स्वीप" योजना के अंतर्गत मतदाता जागरूकता कार्यक्रम (1.11.2021- 30.11.2021) एवं मतदान जागरूकता अभियान (08.02.22, 12.02.22 और 27.02.22) आयोजित हुआ जिसमें छात्राओं ने मतदाता जागरूकता के लिए टोपी, पैम्फलेट, पोस्टर, मेहंदी, रंगोली एवं घर-घर संपर्क के माध्यम से लोगों को मतदान के लिए जागरूक किया । 25.01.23 को राष्ट्रीय मतदाता दिवस मनाया गया। 26

जनवरी को गणतंत्र दिवस समारोह का आयोजन किया गया जिसमें प्राचार्या डॉ यूसुफा नफीस ने अपने भाषण में छात्राओं को लोकतंत्र के महत्व और इसकी गरिमा को बनाए रखने के लिए संदेश दिया।

09.01.2023 को स्वयंसेविकाओं को हर्बल औषधीय ज्ञान हेतु एक दिवसीय विशेष शिविर के अंतर्गत यूनानी मेडिकल कॉलेज का भ्रमण कराया गया। जहां पर छात्राओं ने औषधीय पौधों को देखा, विभिन्न प्रकार के मसालों के पौधों को देखा और अपने रसोई में प्रयोग होने वाले मसालों के औषधीय ज्ञान को ग्रहण किया, ताकि दैनिक जीवन में वह एलोपैथिक दवाइयों के अधिक प्रयोग से बच सकें।

12.01.2023 को महाविद्यालय परिसर में "हमीदिया हर्बल पॉइंट" के अंतर्गत औषधीय पौधों का रोपण किया गया। 02.02.2023 को स्वयं सेविकाओं द्वारा व्यर्थ पदार्थों से बनाई गई सामग्रियों की प्रदर्शनी लगाई गई। अंतरराष्ट्रीय महिला दिवस 08.03.2022 को मनाया गया। इस अवसर पर पोस्टर प्रतियोगिता का आयोजन किया गया।

विशेष शिविर (24.03. 2022 -30.03.2022) का आयोजन किया गया जिसका विषय था- "पर्यावरण संरक्षण में युवाओं की भूमिका"। सात दिवसीय विशेष शिविर की सभी गतिविधियां विषय से संबंधित थी। इस शिविर में वाद-विवाद पोस्टर, स्लोगन, निबंध लेखन, आशु भाषण, पेपर बैग निर्माण, ग्रीटिंग कार्ड निर्माण, पुष्प निर्माण एवं नुक्कड़ नाटक आदि प्रतियोगिताओं का आयोजन किया गया। श्री रत्नेश कुमार दीक्षित सेंटर मैनेजर, यूपीटेक द्वारा "डिजिटल भारत फॉर यंग इंडिया" विषय पर व्याख्यान दिया गया। स्वास्थ्य जागरूकता से संबंधित व्याख्यान डॉ तारिक महमूद अध्यक्ष पल्मोनरी विभाग, मोतीलाल नेहरू मेडिकल कॉलेज, प्रयागराज द्वारा दिया गया उन्होंने स्वयं सेविकाओं को स्वास्थ्य से

संबंधित अनेक जानकारीयां दी, विशेष रूप से फेफड़े को स्वस्थ रखना के लिए अनेक महत्वपूर्ण सुझाव दिए। इसी दिन स्वयंसेविकाओं द्वारा पौष्टिक भोजन से संबंधित वन डिश पार्टी आयोजित की गई। शार्प साइट आई हॉस्पिटल के सहयोग से शिविर में नेत्र परीक्षण का आयोजन किया गया। 72 स्वयंसेविकाओं को आंखों से संबंधित समस्या के लिए उचित परामर्श प्रदान किया गया।

शिविर के दौरान स्वयं सेविकाओं ने अनाज बैंक के माध्यम से अनाज एकत्रित कर मलिन बस्तियों में अनाज बांटा। बच्चों के लिए कपड़े, पुस्तकें, कॉपी, पेंसिल, चॉकलेट, बिस्किट आदि भी बांटे गए। स्वयं सेविकाओं ने बच्चों को पढ़ाया, उन्हें विद्यालय जाने के लिए प्रेरित किया। भारत सरकार की विभिन्न योजनाओं से संबंधित जानकारी भी दी गई। शिविर के अंतर्गत खो-खो, बैडमिंटन, दौड़, नींबू दौड़, म्यूजिकल चेयर आदि खेल-प्रतियोगिताओं में स्वयं सेविकाओं ने बढ़-चढ़कर प्रतिभाग किया।

शिविर के दौरान स्वयंसेविकाओं को श्रम के महत्व से परिचित कराने के लिए श्रमदान कराया गया जिसके अंतर्गत उन्होंने महाविद्यालय परिसर की साफ-सफाई की, पौधारोपण एवं पौधों की देखभाल की। समापन समारोह में मुख्य अतिथि श्री नीरज कुमार सिंह आचल अधिकारी, नगर निगम प्रयागराज ने स्वयं सेविकाओं स्वच्छता से संबंधित जानकारी दी। स्वच्छ और स्वस्थ समाज के लिए प्रेरित किया। मुख्य अतिथि द्वारा व्यर्थ वस्तुओं से बनाए गई सामग्रियों की प्रदर्शनी का उद्घाटन किया गया। शिविर के दौरान आयोजित विभिन्न प्रतियोगिताओं के विजेताओं को प्रमाण पत्र वितरित किए गए, राष्ट्रगान से समारोह का समापन किया गया।

विशेष शिविर (14.03. 23- 20.03.23) एवं (23.03.23-29.03.23) का आयोजन हुआ। विशेष शिविर के दौरान सात दिनों में कार्यक्रम अधिकारियों ने स्वयंसेविकाओं को "आत्मनिर्भर भारत" के लिए जागरूक करने एवं रचनात्मक गतिविधियों के माध्यम से उनके हुनर की पहचान कराने का प्रयत्न किया। शिविर का उद्घाटन प्राचार्या प्रोफेसर यूसुफा नफीस के द्वारा पौधारोपण से किया गया। उन्होंने स्वयं सेविकाओं को आत्मनिर्भर होने के लिए प्रोत्साहित करते हुए कहा कि आप लोग रचनात्मक गतिविधियों एवं सामुदायिक सेवा कार्यक्रमों में उत्साहपूर्वक प्रतिभाग करें।

आत्मनिर्भर बनने के लिए समय का सदुपयोग एवं अनुशासन आवश्यक है। कार्यक्रम अधिकारियों द्वारा स्वयं सेविकाओं को आत्मनिर्भर होने का अर्थ समझाया गया और बताया गया कि युवा ऊर्जा और शक्ति का प्रतीक है, अपनी ऊर्जा का सकारात्मक प्रयोग करते हुए आर्थिक रूप से सशक्त बनकर राष्ट्र को मजबूत बनाएं। मीडिया विभाग से आए श्री दिनेश सिंह जी ने स्वयंसेविकाओं को वीडियो मेकिंग कौशल सिखाया और कहा कि वर्तमान समय में शिक्षा, स्वास्थ्य एवं मनोरंजन के क्षेत्र में वीडियो मेकिंग की दक्षता हासिल कर लोग पैसे कमा रहे हैं। उर्दू विभाग की एसोसिएट प्रोफेसर डॉ. नासेहा उस्मानी एवं अंग्रेजी विभाग की एसोसिएट प्रोफेसर डॉ. सबीहा आज़मी के नेतृत्व में 'आत्मनिर्भर भारत' पर कार्यशाला का आयोजन किया गया।

अखिल भारतीय जनवादी महिला समिति प्रयागराज से आई अतिथि गायत्री गांगुली जी ने "आत्मनिर्भर भारत में महिलाओं की भूमिका: ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्य में" विषय पर व्याख्यान दिया और उन्होंने कहा कि यदि हम इतिहास को देखें तो महिलाएं सदैव ही कार्यशील रही हैं। शिक्षा, चिकित्सा, इंजीनियरिंग, वैधानिक, समाज सेवा, पर्वतारोहण, खेल आदि विभिन्न क्षेत्रों में अपना कीर्तिमान बनाती रही हैं। वर्तमान युग डिजिटल युग में बदल रहा है, और समय के साथ बदलना प्रकृति का नियम है। समाज का हर व्यक्ति विशेष रूप से महिलाएं भी योग्यता और कौशल को हासिल कर आर्थिक रूप से सशक्त होंगी तभी हम आत्मनिर्भर भारत का निर्माण कर पाएंगे।

महाविद्यालय की रोड सेफ्टी क्लब एवं यातायात पुलिस के संयुक्त तत्वावधान में 17.03.23 को सड़क सुरक्षा जागरूकता कार्यशाला आयोजित हुई। मुख्य अतिथि श्री पवन कुमार पांडे, ट्रैफिक इंस्पेक्टर, प्रयागराज ने सड़क सुरक्षा पर विशेष व्याख्यान दिया, उन्होंने ट्रैफिक के नियमों, यातायात चिन्हों, ट्रैफिक सिग्नल लाइट के सही प्रयोग की जानकारी दी।

महाविद्यालय की रा.से.यो. एवं श्री सत्य साईं सेवा ऑर्गेनाइजेशन, उत्तर प्रदेश के संयुक्त तत्वावधान में तनाव प्रबंधन कार्यशाला आयोजित की गई, **अतिथि डॉ हिमानी उपाध्याय** ने स्वयंसेविकाओं को युवाओं में बढ़ती हुई तनाव की स्थिति से परिचित कराया उन्होंने कहा कि आत्मनिर्भरता प्राप्त करने के लिए अनेक प्रकार के तनाव युवाओं में देखने को मिलते हैं उन्होंने अनेक गतिविधियों के माध्यम से तनाव प्रबंधन को बताया जिसे अपनाकर शारीरिक एवं मानसिक दोनों प्रकार के तनाव प्रबंधन को प्राप्त किया जा सकता है।

डॉ. फरिया इशरत उल्लाह, असिस्टेंट प्रोफेसर (संविदा) जामिया, ने आत्मनिर्भरता के लिए मनोवैज्ञानिक दिशानिर्देश दिए, उन्होंने छात्राओं के बीच गतिविधियों के माध्यम से अपनी कमजोरी और ताकत को पहचानने के लिए कहा। प्राचीन इतिहास विभाग के एसोसिएट प्रोफेसर **डॉ. नसरीन बेगम** ने "बी वोकल अबाउट लोकल" के माध्यम से स्वयं सेविकाओं को आत्मनिर्भर होने के लिए प्रेरित किया। कॉमर्स विभाग की **डॉ. अमिता अग्रवाल** ने आत्मनिर्भर होने के लिए किस प्रकार स्टार्टअप करें, से संबंधित जानकारी दी। कार्यक्रम अधिकारी, **डॉ. इरम फरीद उस्मानी** ने स्वयंसेविकाओं के बीच "आत्मनिर्भर होने के लिए शिक्षा के महत्व" से संबंधित चर्चा की। कार्यक्रम प्रभारी **श्रीमती शरमीन फातमा** ने **"महिलाओं की आर्थिक आत्मनिर्भरता और सामाजिक परिस्थिति"** से स्वयंसेविकाओं को परिचित कराया।

सात दिवसीय शिविर के अंतर्गत श्रमदान, जनसंपर्क, मलिन बस्ती में आत्मनिर्भर भारत का संदेश एवं स्वच्छता के प्रति जागरूकता आदि से संबंधित कार्यक्रम आयोजित हुए। अधिगृहीत मलिन बस्ती शम्सनगर, जमीर नगर एवं रहमत नगर में स्वयंसेविकाओं ने भारत सरकार द्वारा चलाई जा रही विभिन्न योजनाओं प्रधानमंत्री जीवन बीमा योजना, बेटी बचाओ बेटी पढ़ाओ, सुकन्या समृद्धि योजना, विधवा पेंशन योजना, वृद्धा पेंशन योजना उज्जवला योजना, बीसी सखी योजना, फ्री सिलाई मशीन योजना, बालिका समृद्धि योजना, समर्थ योजना, सुरक्षित मातृत्व आश्वासन सुमन योजना आदि से संबंधित जानकारी दी गई। अनाज बैंक योजना के द्वारा सेविकाओं ने अनाज इकट्ठा कर मलिन बस्ती में वितरित किया। कॉफी, पेंसिल, कपड़े, बिस्किट आदि को भी बांटा गया।

शिविर के दौरान "आत्मनिर्भर भारत" पर निबंध पोस्टर एवं स्लोगन लेखन, स्वरचित कविता लेखन प्रतियोगिता, सड़क सुरक्षा पोस्टर, सड़क सुरक्षा गीत, देश भक्ति गीत, पुष्प निर्माण, ग्रीटिंग कार्ड, लिफाफे एवं पेपर बैग, "आत्मनिर्भर भारत" पर नुक्कड़ नाटक तथा मेहंदी प्रतियोगिताओं के माध्यम से स्वयं सेविकाओं में रचनात्मकता को विकसित करने का प्रयास किया गया। महाविद्यालय परिसर की साफ- सफाई एवं पौधों की निराई-गुड़ाई करके स्वयंसेविकाओं ने श्रमदान किया। स्वयंसेविकाओं के द्वारा पूरे शिविर के मध्य लक्ष्य गीत, हम होंगे कामयाब, सारे जहां से अच्छा राष्ट्रगान आदि गीतों को उत्साहपूर्वक गाया गया, मानव श्रृंखला बनाकर शांति का संदेश दिया गया।

प्रोफेसर आशीष सक्सेना विभागाध्यक्ष समाजशास्त्र विभाग, इलाहाबाद विश्वविद्यालय स्वयंसेविकाओं को संबोधित करते हुए

शिविर के समापन समारोह पर मुख्य अतिथि प्रोफेसर आशीष सक्सेना विभागाध्यक्ष समाजशास्त्र विभाग, इलाहाबाद विश्वविद्यालय ने स्वयंसेविकाओं को संबोधित करते हुए कहा कि हमारे समाज में अपने पैरों पर खड़ा होना, अपनी जिम्मेदारी को उठाना और निभाना सिखाया जाता है। यानीकि आत्मनिर्भरता की अवधारणा हमेशा से हमारे समाज में रही है। उन्होंने कहा कि महात्मा गांधी के 'स्वराज' जिसका केंद्र बिंदु 'स्वदेशी' है हमें उसको अपनाना है। स्थानीय स्तर पर अपनी आवश्यकताओं को पूरा करने के लिए मौजूदा संसाधनों का प्रयोग कर उद्यम स्थापित करना चाहिए। हर व्यक्ति के अंदर प्रतिभा है, कौशल है, और महिलाएं भी आत्मनिर्भरता हासिल करने में पुरुषों के बराबर हैं। आपको आर्थिक स्वालंबन हासिल कर आत्मनिर्भर भारत का निर्माण करना चाहिए। उन्होंने स्वयं सेविकाओं को संदेश दिया कि आप सभी महिलाएं हैं अपने कौशल को पहचानिए, सक्षम बनिंए, सशक्त बनिंए। आर्थिक सशक्तिकरण से ही सामाजिक सशक्तिकरण होगा। डॉ. सबीहा आजमी एसोसिएट प्रोफेसर अंग्रेजी विभाग ने मुख्य अतिथि का स्वागत किया एवं परिचय प्रस्तुत किया। कार्यक्रम प्रभारी, श्रीमती शर्मीन फात्मा ने सात दिवसीय विशेष शिविर की संक्षिप्त आख्या प्रस्तुत की, और कार्यक्रम अधिकारी, डॉ. इरम फरीद उस्मानी ने कार्यक्रम का संचालन एवं धन्यवाद ज्ञापित किया। आलिया हसीब और सादकीन बेगम को बेस्ट वॉलेंटियर का खिताब दिया गया। अंत में प्रतियोगिताओं में विजयी स्वयंसेविकाओं को पुरस्कार दिए गए, और राष्ट्रगान से समारोह का समापन किया गया।

*****

शिक्षा

सकीना फातिमा
बी० ए० तृतीय वर्ष

शिक्षा ही शक्ति है, शिक्षा ही भक्ति है।
शिक्षा ही जीवन में करती उजाला है,
शिक्षा के बिन जीवन में अँधियारा है।

शिक्षा ही जीवन है, शिक्षा ही योग्यता है।
जो न करे ग्रहण, सारा जीवन भोगता है।
शिक्षा से ही जीवन में आशा है,
शिक्षा बिन जीवन में निराशा है।

शिक्षा ही रोज़गार है, शिक्षा बिन जीवन बेकार है।
शिक्षा से होते सपने सब साकार हैं, शिक्षा से ही चलते संसार हैं।।
शिक्षा ही ईश्वर का वरदान, शिक्षा बिन जीवन अभिशाप।
शिक्षा से मिलता आदर, सम्मान, शिक्षा ही देती हम सब को ज्ञान।।

कोरोना

ज़ेबा सिद्दिकी, बी० ए० तृतीय वर्ष

जब से देश में कोरोना काल है आया,
बीमारी संग बेरोज़गारी भी साथ लाया।
रोग से ज्यादा, भूख ने मारा,
कोरोना बन गया ग़रीबों का हत्यारा।
कोरोना को देश से भगाना है,
अपने देश को उन्नति के पथ पर लाना है।
दूरी बनाकर मास्क लगाकर,
सफाई को औज़ार बनाना है।
वैक्सिन लगवाकर स्वयं को बचाना है,
कोरोना वैरियस के लिए लोगो में सम्मान जगाना है।
कोरोना से देश को आज़ाद कराना है।
इस आपातकालीन स्थिति में करेंगे मिलकर सहयोग,
दूर हो जायेंगे देशवासियों के हर कष्ट, हर रोग।

महिला सशक्तिकरण

हुमैरा
बी.ए. तृतीय वर्ष

**“महिलाएं हैं देश की तरक्की का आधार,
उनके प्रति बदलो अपने विचार।”**

प्राचीन युग से हमारे समाज में नारी का विशेष स्थान रहा है। पौराणिक ग्रन्थों में नारी को पूजनीय एवं देवी तुल्य माना गया है। हमारी धारणा यह रही है कि जहाँ पर समस्त नारी जाति को प्रतिष्ठा व सम्मान की दृष्टि से देखा जाता है वहीं पर देवता निवास करते हैं। कोई भी परिवार समाज तथा राष्ट्र तब तक सच्चे अर्थों में प्रगति की ओर अग्रसर नहीं हो सकता है जब तक नारी के प्रति भेद-भाव निरादर व हीनभाव का त्याग नहीं करता। जिस समाज में नारी का स्थान सम्मानजनक होता है वह उतना ही प्रगतिशील और विकसित होता है। परिवार और समाज के निर्माण में नारी का स्थान महत्वपूर्ण रहा है। जब समाज सशक्त और विकसित होता है तब राष्ट्र मजबूत होता है। इस प्रकार एक सशक्त राष्ट्र निर्माण में नारी केन्द्रीय भूमिका निभाती है। माता के रूप में नारी एक बालक की प्रथम गुरु होती है।

भारतीय समाज में वैदिक काल से ही नारी का स्थान बहुत ही सम्मानजनक था और हमारा अखण्ड भारत विदुषी नारियों के लिए जाना जाता है। किन्तु कालांतर में नारी की स्थिति का हास हुआ, मध्यकाल तक आते-आते यह स्थिति अपनी चरम सीमा पर पहुंच गई। क्योंकि अंग्रेजों का मकसद भारत पर शासन करना था न कि भारत की रीति-रिवाजों मान्यताओं और समाज सुधार करना था। इसलिए ब्रिटिश शासन काल में भारतीय नारियों की स्थिति में कोई विशेष सुधार नहीं हुआ। प्राचीन काल में नारी को विशिष्ट सम्मान एवं पूजनीय दृष्टि से देखा जाता था। सीता, सावित्री, अनुसूया, गायत्री आदि अनगिनत भारतीय नारियों ने अपना विशिष्ट स्थान सिद्ध किया है।

कालांतर में देश पर हुए अनेक आक्रमण के पश्चात भारतीय नारियों की दशा में भी परिवर्तन आने लगा। नारी की स्वयं की विशिष्टता एवं समाज से स्थान हीन होता चला गया। अंग्रेजी शासन काल के आते-आते भारतीय नारियों की स्थिति बहुत ही खराब हो गई। उसे अबला की संज्ञा दी जाने लगी तथा दिन-प्रतिदिन उसे उपेक्षा और तिरस्कार का सामना करना पड़ा। आजादी के बाद ऐसा सोचा गया था की भारतीय नारी एक नई हवा में सांस लेंगी और शोषण तथा उत्पीड़न से मुक्त होंगी किन्तु ऐसा नहीं हुआ। आजादी के बाद कानूनी स्तर पर नारी की स्थिति को सुधारने के लिए प्रयास तो खूब हुए किन्तु सामाजिक स्तर पर जो सुधार आना चाहिए वह परिलक्षित नहीं हुआ। जिसका मुख्य कारण रहा हमारी पुरुष प्रधान मानसिकता। जिसमें हमने कहीं पर लाभ नहीं पाया, नारी के प्रति हमारा रवैया दोगले दर्जे का रहा।

अंग्रेजी शासनकाल में भी रानी लक्ष्मीबाई, चांदबीबी जैसी कई भारतीय नारियां अपवाद थीं। जिन्होंने स्वतंत्रता संग्राम में महत्वपूर्ण भूमिका निभाई है।

भारतीय नारी के साथ विरोधाभास की स्थिति सदैव रही है। पहले भी थी, आज भी है। हमारे प्रार्थना धर्म ग्रंथों में "यत्र नार्यस्तु पूज्यते रमंते तत्र देवताः" सूत्र वाक्य द्वारा यह स्पष्ट करने का प्रयास

किया गया है कि जहां नारी पूजनीय होती है, वहीं देवता निवास करते हैं। देश में जहां एक तरफ लक्ष्मी, सीता, दुर्गा, पार्वती के रूप में नारी को देवी तुल्य माना जाता है। वहीं उन्हें अबला बता कर परंपरा एवं रूढ़ियों की बेड़ियों में भी जकड़ा जाता है, इसलिए भारत में महिला सशक्तिकरण की जरूरत है। भारत में महिला सशक्तिकरण विभिन्न पहलुओं पर निर्भर करता है। जैसे भौगोलिक, (शहरी, ग्रामीण, स्तर) शिक्षा, जाति, आयु, वर्ग इत्यादि।

भारत में महिला सशक्तिकरण के लिए राष्ट्रीय, राज्य और स्थानीय स्तर पर बहुत से कानून, कार्यक्रम, संगठन, मौजूद हैं जो महिलाओं को जागरूक करते हैं। उन्हें इस काबिल बना रहे हैं कि वह अपने और अपने अधिकारों के लिए लड़ सकें और अपने ऊपर हो रही हिंसा पर रोक लगा सकें। भारत सरकार द्वारा महिला, सशक्तिकरण को बल देने के ले कई योजनाएं चालू की गई जैसे अबला, जननी सुरक्षा योजना, सुकन्या समृद्धि योजना, लाडली बेटे पढ़ाओ बेटे बचाओ और तेजस्विनी जैसे कई योजनाओं को सफल संचालन किया जा रहा है। राज्य सरकारों के द्वारा भी महिला सशक्तिकरण के लिए कई कदम उठाए जा रहे हैं।

भारतीय समाज ऐसा समाज है जिसमें कई तरह के रीति-रिवाज मान्यताएं, परंपराएं शामिल हैं। यही कुछ परंपराएं महिला सशक्तिकरण के रास्ते में आने वाली सबसे बड़ी समस्याएं हैं। पुरानी विचारधारा के कारण महिलाओं को उनके घर से बाहर जाने की इजाजत नहीं होती। जिसके कारण रोजगार तो दूर की बात है वह उचित शिक्षा भी प्राप्त नहीं कर सकती हैं, इसी विचारधारा के कारण वह अपने आपको पुरुषों से कम समझती हैं। भारत में केवल 64.6 प्रतिशत महिला शिक्षा दर है जबकि पुरुष शिक्षा दर 80.9 प्रतिशत है। आजकल कुछ परिवार लड़कियों को स्कूल तो भेजते हैं लेकिन आठवीं, दसवीं कक्षा पास करने के बाद उनकी पढ़ाई छुड़वा दी जाती है ताकि वह घर की चारदिवारी में रहकर घर के काम सीख सकें।

वर्तमान समय में महिला सशक्तिकरण के लिए जन-जन तक यह संदेश जाना जरूरी है कि महिला सशक्तिकरण देश के लिए अनिवार्य, आवश्यकता का अंग बन चुका है। आज महिलाओं को राजनैतिक, सामाजिक एवं आर्थिक क्षेत्र में उनके परिवार समुदाय एवं राष्ट्र की सांस्कृतिक पृष्ठभूमि में निर्णय लेने की स्वतंत्रता प्रदान करने की आवश्यकता है।

नारी को सशक्त बनाए बगैर हम मानवता को सशक्त नहीं बना सकते। संवेदना, करुणा, वात्सल्य, ममता, प्रेम, विनम्रता, सहनशीलता आदि नारी के गुण हैं, जिसमें वह मानवता को निखार और संवारकर उसे मजबूत रूप से सशक्त बना सकती है। इसके लिए अति आवश्यक यह है कि महिलाओं का सम्मान हो और हर क्षेत्र के समान भागीदारी हो। महिला सशक्तिकरण आज के समय की जरूरत है। क्योंकि इसी सशक्तिकरण की वजह से महिलाओं में हो रही प्रगति भी देश के विकास के लिए बहुत ज्यादा जरूरी है। इसलिए देश के सभी छोटे बड़े क्षेत्रों में महिला सशक्तिकरण की जागरूकता फैलाना बहुत जरूरी है। जिसके लिए सभी महिलाओं को समाज से डर कर नहीं बल्कि झांसी की रानी की तरह योद्धा बनकर आगे बढ़ना चाहिए। क्योंकि झांसी की रानी वह योद्धा थी जो एक स्त्री होकर भी अंग्रेजों के गुलामी के खिलाफ आवाज उठाई थी। इसी महिला ने पूरे देश में उस स्वतंत्रता संग्राम का नारा बुलन्द किया था जो हम सब के लिए प्रेरक शक्ति है।

जल संरक्षण

नूर सबा
बी0 ए0 तृतीय वर्ष

मनुष्य ने प्रकृति की गोद से जन्म लिया है और प्रकृति से जुड़ी हुई हर वस्तुएँ उसको चारो ओर से घेरे हुई है जैसे:- जल, वायु, मिट्टी. पेड़-पौधे इत्यादि। इस सभी का संरक्षित होना बहुत ज़रूरी है। जल हमारे जीवन के लिए बहुत उपयोगी है जल के बगैर जीवन की कल्पना करना सम्भव नहीं है यह बात इस दुनिया के सभी लोग जानते और समझते हैं परन्तु इस विषय को लेकर सभी जागरूक नहीं हैं इस पृथ्वी पर पानी का अपव्यय अधिक बढ़ गया है और अगर ऐसे ही चलता रहा तो वह दिन दूर नहीं जब हमारा भविष्य पानी की कमी से जूझ रहा होगा, इस बात पर ध्यान देते हुए हम सब को जल संरक्षण की ओर अधिक ध्यान देना चाहिए।

भविष्य में जल की कमी की समस्या को सुलझाने के लिए जल संरक्षण ही जल बचाना है भारत और दूसरो देशों में जल की भारी कमी है, हमें नई तकनीकों की सहायता लेकर जल को बचाने के उपाय सोचने चाहिए तथा इस विषय को लेकर हर नागरिक को जागरूक होना चाहिए तभी जल संरक्षित किया जा सकता है। हम सभी को जल का महत्व समझना चाहिए और यह भी ध्यान रखना चाहिए की जल दूषित न हो और जल का अपव्यय न हो तथा लोगो को यह बात सिखानी चाहिए की वह हमारे और अपने भविष्य को सुरक्षित रखने के लिए जल संरक्षण की ओर ध्यान दे और जल को दूषित होने से रोके।

कुछ देशों में आज भी यह हालात है कि आम लोगों को पीने और खाना बनाने के साथ ही रोजमर्रा के काम को पूरा करने के लिए पानी के लिए लंबी दूरी तय करनी पड़ती है जबकि दूसरी ओर जहाँ पानी पूर्ण रूप से पर्याप्त है, वहाँ के लोग पानी बर्बाद कर रहे हैं। हम सब को स्वच्छ जल की ज़रूरत है परन्तु प्रश्न यह उठता है की क्या स्वच्छ जल सब को मिल पा रहा है? आज भी कई गाँव, कस्बों आदि जैसे इलाकों में लोगों को स्वच्छ जल प्राप्त नहीं हो पाता इसका कारण यह है की जल संरक्षण की ओर ध्यान नहीं दिया जा रहा है।

शहरों में पेयजल बाजारों में बिकता है जिसका सबसे अहम कारण है शुद्ध जल की कमी। अगर ऐसे ही चलता रहा तो वह दिन ज्यादा दूर नहीं कि जमीं से पानी निकालना ही मुश्किल हो जाएगा और पेयजल की मात्रा में भी गिरावट होगी, इस लिए जल संरक्षण ज़रूरी है।

आजकल औद्योगीकरण तथा कारखानों में भी जल की ज़रूरत पड़ती है इस कारण लोग समरसिबल कनेक्शन जमीं के नीचे से करवा लेते हैं और बेइन्तेहा पानी बर्बाद करते हैं और जिनके घरों में परेशानी पानी को लेकर होती है वह भी यह कनेक्शन लेकर पानी का अपव्यय करते हैं उन्हें यह लगने लगता है कि इस धरती के नीचे का सारा पानी उनके लिए है और वह जैसे चाहे उसे बहा सकते हैं इस तरह पानी बहुत बर्बाद होता है यदि सारा जल इसी तरह बहता रहा तो हमारा भविष्य खतरे में पड़ सकता है इस कारण जल संरक्षण बहुत ज़रूरी है।

फल, अनाज, सब्जियाँ आदि जिनका हम उपभोग करते हैं अगर खेतों की सिंचाई के लिए पानी ही न होगा तो खाद्यान्न की पैदावार कम होगी तो भुखमरी के हालात हो जायेंगे इस लिए जल का संरक्षण ज़रूरी है।

वायुमंडल तापमान निरंतर बढ़ता जा रहा है इस कारण कई शहरों में तो सर्दियों में भी गर्मी लगती रहती है ऐसे में अगर पानी की कमी आती है तो मानव और पशु-पक्षी दोनों झुलसने लगेंगे इसलिए पानी का संरक्षण जरूरी है।

ज़मी के नीचे से पानी का स्तर निरंतर घटता जा रहा है जिससे धरती बंजर होती जा रही है और कहीं-कहीं सूखा जैसी समस्या उत्पन्न हो गयी है। यह प्रक्रिया प्राकृतिक आपदा को बढ़ावा देगी, भूकंप जैसे हालात जल्दी-जल्दी झेलने पड़ेंगे इस कारण ज़रूरी है जल संरक्षण।

प्रकृति के द्वारा प्रदत्त जल मानव के लिए एक अनमोल उपहार है। जल की ही वजह से धरती पर जीवन संभव है। जीवन का सबसे ज़रूरी स्रोत जल है क्योंकि हमें जीवन के सभी कार्यों को निष्पादित करने के लिए जल की आवश्यकता है, बिना प्रदूषित किये भविष्य की पीढ़ी के लिए, जल की उचित आपूर्ति के लिए हमें पानी को बचाने तथा उसको संरक्षण करने की जरूरत है।

जल संरक्षण के उपाय पर ध्यान देना आवश्यक है-

1. कारखानों से तथा फैक्ट्री से निकलने वाले गंदे पानी जो की रासायनिक क्रियाओं से होकर गुजरा हुआ है उसकी निकासी के लिए सही प्रबन्ध करें, जिससे वो साफ़ पानी से मिलकर उसको गंदा न करें।
2. समरसिबल पम्पों को घरों में लगाने की इजाज़त न दी जाए और जिनके घरों में पंप है उनके लिए आटोमेटिक तरीके से पूरे दिन के लिये पानी की लिमिट तय कर देनी चाहिए जिससे बेवजह जल व्यय होने से बचाया जा सके।
3. खेतों में रासायनिक उर्वरक और खाद की जगह पर किसानों को कम्पोस्ट खाद का उपयोग करना चाहिए जो जल प्रदूषण का एक बड़ा हिस्सा वहन करता है।
4. पानी की टंकियों को भी आटोमेटिक करना चाहिए जिससे व्यर्थ शुद्ध पेयजल की बर्बादी होने से बच सके।
5. वर्षा के जल का संरक्षण एक अहम् उपाय और सुझाव हो सकता, है जिसके पानी को आप इकट्ठा करके अपने घरों के कामों में आसानी से ले सकते हैं जैसे घर की सफाई, कपड़ों की धुलाई आदि।
6. जल उपयोग में न होने पर नल को खुला न छोड़े तथा जरूरत न होने पर लॉन और पार्कों में पानी का छिड़काव न करें।
7. हमें फलों और सब्जियों को खुले नल के बजाय भरे हुए पानी से बर्तन में धोना चाहिए।
8. हमें हर इस्तेमाल के बाद अपने नल को ठीक से बंद करना चाहिए जो 200 लीटर पानी हर महीने बचायेगा।
9. फुहारों से नहाने के बजाय बाल्टी और मग का प्रयोग करें जो प्रति वर्ष 150 से 200 लीटर पानी बचायेगा।

यह सही समय है की हम महसूस करते हैं की पानी का हमारे जीवन में क्या महत्व है पानी का अपव्यय करके हम अपने लिए एक बहुत बड़ी समस्या पैदा कर रहे हैं और परिणाम ऐसा होगा की हम उनसे निपटने में सक्षम नहीं होंगे। पानी के बिना पूरा जीवित राज्य मर जाएगा और जल्द ही हमारे पास बंजर धरती होगी, धरती माता को बचाने के लिए पानी को बचाओ। जल ही जीवन है।

मेरी माँ

इल्मा अंसारी
बी0 ए0 तृतीय वर्ष

प्यारी सी आवाज़ के साथ रोज़ मुझे जगाती है,
हाँ वह मेरी माँ है जो हमेशा मुझे हृदय से लगाती है।
ममता के बंधन में बांधकर वह मुझे नई बातें सिखाती है,
हाँ वह मेरी माँ है जो हमेशा मुझे हृदय से लगाती है।
हर दुख-सुख सहकर वह हमेशा मुस्कुराती है,
हाँ, वह मेरी माँ है जो हमेशा मुझे हृदय से लगाती है।
मेरी असफलताओं के दिनों में भी वह मेरा साथ निभाती है,
हाँ वह मेरी माँ है जो हमेशा मुझे हृदय से लगाती है।
सारे काम खत्म करके लोरी गाकर मुझे सुलाती है,
हाँ वह मेरी माँ है जो हमेशा मुझे हृदय से लगाती है।
जिन्दगी जीने का तरीका वह सूक्ष्मता से बतलाती है,
हाँ वह मेरी माँ है जो हमेशा मुझे हृदय से लगाती है।

झलकियां - हिंदी पखवाड़ा 2022-2023

کاوش

۲۰۲۲ء - ۲۰۲۳ء

کشتی فکر ہے آغوش سمندر لیکن
ہے یقین یہ بھی ملیں گے یہیں دُرّ نایاب

مدیران

ڈاکٹر شبانہ عزیز

ڈاکٹر زریںہ بیگم

پروفیسر ناصحہ عثمانی

مدیران طالبات

عقیفہ بانو

ثناء شاہین

تنظیم مختار

کالج ترانہ

اے مرکز دانائی اے پیکر رعنائی
تو علم کا مخزن ہے ہم علم کے شیدائی
ملتی ہے حیاتِ نو کالج کی فضاؤں میں تہذیب و تمدن کی خوشبو ہے ہواؤں میں
تعلیم کی مشعل ہے گھنگھور گھٹاؤں میں تعلیم کے ہم عاشق تعلیم کے سودائی
اے مرکز دانائی اے پیکر رعنائی
تو علم کا مخزن ہے ہم علم کے شیدائی
تعلیم کے غنچے ہیں تہذیب کا گلشن ہے الفاظ کی بارش ہے اخلاق کا ساون ہے
کالج کا ہر اک گوشہ پھولوں سے مزین ہے صدرشک بہاراں ہے یہ حسن یہ زیبائی
اے مرکز دانائی اے پیکر رعنائی
تو علم کا مخزن ہے ہم علم کے شیدائی
جینا ہے یہاں کیسے یہ ہم کو بتایا ہے اور خاک کے ذرے کو خورشید بنایا ہے
طوفان میں سفینہ تھا ساحل سے لگایا ہے یوں خواب حمیدہ کی تعبیر نظر آئی
اے مرکز دانائی اے پیکر رعنائی
تو علم کا مخزن ہے ہم علم کے شیدائی
ہر دن ہے ترا روشن ہر رات سہانی ہے گنگا کا ترنم ہے جمنا کی روانی ہے
چاہت کا فسانہ ہے سنگم کی کہانی ہے تو نقشِ معظم ہے تو علم کی گہرائی
اے مرکز دانائی اے پیکر رعنائی
تو علم کا مخزن ہے ہم علم کے شیدائی

تخلیق کردہ
مرحوم جناب معظم پاشا

فہرست

نمبر شمار	عنوان	مصنفہ	صفحہ نمبر
۱۔	حمد	ڈاکٹر زریںہ بیگم زریں	۱
۲۔	کارکردگئی شعبہ اردو، مختصر جائزہ (رپورٹ)	ڈاکٹر زریںہ بیگم، ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ اردو	۲
۳۔	عصر حاضر میں عربی بول چال کی اہمیت و افادیت (رپورٹ)	ڈاکٹر ندرت محمود، ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ عربی	۹
		ڈاکٹر صدیقہ جابر، اسٹنٹ پروفیسر، شعبہ عربی	
۴۔	فن ترجمہ نگاری: اہمیت، چیلنجز اور طریقہ کار (رپورٹ)	ڈاکٹر ندرت محمود، ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ عربی	۱۰
		ڈاکٹر صدیقہ جابر، اسٹنٹ پروفیسر، شعبہ عربی	
۵۔	مولانا ابوالکلام آزاد کی تعلیمی و ادبی خدمات (مضمون)	اقصی بانو، بی۔ اے۔ سال دوم	۱۱
	انعام اول		
۶۔	مولانا ابوالکلام آزاد کی تعلیمی و ادبی خدمات (مضمون)	نثار تحسین، بی۔ اے۔ سال دوم	۱۴
	انعام دوم		
۷۔	بیٹیاں (افسانہ)، انعام اول	الشفاء عالم، بی۔ اے۔ سال دوم	۱۶
۸۔	فکریہ	ڈاکٹر نورینہ پروین، سابق طالبہ	۲۱
۹۔	یادیں (افسانہ)، انعام دوم	کہکشاں اعظم، سابق طالبہ	۲۲
۱۰۔	غزل، انعام اول	مریم شمس، سابق طالبہ	۲۴
۱۱۔	تم یہ کہتے تھے (نظم)، انعام اول	سنبل فاروقی، بی۔ اے۔ سال دوم	۲۵
۱۲۔	محنت کش تو بڑھتا جا (نظم)، انعام دوم	نکھت زریں، سابق طالبہ	۲۶
۱۳۔	غالب شخص اور شاعر (مقالہ)، انعام اول	ثانیہ صدیقی، ایم۔ اے۔ سال دوم	۲۷
۱۴۔	غالب شخص اور شاعر (مقالہ)، انعام دوم	تحسین فاطمہ، بی۔ اے۔ سال سوم	۳۰
۱۵۔	ہندی ہیں ہم (مضمون)، انعام اول	عائشہ شمیم، بی۔ اے۔ سال سوم	۳۳
۱۶۔	ہندی ہیں ہم (مضمون)، انعام دوم	نرہت نعیم، بی۔ اے۔ سال سوم	۳۵
۱۷۔	حُب وطن (نظم)، انعام اول	شارقہ محسن، سابق طالبہ	۳۷
۱۸۔	حُب وطن (نظم)، انعام دوم	کہکشاں اعظم، سابق طالبہ	۳۸

- ۱۹۔ حُبِّ وطن (نظم)، انعام سوم
- ۲۰۔ خواب کی دنیا
- ۲۱۔ اردو زبان (نظم)
- ۲۲۔ بچپن (نظم)
- ۲۳۔ عالمی یوم خواتین اور حقوق نسواں
- ۳۹۔ شاکرہ، بی۔ اے۔ سال دوم
- ۴۰۔ ڈاکٹر رشدی قدسیہ، سابق طالبہ
- ۴۱۔ صادقین، بی۔ اے۔ سال اوّل
- ۴۲۔ ثانیہ صدیقی، ایم۔ اے۔ سال دوم
- ۴۳۔ ثناء شاہین، بی۔ اے۔ سال دوم

ادبی ضوفشان

حمد

ڈاکٹر زرینہ بیگم زریں

ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ اردو

حمید یہ گرلس ڈگری کالج، پریاگ راج

تجھ کو فضل کرنے میں دیر کتنی لگتی ہے
ایک گُن کے کہنے میں دیر کتنی لگتی ہے

تجھ کو فضل کرنے میں دیر کتنی لگتی ہے
ایک گُن کے کہنے میں دیر کتنی لگتی ہے

فصل گل کو دلکش رنگ کون ہے عطا کرتا
حکم سے نکھرنے میں دیر کتنی لگتی ہے

تو ہی تو تخیل میں روز رنگ بھرتا ہے
پھر انہیں بکھرنے میں دیر کتنی لگتی ہے

پُر خطر سفر میں بھی کون ساتھ دیتا ہے
شر کے پر کترنے میں دیر کتنی لگتی ہے

خاک سے بنی زریں شکر کر تو اُس رب کا
مہ کو مہر کرنے میں دیر کتنی لگتی ہے

کارکردگی شعبہ اردو: مختصر جائزہ

ڈاکٹر زریہ بیگم
ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ اردو
حمید یہ گریڈگری کالج، پریاگ راج

شعبہ اردو حمید یہ گریڈ کالج نصابی تعلیم کی خدمات انجام دیتے ہوئے فروغ اردو کے بلند معیار کے لئے بھی ہمیشہ کوشاں رہتا ہے گذشتہ کئی برسوں سے کالج میں طالبات کی ادبی تنظیم ”بزم ادب“ بھی پوری طرح سرگرم عمل ہے کالج سے ایک سالانہ عالمی تحقیقی جریدہ ”دفنش نو“ بھی ۲۰۲۱ء سے باقاعدہ شائع ہو رہا ہے اب تک ۱۵ شمارے منظر عام پر آچکے ہیں جس میں چھ اپیشل نمبر بھی شامل ہیں ۲۰۲۱ء میں ہمارے اس جریدہ کو یوجی سی کیئرلسٹ میں بھی شمولیت کا فخر حاصل ہو گیا ہے علاوہ ازیں وقتاً فوقتاً اردو کے مختلف ادبی و ثقافتی پروگرام بھی منعقد کرائے جاتے ہیں۔ مثلاً یوم اردو، یوم غالب، مشاعرہ طالبات، مشاعرہ اساتذہ، شعری نشست، مقابلہ غزل و بیت بازی، بزم افسانہ، مضمون نگاری، مقالہ نگاری وغیرہ نیز یوپی اردو اکادمی لکھنؤ سے منظور شدہ دو کورسز اردو کتابت، ڈپلوما کورس واردو کوچنگ سینٹر بھی عمل پذیر ہیں جس سے طالبات کو اردو کی خصوصی تربیت کا موقع حاصل ہو رہا ہے جو یقیناً ان کے آئندہ روشن مستقبل کی تعمیر میں معاون ہوگا۔ مذکورہ سرگرمیوں کا مختصر جائزہ حسب ذیل ہے۔

آزادی کا امرت مہوتسو (۱۵ اگست ۲۰۲۲ء)

مورخہ ۱۵ اگست ۲۰۲۲ء بوقت ۹:۳۰ بجے صبح آزادی کے امرت مہوتسو کے پیش نظر شعبہ اردو اور سابق طالبات اردو کے مشترکہ تعاون سے مختلف ادبی و ثقافتی پروگرام آراستہ کئے گئے جس کے تحت نظم بہ موضوع ”حب

وطن، مضمون نگاری و تقاریر بموضوع ”ہندی ہیں ہم“ اور ”دیش گان“ کے مقابلے کرائے گئے طالبات نے کثیر تعداد میں شرکت کیا۔ مہمان خصوصی پروفیسر یوسفہ نفیس، پرنسپل حمیدیہ گرلز ڈگری کالج، پریاگ راج کے ذریعہ یوم آزادی کا پرچم لہرانے کے بعد طالبات نے مترنم آواز میں کلام پیش کئے مقابلہ کے نتائج کے مطابق طالبات کو سرٹیفکیٹ سے سرفراز کیا گیا۔ سابق طالبات نے ”ہر گھر ترنگا“ پروگرام کے پیش نظر کالج کی پرنسپل کی خدمت میں تقریباً ۲۵ پرچم (قومی جھنڈا) بطور تحفہ پیش کیا۔ ڈاکٹر جوہی بیگم شامہ سابق طالبہ و گیسٹ فیکلٹی الہ آباد ڈگری کالج پریاگ راج نے اپنی خودنوشت نظم بطور مومنٹو فریم شکل میں پروفیسر یوسفہ نفیس پرنسپل حمیدیہ گرلز ڈگری کالج کو پیش کیا۔

اس موقع پر ڈاکٹر زرینہ بیگم ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ اردو سابق طالبہ صدر گلستان حمیدیہ (المنائی ایسوسی ایشن) کے خودنوشت ترانہ ہندی ”اے میرے وطن“ کی دھن کے ساتھ ایک ریلی کا انعقاد کیا گیا سبھی پروگرام قابل تحسین تھے پروگرام میں شرکت کرنے والی طالبات کی انعام یافتہ تحریریں اگلے صفحات میں آپ کے پیش نظر ہیں امید قوی ہے کہ قارئین انھیں اپنی نیک خواہشات سے ضرور ان کی حوصلہ افزائی فرمائیں گے۔

یومِ اردو

(۹ نومبر ۲۰۲۲ء)

زیر اہتمام شعبہ اردو ”بزمِ ادب“ حمیدیہ گرلز ڈگری کالج، پریاگ راج

عظمتِ آدم کے علمبردار عظیم شاعر و مفکر، مصلح قوم سیاست داں اور ایک عہد شناس، عہد ساز، شاعر مشرق علامہ اقبال حساس دل و دماغ کے مالک تھے ان کی شاعری کا ہر پہلو نسل نو کے لئے مشعلِ راہ ہے۔ جو حرکت و عمل، جدوجہدِ احساس

خودی جیسے آفاقی پیغام سے زندگی کو متحرک دیکھنے کے خواہاں تھے۔ ان کے موضوعات کا بغور مطالعہ کیا جائے تو معلوم ہوتا ہے کہ وہ آنے والے کل کے لئے درخشاں راہیں ہموار کرتے ہیں۔ ان کے کلام میں تجسس، محنت، مغربی تہذیب سے بیزاری، غلامی سے نفرت جیسے پیغامیہ رنگ کا اظہار و اشکاف جگہ جگہ پایا جاتا ہے۔ مشرق کی بد حالی سے مضطرب خیالات نوجوانوں میں سعی و عمل پیہم کا مطالبہ کرتے نظر آتے ہیں۔ انھیں بیشتر خصوصیات و اسباب کے پیش نظر مجاہد اردو ۲۰ ویں صدی کے اس عظیم شاعر یعنی علامہ اقبال کی یوم پیدائش ۹ نومبر کو عالمی سطح پر جشن یوم اردو جوش و خروش کے ساتھ آراستہ کرتے ہیں۔

ہمارے کالج کے شعبہ اردو کی ادبی تنظیم ”بزم ادب“ کی جانب سے بھی گذشتہ کئی برسوں سے یہ تقریب منعقد ہوتی آرہی ہے لیکن امسال مختلف وجوہات کی بنا پر ہمارا ہفت روزہ پروگرام ۹ نومبر ۲۰۲۲ء تا ۱۵ نومبر ۲۰۲۲ء منعقد نہیں کیا جاسکا لیکن ۹ نومبر ۲۰۲۲ء کے موقع پر طالبات کے درمیان اقبال کی حیات و خدمات سے متعلق ایک کونز پروگرام کیا گیا جس میں بی۔ اے۔ اور ایم۔ اے۔ کی طالبات نے شرکت کیا نیز شعبہ اردو کی اساتذہ ڈاکٹر ناصحہ عثمانی و ڈاکٹر زرینہ بیگم ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ اردو حمید یہ گریس ڈگری کالج نے اقبال کی شاعرانہ عظمت اور مختلف جہات پر خصوصی لکچر سے طالبات کو فیض یاب کیا۔ کونز میں کم وقت میں جلد اور درست جواب دینے والی طالبات کو اسی وقت انعام دیتے ہوئے سرفراز کیا گیا۔

اس پروگرام میں مسز عمرہ حسینی ایم۔ اے۔ سال اول نے اول مقام۔ عائشہ شمیم بی۔ اے۔ سال سوم نے دوم مقام اور زہرہ فاطمہ بی۔ اے۔ سال سوم نے تیسرا مقام حاصل کیا۔ ”بزم ادب“ کی پریسڈنٹ عمرہ حسینی ایم۔ اے۔ سال اول کے حسب ذیل پیش کردہ شعرے

سلیقے سے ہواؤں میں جو خوشبو گھول سکتے ہیں
ابھی کچھ لوگ باقی ہیں جو اردو بول سکتے ہیں

اور رسم تشکر کے ساتھ پروگرام اختتام پذیر ہوا۔

”نوائے اردو“

ہفت روزہ پروگرام

(۲۰ فروری ۲۰۲۳ء تا ۲۶ فروری ۲۰۲۳ء)

زیر اہتمام شعبہ اردو ”بزم ادب“ حمید یہ گرلز ڈگری کالج، پریاک راج

شعبہ اردو کی طالبات کی ادبی تنظیم ”بزم ادب“ گذشتہ کئی برسوں سے ہفت روزہ پروگرام بہ عنوان ”نوائے اردو“ کا اہتمام ۹ نومبر تا ۱۵ نومبر کرتی رہی ہے لیکن امسال مختلف وجوہات کی بناء پر ہمارا یہ پروگرام نومبر میں منعقد کرنا ممکن نہ ہو سکا۔ لہذا یہ پروگرام مورخہ ۲۰ فروری ۲۰۲۳ء تا ۲۶ فروری ۲۰۲۳ء کو انعقاد پذیر ہوا جس کے تحت حسب ذیل ادبی ثقافتی سرگرمیاں عمل پذیر ہوئیں۔

۱۔ خودنوشت افسانہ نگاری

۲۔ خودنوشت غزل یا نظم

۳۔ مضمون نگاری بہ موضوع ”ابوالکلام آزاد کی تعلیمی و ادبی خدمات“

۴۔ مقالہ نگاری بہ موضوع ”غالب شخص اور شاعر“

مذکورہ پروگرام کے مقابلوں کے نتائج کے مطابق طالبات کو اختتامی جلسہ میں سرٹیفکیٹ سے سرفراز کیا گیا۔ سبھی پروگرام میں کالج کی بی۔ اے، ایم۔ اے۔ کی طالبات کے علاوہ سابق طالبات بھی شریک ہوئیں نتائج کے مطابق اول، دوم اور سوم تخلیقات کو میگزین کی اشاعت کا حصہ بنایا گیا جو آپ کے پیش نظر ہے۔ قارئین سے امید ہے کہ وہ ہماری طالبات کی فراخ دلی سے حوصلہ افزائی فرمائیں گے نیز اپنی وقیع اصلاح و مشوروں سے بھی طالبات کو مستفیض ہونے کا موقع عنایت کریں گے۔ پروگرام میں شرکت کرنے والی طالبات کے نام حسب ذیل ہیں:

الفشا عالم، کہکشاں اعظم، حلیمہ سعدیہ، مریم شمس، سنبھل فاروقی، نکبت زریں، تنظیم مختار، اقصی بانو، ثناء تحسین، ثناء شاہین، ثنا ذیہ خان، ثناء صدیقی، تحسین فاطمہ، عنبرین اشرف، رحما اسلام، ثنا کرہ، زینب پروین، صادقین۔

مقابلہ غزل

شعبہ اردو حمید یہ گرلز ڈگری کالج پریاگ راج کی جانب سے مورخہ ۲۱ فروری ۲۰۲۳ء بوقت ۱۱:۰۰ بجے دن کالج کیمپس میں ہی مقابلہ غزل کا اہتمام کیا گیا۔ ڈاکٹر شبانہ عزیز ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ فارسی اور ڈاکٹر ارم فرید عثمانی ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ سماجیات نے مقابلہ غزل کے جج کے فرائض انجام دیئے۔ ڈاکٹر شمع رانی ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ تعلیمات نے جلسہ کی صدارت کرتے ہوئے دعائیہ کلمات سے نوازا۔ ڈاکٹر ارم فرید عثمانی نے اظہار خیال کرتے ہوئے طالبات کے اردو تلفظ ادائیگی کی تعریف کیا اور فروغ اردو کے لئے اس طرح کے ادبی پروگرام کے عمل پذیر کرائے جانے کی پُر زور اپیل کی۔ ڈاکٹر ناصحہ عثمانی ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ اردو نے بھی طالبات کو خطاب کرتے ہوئے ان کی بہترین اصلاح کے لئے خاص باتوں سے متعارف کرایا۔ اس مقابلہ میں غالب، میر، اکبر الہ آبادی، اور بہادر شاہ ظفر کی غزلیں مترنم اور تحت اللفظ میں پیش کی گئیں۔ ضویا فاطمہ بی۔ اے۔ سال اول نے اول، تحسین فاطمہ بی۔ اے۔ سال سوم نے دوم، طاہرہ امان ایم۔ اے۔ سال اول نے دوم، ماریہ بی۔ اے۔ سال سوم نے تیسرا مقام حاصل کیا۔ دو طالبات ثناء تحسین بی۔ اے۔ سال دوم، امرا صدیقی بی۔ اے۔ سال اول کو کانسلیشن پر انز دیئے گئے۔ ڈاکٹر زرینہ بیگم ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ اردو کی زیر نفاذ اور رسم تشکر کے ساتھ پروگرام اختتام پذیر ہوا۔

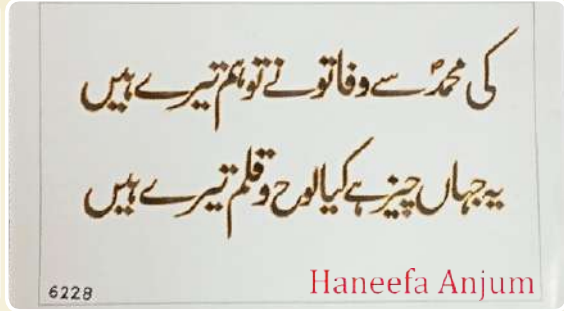

اردو کتابت ڈپلوما کورس

(رپورٹ)

محترم قارئین آپ کی واقفیت کے لئے عرض کرنا چاہوں گی کہ ہمارے کالج میں شعبہ عربیہ سے یو پی اردو اکادمی لکھنؤ کے زیر تعاون دو کورسز اردو کتابت دو سالہ ڈپلوما کورس اور شعبہ عربیہ سے اردو کوچنگ سینٹر کا قیام عمل پذیر ہے۔ فن کتابت یا خطاطی ایک ایسا فن ہے جس کے ذریعہ نہ صرف خوشخط تخلیق وجود میں آتی ہے بلکہ ماہر خطاط خوبصورت ڈیزائن کے مختلف نمونوں مثلاً عمارت، پرندے، جانور وغیرہ کی شکل میں کسی عبارت کا تحریری اظہار بھی کر سکتا ہے۔ اس کے نمونے قدیم عرب اور ایران میں کتابت کی حدود سے بالاتر نقاشی کے منازل پر ملتے ہیں، قدیم عمارات میں ہمیں اس فن کے اعلیٰ ترین نمونوں سے اندازہ ہوتا ہے کہ یہ فن کتنی اہمیت کا حامل ہے اور آج جب کہ کتابت کا دور منزل پذیر ہے کمپیوٹر نے بالاتر مقام حاصل کر لیا ہے لیکن کمپیوٹر کے ترقی یافتہ دور میں بھی ایک کاتب اپنی

قلم سے ہزار ہا نمونے ایجاد کر سکتا ہے جو شاید کمپیوٹر میں فیڈ محدود تحریروں میں ممکن نہیں۔ لہذا اس فن کی اہمیت سے آج بھی انکار نہیں کیا جاسکتا۔ دور قدیم میں کاتبوں کی اہمیت کا بہت احساس تھا کیونکہ اردو کی کوئی بھی اشاعت بنا کاتب کے نام ممکن تھی اردو کی طباعتی دنیا کاتبوں کی رہیں منت تھی یہ نایاب وراثت کمپیوٹر کے دور میں کہیں گم ہوتی نظر آرہی ہے جس کی حفاظت ہمارا عین فرض ہے نئی نسل کو کمپیوٹر کے ساتھ فن کتابت سے واقف کرانے، ان میں خطاطی کا شوق پیدا کرنے کے نقطہ نظر سے ہی ہمارے کالج نے اردو اکادمی لکھنؤ سے مذکورہ کورس کا مطالبہ کیا اور یہ کورس ۲۰۰۶ء سے باقاعدہ آغاز ہوا جو فی الوقت جاری و ساری ہے۔ وقتاً فوقتاً ہماری طالبات اپنے فن کا مظاہرہ کبھی خطاطی نمائش کے ذریعہ تو کبھی کتابت ورکشاپ میں کرتی رہتی ہیں کووڈ کے ناگفتہ بہ حالات میں بھی بین الاقوامی آن لائن خطاطی مقابلہ کرایا گیا اور بہترین نتائج بھی برآمد ہوئے۔ اردو اکادمی کی جانب سے اس کورس میں ۲۰ طالبات کا داخلہ لیا جاتا ہے سال میں ۲ امتحانات اکادمی منعقد کراتی ہے استاد کتابت کا مشاہرہ اکادمی سے ہی دستیاب ہوتا ہے اس کورس میں کوئی فیس نہیں مفت داخلہ ہے جو صرف کالج میں زیر تعلیم طالبات کے لئے مختص ہے۔

فن کتابت سے متعلق مذکورہ خیالات کا اظہار کرتے ہوئے بے حد پُرسرت اور خوش آئند خبر یہ ہے کہ مورخہ ۹ فروری ۲۰۲۳ء کو ہندوستانی پرچار سبھا ممبئی کی جانب سے کل ہند اردو خطاطی آن لائن مقابلے کا انعقاد کیا گیا۔ یہ مقابلہ دو مراحل میں ہوا جس میں ہمارے کالج کی شعبہ عربی سمسٹر دوم و کتابت کی طالبہ حنیفہ انجم انصاری نے شرکت کیا۔ قواعد و ضوابط کے مطابق ابتدائی مرحلہ میں فل اسکیپ پیپر پر ۳۰۰ الفاظ میں کوئی بھی اقتباس اردو کتابت میں لکھا ہوا لیا گیا۔ کل ۵۰ راندراجات میں حنیفہ انجم ابتدائی مرحلہ میں منتخب کی گئیں اور فائنل مرحلہ میں انھوں نے تیسری پوزیشن حاصل کیا جس کے تحت انھیں ۳۰۰ روپے اور سند سے نوازا گیا جو ہمارے کالج کے لئے باعث صد افتخار ہے کالج کے کتابت سینٹر نے بھی حنیفہ انجم کے لئے تہنیتی جلسہ منعقد کیا اور بطور اعزاز انعام سے سرفراز کیا جس کی تصاویر آپ کے پیش نظر ہے۔ علاوہ ازیں خانم آرٹ گیلری پریاگ راج کی جانب سے منعقدہ دس روزہ ورکشاپ میں ہوئے فن خطاطی مقابلے میں بھی ہماری طالبات شریک ہوئیں اور ۱۱ مئی ۲۰۲۳ء کو پروگرام کے اختتامی جلسہ میں حسب ذیل طالبات کو انعامات و سرٹیفکیٹ سے سرفراز کیا گیا جس میں بطور مہمان خصوصی ڈاکٹر زریہ بیگم ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ اردو کوآرڈینیٹر اردو کتابت و اردو کوچنگ سینٹر حمید یہ گرلس ڈگری کالج نے شرکت کیا۔ اس مقابلے میں عربیہ اسرار اول، رخسار پروین دوم، فائقہ صدیقی سوم، اور صبا پروین کونسولیشن پرائز کی حقدار رہیں۔ فن کتابت میں طالبات کے ذوق کو دیکھتے ہوئے لگتا ہے کہ اگر ہم اور آپ سبھی اپنا خصوصی تعاون نیز نیک مشورے شامل حال کر لیں تو یقیناً بہتر نتائج کے ساتھ آئندہ مستقبل کی قوی صورت حال سے ہمارا ادارہ اور فن کتابت دونوں کو گراں قدر مقبولیت حاصل ہوگی۔ اور معاشرے سے معدوم ہوتے ہوئے فن خطاطی کو بھی محفوظ کیا جاسکے گا۔ ان شاء اللہ

عصر حاضر میں عربی بول چال کی اہمیت و افادیت (رپورٹ)

ڈاکٹر ندرت محمود

ڈاکٹر صدیقہ جابر

ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ عربی

اسٹنٹ پروفیسر، شعبہ عربی

۱۲ مارچ ۲۰۲۲ء بروز شنبہ، حمید یہ گرلز ڈگری کالج، الہ آباد یونیورسٹی کی جانب سے ایک پروگرام بعنوان ”عصر حاضر میں عربی بول چال کی اہمیت و افادیت“ منعقد کیا گیا۔ اس پروگرام میں ڈاکٹر محمود حافظ عبد الرب مرزا خصوصی مقرر کی حیثیت سے شریک ہوئے۔ پروگرام کی کنوینر ڈاکٹر صدیقہ جابر نے مہمان خصوصی کا استقبال کیا۔ آغاز عائشہ شمیم بی۔ اے۔ سال دوم کی قرأت سے ہوا۔ کالج کی پرنسپل پروفیسر یوسفہ نفیس نے شعبہ عربی میں پہلی مرتبہ ایم۔ اے کی شروعات پر مبارک باد دیتے ہوئے شعبہ کی بتدریج ارتقائی صورت پر اظہار خیال کیا۔ خصوصی مقرر ڈاکٹر محمود مرزا نے مذکورہ موضوع پر ایک طویل اور معلوماتی مقالہ پیش کرتے ہوئے عام عربی زبان اور تحریری و معیاری زبان کے درمیان کے فرق کو مختلف مثالوں سے سمجھایا اور عربی زبان پر علاقائی عنصر کی شمولیت میں فرق کو بیان کیا۔ انہوں نے کہا کہ چونکہ خلیجی ممالک کے مختلف علاقوں میں عوامی بول چال کافی مختلف ہے سو عربوں کے لہجات سے ناواقفیت کی وجہ سے بہت سی مشکلات کا سامنا کرنا پڑتا ہے اسلئے ہمارے لیے ضروری ہے کہ ہم رائج جدید تعبیرات اور مختلف عربی لہجات سے پوری طرح آشنا ہو جائیں۔

مزید گفتگو کو آگے بڑھاتے ہوئے انہوں نے چند مختلف عربی حروف تہجی پر روشنی ڈالی تاکہ basic changes سے واقفیت ہو سکے مثلاً ”ق“ کا تلفظ مصر میں ”الف“ سے ہوتا ہے قلم کو الم بولا جاتا ہے اور سعودی میں ”ق“ کو ”گ“ بولا جاتا ہے اور قلم کو گلم بولتے ہیں۔ اسی طرح ”ج“ کا تلفظ مصر میں ”گ“ سے کیا جاتا ہے وغیرہ۔ نیز انہوں نے بعض عربی میں بطور کنایہ استعمال ہونے والے جملوں کی وضاحت اردو زبان سے موازنہ کرتے ہوئے کی جو طالبات کے لئے مؤثر ثابت ہوئی۔ حال و مستقبل کے صیغوں کے لئے مستعمل خصوصی حروف کی نشاندہی کی۔ انہوں نے مزید کہا کہ عربی زبان کے اثرات مختلف زبانوں پر پائے جاتے ہیں خاص طور پر اردو میں اسلئے اردو داں طبقے کو عربی سیکھنے میں مشکلات کا سامنا نہیں کرنا پڑتا ہے۔ انہوں نے جدید دور کے تقاضوں کو پورا کرنے کیلئے عربی کے ساتھ انگریزی زبان کو بھی سیکھنے کی خصوصی تاکید کی۔ مذکورہ بالا وجوہات کی بنا پر عصر حاضر میں عربی بول چال کو سمجھنے اور مختلف قومی لہجوں پر عبور حاصل کرنے کو وقت کی اشد ضرورت قرار دیا۔ اخیر میں طالبات کو مخاطب کرتے ہوئے علامہ اقبال کے اس شعر سے اہم پیغام دے کر اپنی گفتگو مکمل کی۔

دیار عشق میں اپنا مقام پیدا کر

نیا زمانہ، نئے صبح و شام پیدا کر

اس موقع پر ڈاکٹر ندرت محمود، ایسوسی ایٹ پروفیسر نے رسم تشکر ادا کیا۔ جبکہ پروگرام کی نظامت کے فرائض ڈاکٹر صدیقہ جابر اسٹنٹ پروفیسر نے انجام دیئے۔

☆☆☆☆☆

فن ترجمہ نگاری: اہمیت، چیلنجز اور طریقہ کار

(رپورٹ)

ڈاکٹر ندرت محمود

ڈاکٹر صدیقہ جابر

ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ عربی

اسٹنٹ پروفیسر، شعبہ عربی

حمید یہ گریس ڈگری کالج کے شعبہ عربی کی جانب سے مؤرخہ ۱۹ جنوری ۲۰۲۳ کو بوقت ۱۲ بجے عالمی یوم عربی زبان کے موقع پر یک روزہ ورکشاپ بموضوع ”فن ترجمہ نگاری: اہمیت، چیلنجز اور طریقہ کار“ پر ایک خصوصی پروگرام کا انعقاد کیا گیا

ڈاکٹر محمود حافظ عبدالرب مرزا، اسٹنٹ پروفیسر، الہ آباد یونیورسٹی اس ورکشاپ میں خصوصی مقرر کی حیثیت سے شامل ہوئے انہوں نے مذکورہ موضوع پر ایک معلوماتی مقالہ پیش کیا اور ترجمہ کی اہمیت کو بیان کرتے ہوئے ترجمہ کے معنی و مفہیم اور اقسام پر تفصیلی روشنی ڈالی۔ مترجم کی خوبیوں کو بیان کرتے ہوئے اس بات پر زور دیا کہ ایک مترجم کے اندر برجستگی کے ساتھ ساتھ خود اعتمادی کا ہونا بہت ضروری ہے۔ اپنی گفتگو کو جاری رکھتے ہوئے ترجمہ کے بنیادی تقاضوں پر سیر حاصل گفتگو کی اور کہا کہ ترجمہ میں مناسب اور موزوں الفاظ کا انتخاب اشد ضروری ہے۔ ترجمہ کی اہمیت و افادیت پر گفتگو کرتے ہوئے کہا کہ ترجمہ مختلف تہذیب و ثقافت کے درمیان ربط کو تیز کرتا ہے۔ دنیاوی امن کو قائم رکھنے، سفارتی نظام کو مضبوط کرنے میں روزگار Multinational company's میں مختلف مذاہب کی کتابوں کے مطالعہ میں بھی ترجمہ کا اہم کردار ہے۔

اس ضمن میں شعبہ عربی میں عربی کتابت کے مقابلہ کا انعقاد کیا گیا تھا جس میں دیگر شعبوں کی طالبات نے بھی حصہ لیا۔ ڈاکٹر محمود مرزا نے اس مقابلے میں شامل ہونے والی تمام طالبات کی حوصلہ افزائی کی اور نتیجہ کا اعلان کیا۔ حنیفہ انجم نے پہلی پوزیشن حاصل کی۔ نکہت سہسی نے دوسری اور عربیہ اسرار نے تیسری پوزیشن حاصل کی۔ اخیر میں شعبہ عربی کی اساتذہ ڈاکٹر ندرت محمود نے کلمات تشکر ادا کیا۔ ڈاکٹر صدیقہ جابر نے نظامت کے فرائض انجام دیئے۔

ابولکلام آزاد کی تعلیمی و ادبی خدمات (اول انعام یافتہ مضمون)

اقصی بانو

بی۔ اے۔ سال سوم

مولانا ابولکلام آزاد ایک نابغہ روزگار شخصیت تھے۔ ان کی خدمات کا دائرہ بے حد وسیع ہے۔ جدوجہد آزادی سے لے کر قومی رہنمائی کے ہر شعبے میں انھوں نے الگ شناخت قائم کی ہے۔ علم و ادب کے آسمان پر وہ ایک روشن ستارے کی حیثیت رکھتے ہیں۔ ان کے انداز اور اسلوب نے کتنے ہی نسلوں کو متاثر کیا ہے۔ حالانکہ انھوں نے باقاعدہ تعلیم حاصل نہیں کی تھی تاہم اردو، ہندی، عربی، فارسی میں انھیں خصوصی مہارت حاصل تھی۔ وہ ریاضی، تاریخ، فلسفے اور سائنس سے گہری واقفیت رکھتے تھے۔

۱۹۲۷ء میں آزادی وطن کے بعد انھوں نے ایک عرصے تک وزارت تعلیم کی سربراہی فرمائی، جس میں سائنس اور ثقافت کی اضافی ذمہ داری شامل تھی۔ مولانا نے مذہب، سیاست، معاشرت اور حب الوطنی غرض یہ کہ زندگی اور سماج کے تمام گوشوں میں قرآن وحدیت کی روشنی میں استدلال و جہاد کیا۔ مولانا آزاد کے تئیں ہندوستان کی جدید تعلیم پالیسی کا بنیادی مقصد انسان کو انسان بنانا، کردار سازی، اخلاقی اور ثقافتی اقدار کی تربیت تھا۔ مولانا ابولکلام آزاد کا تصور تعلیم کا ادراک، حال کی بصیرت اور مستقبل کی آگہی پر مبنی تھا۔ مولانا ابولکلام آزاد نے خواتین کی تعلیم پر بہت زور دیا۔ ان کا خیال تھا کہ خواتین کی تعلیم دو اعتبار سے بہت اہم ہے۔ پہلی بات تو یہ کہ آزاد ہندوستان کے شہری کی حیثیت سے انہیں تعلیم کی ضرورت ہے دوسری یہ کہ ان کی تعلیم سے نوجوان نسلوں کی تعلیم آسان ہو جائے گی۔ جنوری ۱۹۴۸ء میں عبوری حکومت میں شامل ہونے کے بعد انھوں نے مختلف ادارے اور تنظیمیں قائم کیں۔ انھوں نے ۱۹۴۸ء میں یونیورسٹی تعلیمی کمیشن اور ۱۹۵۲ء میں ثانوی کمیشن مقرر کیے۔ مولانا آزاد نے مصوری موسیقی، رقص فن سنگ تراشی اور ڈراما جیسے تمام فنون کو فروغ دینے کی غرض سے مختلف اکاڈمی قائم کی۔

مولانا آزاد نے کم عمری میں ہی لکھنا شروع کیا۔ اگرچہ ان کا تحریری سفر شاعری سے شروع ہوا تاہم وہ نثر کی طرف راغب ہوئے۔ اور وہ نثری میدان کے شہسوار ہو گئے۔ ان کے دل میں وطن کو آزاد کرانے کی سچی لگن تھی۔ مولانا ابولکلام آزاد ”نیرنگ عالم“، ”المصباح“ اور ”الندوہ“ وغیرہ رسائل سے بھی وابستہ ہوئے اور ان رسائل کی ادارت بھی فرمائی۔ انھوں نے ۱۹۱۲ء میں ملکتہ سے ”الہلال“ نامی ایک ہفتہ وار پرچہ جاری کیا۔ جس کے ذریعہ ہندوستان کو قومی یکجہتی کا سبق دیا اور ملک کی آزادی کی تحریک میں شامل ہونے کی ترغیب دلائی۔ ان کی کاوشوں سے بنگال میں ہندوؤں اور مسلمانوں کے درمیان تعلقات بہتر ہوئے۔

۱۸۵۷ء کے غدر کے بعد سرسید اور ان کے ساتھیوں نے مسلمانوں کی حالت سدھاری اور انھیں ترقی کے راستے پر لگایا مگر ان کا خیال تھا کہ سیاست میں حصہ لینا مسلمانوں کے حق میں مفید نہ ہوگا اور انھیں انگریزوں کے خلاف نہیں جانا چاہئے۔ مگر مولانا کے خیالات اس کے برعکس تھے کہ مسلمانوں کا یہ رویہ غیر اسلامی ہے اور ملک کے مفاد میں مسلم ممالک کا بھلا ہوگا۔

پہلی جنگ آزادی کے دوران برطانوی حکومت نے سنسرشپ کے ضابطوں کو سخت کر دیا اور سیاسی کارگزاریوں پر پابندی عائد کر دی۔ انگریزوں کو مولانا کے اخبار ”الہلال“ سے بغاوت کی بو آئی اور آخر کار ۱۹۱۴ء میں پریس ایکٹ (Press Act) کے تحت ”الہلال“ کی

اشاعت پر بھی پابندی عائد کر دی گئی۔ اس کے بعد مولانا آزاد نے ”البلاغ“ جاری کیا، اس کو جاری کرنے کا مقصد بھی وہی تھا جو ”الہلال“ میں دیا گیا تھا۔ مولانا آزاد نے قومی، مذہبی، سیاسی اور سماجی اصلاحات کو قوت بخشی۔ ۱۹۰۳ء میں ”لسان الصدق“ رسالہ جاری کیا، جس کو کافی پذیرائی حاصل ہوئی۔ اس طرح مولانا کا علمی و ادبی سفر جاری رہا۔

جب پورے ملک میں ان کی مقبولیت میں اضافہ ہونے لگا تو برطانوی حکومت نے ان کے اخبار کو بھی ”ڈیفنس آف انڈیا ریگولیشن ایکٹ“ (Defence of Regulation Act) کے تحت غیر قانونی قرار دے کر انہیں جیل میں بند کر دیا۔ اس کے بعد مولانا کو رانچی جیل میں منتقل کر دیا گیا، جہاں انہوں نے یکم جنوری ۱۹۲۰ء تک جیل کی صعوبتیں برداشت کیں۔

مولانا کی زندگی سوائے آخری چند سالوں کے بڑی ہنگامہ خیز گزری ان کی تخلیقات کا بڑا حصہ جنگ آزادی کی صعوبتوں کی نذر ہو کر ضائع ہو گیا تاہم جو کچھ محفوظ رہا اس میں صرف ”تذکرہ“ اور ”ترجمان القرآن“ ان کی ایسی انمول تصانیف ہیں جو منظر عام پر آسکیں ”تذکرہ“ کے بعض حصوں پر تاریخی اعتبار سے تنقید کی گئی ہے لیکن اس کے منفرد اسلوب کا اعتراف سب نے ہی کیا۔ ان کی تفسیر ”ترجمان القرآن“ میں سورہ فاتحہ کی تفسیر، اصحاب کہف اور سکندر ذوالقمرین کی شخصیتوں کے تاریخی تعین کو نہ صرف سراہا گیا ہے بلکہ اس کو ایک اجتہاد سے بھی تعبیر کیا گیا لیکن یہ تفسیر بھی نامتام رہی، اگر اپنے ذہنی خاکے کے مطابق مولانا یہ تفسیر مکمل کر سکتے تو کم از کم اردو میں یہ ایک بے مثال سرمایہ ہوتا۔

”غبارِ خاطر“ مولانا کے خطوط کا پہلا مجموعہ ہے جسے اجمل خان نے مرتب کر کے ۱۹۴۶ء میں شائع کیا۔ ”غبارِ خاطر“ کے ہر حرف فقرہ میں فصاحت آنکھیں بچھاتی ہے اور اس کے ایک ایک لفظ میں بلاغت کوٹ کوٹ کر بھری ہوئی ہے۔ ”غبارِ خاطر“ کو پڑھنے سے ان کی شخصیت کی انفرادی، انانیت، فکر و فلسفہ کا بخوبی اندازہ ہوتا ہے۔

ان کے خطوط سے ان کی انشاء پردازی، حیات و کائنات کے بارے میں فلسفیانہ باتیں اور ایشیا کے مفکروں کے خیالات نظر آتے ہیں۔ مولانا آزاد اپنی زندگی کے کئی سال جدوجہد آزادی کے نتیجے میں قید و بند میں گزارے۔ ان تمام حالات کے باوجود مولانا آزاد دل برداشتہ نہ ہوئے اور انہوں نے قوم کو سمجھانے کی کوشش کی کہ ان کی بھلائی متحدہ قومیت میں ہی مضمر ہے۔ مولانا آزاد نے اس میں اس طرح روشنی ڈالتے ہوئے کہا کہ اصل خوشی جسم کی نہیں دماغ کی ہے جو قید خانے میں بھی محسوس کی جاسکتی ہے۔ ”قید خانے کی چار دیواری کے اندر بھی سورج ہر روز چمکتا ہے اور چاندنی راتوں نے کبھی قیدی اور غیر قیدی میں امتیاز نہیں کیا۔“ وہ حقیقت سے سمجھوتہ نہیں کرتے بلکہ اسے اپنی شخصیت کے سانچے میں ڈھالنے کی کوشش کرتے ہیں ان کے خطوط ادب کے بہترین انشائیے ہیں اور ان میں علمی، ادبی، تحقیقی، سیاسی، سماجی اور مذہبی ہر طرح کے مضامین پائے جاتے ہیں ”غبارِ خاطر“ مولانا کی شخصیت کا آئینہ ہے۔ مولانا آزاد ملک کی تقسیم کے سخت مخالف تھے، انہوں نے جنگ آزادی میں گاندھی جی کا ہمیشہ ساتھ دیا۔ مولانا آزاد نے آزاد ہند کے پہلے وزیر تعلیم کی حیثیت سے ملک میں ایسا عمدہ تعلیمی نظام نافذ کیا جو تاریخ ہند میں سنہرے حروف میں لکھا جائے گا۔ آخر کار بیشتر قربانیوں کے بعد ملک انگریزوں کی غلامی سے آزاد ہوا اور مولانا ابوالکلام آزاد کو ملک کا پہلا وزیر تعلیم بنایا گیا وہ ۱۱ برس تک ہندوستان کے وزیر تعلیم کے اعلیٰ عہدہ پر فائز رہے۔ اس عہدہ پر رہ کر انہوں نے بیشتر اصلاحات کیں ان کے دور وزارت میں اسکول جانے کی عمر کے سبھی بچوں کیلئے بنیادی تعلیم کو لازمی اور مفت قرار دیا گیا۔ بیچ سالہ منصوبوں میں تعلیم کو اہمیت دی گئی۔ اعلیٰ تعلیم دینے کے کئی اقدامات کئے گئے اور کئی ادارے اور اکاڈمیاں قائم کی گئیں جس سے ہر فن کے حامل افراد کو فائدہ پہنچا۔ ہندوستان کی آزادی کی جدوجہد میں مولانا کی خدمات ناقابل فراموش ہیں۔ وہ آزادی کی تحریک کے مجاہد تھے انہوں نے بہت پہلے محسوس کر لیا تھا کہ ہندوستان کے

اندرفرت کے بیچ بوکر انگریز اپنی حکومت مستحکم کرنا چاہتے ہیں۔ مولانا آزاد نے ہندو مسلم اتحاد پر زور دیا۔ انہوں نے اپنے خطبات اور مضامین میں بھی یہ بتایا کہ مشترکہ تہذیب اور قومی یکجہتی کے تصور کو عام کئے بغیر آزادی ممکن نہیں۔

مولانا ابوالکلام آزاد ہمارے ملک کی جنگ آزادی کے اہم ترین ستون ہیں، ان میں حب الوطنی کا جذبہ کوٹ کوٹ کر بھرا ہوا تھا۔ آزادی کے بعد ہندوستان کے اولین وزیر تعلیم کی حیثیت سے انہوں نے جو کارنامے انجام دیئے وہ تاریخ کے اوراق میں سنہرے الفاظ میں درج ہیں مولانا آزاد نے ایک کتاب ”انڈیا ونس فریڈم“ کے نام سے لکھی مولانا آزاد کی جدوجہد، علمی بصیرت، سیاسی اور ان کے بے مثال کارنامے ہمیشہ نئی نسل کی رہنمائی کرتے رہیں گے۔ ان کا شمار تحریک آزادی اور آزاد ہندوستان کے ان عظیم کانگریسی رہنماؤں میں ہوتا ہے جن پر اہل وطن کو ہمیشہ ناز رہے گا۔

اپنے سیاسی نظریات اور پرجوش صحافت کی وجہ سے سے مولانا کو کئی بار نظر بند کیا گیا، مگر وہ بہادر اور نڈر سپاہی کی طرح وطن کی آزادی کے لئے جدوجہد کرتے رہے مولانا آزاد سچے محب وطن تھے، انہوں نے وطن کی آزادی کے لئے قید و بند کی صعوبتیں جھیلیں لیکن اپنے راستے سے نہیں ہٹے۔ انہوں نے دو قومی نظریے کی مخالفت کی، مسلمانوں کو تقسیم کے خطرات سے آگاہ کیا۔ تقسیم کے بعد جو فسادات ہوئے اس سے وہ بہت افسردہ تھے۔

مولانا آزاد نے سرسید احمد خاں کے نقش قدم پر چلتے ہوئے ہندوستانی عوام کے کندھنوں کو تراش کر ان میں محبت اور آگے بڑھنے کا جوش پیدا کرنے کا بیڑہ اٹھایا اور اپنی ساری زندگی اپنے جواب کی تکمیل میں صرف کر دی۔ انہوں نے اپنی تمام تر صلاحیتوں کو بروئے کار لا کر ایسا عمل شروع کیا جس کا مقصد نسلوں کی تعمیر و اصلاح تھا۔ اس مقصد کے تحت انہوں نے قوم کو تعلیم کے حصول کے لئے تیار کیا اور کہا کہ جب تک ہماری قوم تعلیم سے روشناس نہیں ہوگی تب تک زمانے سے قدم ملا کر چلنے کی اہل نہیں ہوگی۔ انہوں نے زندگی کے آخری لمحے تک ملک و قوم کی خدمت کر کے ثابت کر دیا کہ وہ ہندوستان کے سچے سپوت تھے۔ مولانا ابوالکلام آزاد ہندوستان کے پہلے وزیر تعلیم بنے اس حیثیت سے گیارہ سال دنیا کی سب سے بڑی جمہوریت کی خدمت انجام دی۔

آخر کار عالم اسلام خصوصاً ہندوستان کی روشن ترین شمع ۶۹ سال کی عمر میں ۱۹۵۸ء ہمیشہ کے لئے خاموش ہو گئی آپ کا یوم پیدائش ۱۱ نومبر کو ہر سال ”قومی یوم تعلیم“ کے طور پر منایا جاتا ہے۔

ہے امتحاں ترے ذوق چمن طرازی کا
کہ بے شمار گل و لالہ در کف خاک است
گماں مبر کہ بہ پایاں رسید کار مغاں
ہزار بادۂ نا خوردہ در رگ تاک است

مولانا ابوالکلام آزاد کی تعلیمی اور ادبی خدمات (دوم انعام یافتہ مضمون)

شناختیں

بی اے سال دوم

مولانا ابوالکلام آزاد ملک و قوم کی وہ عظیم ہستی ہیں جس کا نام تعلیم علم اور تاریخ ادب میں قوم و زبان کی حیثیت سے سنہرے الفاظ میں لکھا جائے گا۔ مولانا آزاد ایسے نثر نگار ہیں جس کی نثر نگاری میں آزادی کی رنگین لطافت اور سجاوٹ بھی ہے اور سرسید کی سی سادگی اور سلاست بھی مولانا نے دونوں طرز تحریر کا امتزاج کر کے اپنی نثر میں انفرادیت پیدا کی۔ ”غبار خاطر“ مولانا کے خطوط کا مجموعہ ہے۔ جو بے حد مقبول و معروف ہے۔

مولانا ابوالکلام آزاد ایک عالم دین، فلسفی، نثر کے لئے بہترین اسلوب کے بانی، قومی رہنما، مصلح قوم، قومی رہنما، معروف مترجم، سیاستداں، ماہر تعلیم جیسی عظیم خوبیاں ان کے کردار میں شامل ہیں۔

مولانا آزاد کا اصل نام غلام محی الدین احمد، تاریخی نام فیروز بخت کنیت ابوالکلام اور آزاد تخلص تھا۔ آپ کا آبائی وطن دہلی تھا مگر ولادت ۱۱ نومبر ۱۸۸۸ء کو مکہ معظمہ میں ہوئی۔ آپ کے والد مولانا خیر الدین اپنے زمانے کے بہترین عالم دین تھے اس لئے گھر کا ماحول مذہبی تھا۔ آزادی کی تعلیم زیادہ مذہبی ہی ہوئی۔ بارہ سال کی عمر میں عربی فارسی کی تعلیم حاصل کر لی۔ چونکہ والدہ کی زبان عربی تھی۔

آزاد نے خاندانی روایات اور تقلیدی نظریہ سے انحراف کر کے دین و دنیا کو سمجھنے کی کوشش کی اور وطن اور قوم کو اپنا نصب العین بنایا۔ تحریک آزادی میں حصہ لیا اور اپنی ساری صلاحیتیں صرف کر دیں اس سلسلہ میں کئی بار جیل کی سختیاں بھی جھیلیں پڑی آزاد کا شمار ہندوستان کے اعلیٰ ترین رہنماؤں میں ہوتا ہے مرکزی حکومت میں وزیر تعلیم مقرر ہوئے اور تا آخر اس فرض کو حسن و خوبی سے نبھاتے رہے تحریک آزادی کو تقویت پہنچانے کے لئے یکے بعد دیگرے دور سالے ”الہلال“ (کلکتہ) اور البلاغ (بمبئی) سے جاری کئے۔

جہاں تک ادبی سرگرمی کا تعلق ہے آزاد نے کوئی مستقل ادبی تصنیف نہیں چھوڑی مگر ”الہلال“، ”البلاغ“، میں شائع شدہ مضامین اور ایک مخصوص انداز تحریر کی وجہ سے ان کا شمار اردو کے قابل قدر ادیب میں ہوتا ہے۔ غبار خاطر مولانا کے مکاتیب کا مجموعہ ہے جو چوبیس خطوط پر مشتمل ہے۔ یہ خطوط اپنی مثال آپ ہیں۔ اور ان کی تازگی آج بھی برقرار ہے۔ غبار خاطر کا شاعرانہ اسلوب اپنی مثال آپ ہے۔ ترجمان القرآن (چار جلدوں) میں تذکرہ اور خطبات آزاد آپ کے یادگار ہیں۔ حکومت کی جانب سے ہر سال آپ کی پیدائش کا دن ۱۱ نومبر کو ”یوم قومی تعلیم“ کے طور پر منایا جاتا۔

مولانا آزاد میں ہندوستانی سوچ و فکر کوٹ کوٹ کر بھری تھی یہ ہمیشہ ہندو مسلم اتحاد کے لئے کوشاں رہے اور ان سے متعلق مراسلات اسی قسم کی باتوں سے بھرے رہتے تھے۔ جس کی وجہ سے انہیں انگریزی حکومت کا مخالف بننا پڑا جس کی وجہ سے وہ تین سال تک جیل میں رہے۔ گاندھی جی کے ذریعہ چلائی جانے والی عدم تعاون تحریک میں انہوں نے بڑھ چڑھ کر حصہ لیا۔

۱۹۲۳ء میں مولانا آزاد کا انگریزوں کے صدر چنے گئے انہوں نے اپنی تقریر میں کہا کہ اگر ہندو مسلم تفرقہ کی حالت میں ہمیں ۲۴ گھنٹہ

میں بھی آزادی مل جاتی ہے تو ہم اسے ٹھکرا دیں گے کیونکہ ملک کا اتحاد اس کی آزادی سے زیادہ اہمیت رکھتا ہے۔ قومی تحریکوں میں آزاد نے بڑھ چڑھ کر حصہ لیا۔

مولوی فضل الدین مولانا ابوالکلام آزاد کے دوست تھے اور ان کے کہنے پر ہی انہوں نے تذکرہ لکھا جو خودنوشت ہے یکم اپریل ۱۹۱۶ء سے وسط جنوری ۱۹۲۰ء تک مولانا آزاد تقریباً ۴۴ مہینے تک رانچی میں نظر بند رہے ۱۹۳۳ء میں مولانا آزاد کئی بار محض ۳۳ برس کی عمر میں کانگریس کے صدر چنے گئے حالانکہ انکی کم عمر میں کانگریس کی صدارت کسی کو میسر نہیں ہوئی تھی آزادی کے نئے حکومت میں صدر جمہوریہ ہند، ڈاکٹر راجندر پرساد اور وزیراعظم ڈاکٹر جواہر لال نہرو اور وزیر تعلیم مولانا آزاد بنائے گئے۔ مولانا ابوالکلام آزاد کے خطوط میں انشائیہ کی جھلک ملتی ہے۔

ایام قید و بند۔ رانچی (مور آبادی گاؤں) میں نظر بندی ۳ سال ۹ ماہ رہائی یکم جنوری ۱۹۲۰ء سائمن کمیشن کی گرفتاری پانچ ماہ ہندوستان چھوڑو تحریک کی گرفتاری میں ۹ اگست ۱۹۴۲ء اور رہائی ۱۵ جون ۱۹۴۵ء (۳ سال ۲۴ دن)، (قلعہ احمد نگر میں حراست) احمد نگر جیل میں جواہر لال نہرو، سید محمود، آصف علی، اور فیروز وغیرہ ساتھ میں تھے مولانا آزاد کے ساتھ جیل میں کل ۱۱ احباب تھے مولانا آزاد صرف ایک سیاست داں یا خطیب نہیں تھے انہوں نے کئی تصانیف یادگار چھوڑیں۔

تصانیف:- ”خطبات آزاد“ ۱۹۴۰ء مرتبہ: نصر اللہ خان۔

تذکرہ مولانا آزاد کی لکھی ہوئی خودنوشت ہے۔

ترجمان القرآن (تین جلد) انڈیا ونس فریڈم (اردو ترجمہ: احمد جعفری نے کیا تھا)

غبار خاطر (خطوط کا مجموعہ) (مرتب: مالک رام)

غبار خاطر مولانا ابوالکلام آزاد نے ۱۹۴۲-۱۹۴۵ کے درمیان لکھا جب آپ قلعہ احمد نگر میں قید تھے۔ اسی وقت مولانا ابوالکلام نے اپنے دوست مولانا حبیب الرحمن خاں کے خاں شیرانی کے نام خطوط لکھے اور اسی خطوط کے مجموعہ کو غبار خاطر نام دیا اور مولانا آزاد نے غبار خاطر میں مکتوب الیہ اور صدیق مکرم کے نام سے پکارا تھا اور غبار خاطر میں انہوں نے چڑیا اور چڑے کی کہانی لکھی۔ مولانا ابوالکلام آزاد ایک زبردست جید عالم، بیباک صحافی، مثالی دانشور، ماہر سیاست داں، وطن پرست، مفسر قرآن، عظیم قومی رہنما، انسان دوست جیسی کئی خوبیوں کے مالک تھے۔ انسانی ذہنوں کو جھنجھوڑنے والی تقاریر، اور آپ کے قلم سے نکلی ہوئی تحریر آپ کی تعمیری ذہن کی نشاندہی کرتی ہے آزاد کے اقوال قوم کی رہنمائی کرتے ہوئے نظر آتے ہیں وہ کہتے ہیں کہ۔

انسانی انا کا کمال یہ کہ وہ خدا سے مشابہ ہو جائے۔ تعلیم شخصیت کا ذریعہ ہے دلوں کی تعلیم میں منٹواور لحوں کے اندر انقلاب آجاتا ہے اور اسی کے انقلاب سے دنیا کے انقلاب وابستہ ہیں۔ آزاد کی یہ عجیب و غریب بات ہے کہ انسان کی زندگی کی قدر و قیمت سب سے زیادہ اس وقت محسوس ہوتی ہے جب موت کا ظالم ہاتھ اسے ہم سے چھین لیتا ہے۔

اگر تم اپنے لئے زندہ ہو اس کا مطلب ہے کہ تم اپنی قوم کے لئے زندہ لاش ہو غلامی کے چاہے کیسے حسیں نام کیوں نہ رکھے جائیں

غلامی ہر حال میں غلامی ہے۔“

بیٹیاں

(اول انعام یافتہ افسانہ)

الفشاء عالم

بی۔ اے۔ سال دوم

وہ دسمبر کی ایک انتہائی سرد رات تھی راولپنڈی کی ایک تنگ گلی میں واقع اس دو کمروں کے مکان میں اس وقت مکمل خاموشی تھی بائیں طرف موجود کمرے میں عائشہ و زینب اور فاطمہ بظاہر تو خاموش تھیں مگر دل ہی دل میں اللہ سے دعائیں مانگ رہی تھیں۔ دعایہ تھی کہ ”اے میرے مالک اس دفعہ ہماری بہن نا ہو ورنہ ابو غصہ کریں گے اور اس کے ساتھ بھی ویسا ہی سلوک کریں گے جیسا ہمارے ساتھ کرتے ہیں“ وہ تینوں ہی بہنیں اس وقت اپنی۔ اپنی دعائیں مانگنے میں مصروف تھیں کہ اتنے میں ساتھ والے کمرے سے بچے کے رونے کی آوازیں آنے لگی۔

سکینہ بی بی مبارک ہو بیٹی ہوئی ہے تیری۔ دائی اماں نے چھوٹی سی بچی کو کمرے میں لپیٹتے ہوئے کہا ”کیسی مبارک باد دائی اماں راشد آئے گا دوسرے شہر سے تو وہ تو گھر سر پر اٹھا لے گا۔ اس نے مجھے کہا تھا کہ اس دفعہ بیٹی نہیں ہونی چاہیے سکینہ نے آنسو پونچھتے ہوئے کہا۔ سکینہ بی بی اس راشد کو تو اللہ ہی ہدایت دے۔“ دائی اماں اب بول رہی تھیں اور سکینہ صرف سن رہی تھی کیونکہ ذہن اب کچھ بھی سوچنے سمجھنے سے قاصر تھا۔ وہ صرف یہی سوچ رہی تھی کہ اب راشد کو پتا چلے گا کہ بیٹی ہوئی ہے تو کیا ہوگا کہ اتنے میں دائی اماں کی آواز کانوں میں پڑی بیٹی سردی بہت ہے اپنا خیال رکھنا میں عائشہ، زینب کو کمرے میں بھیجتی ہوں اور زیادہ سوچنا چھوڑ دو یہ سب تو اللہ کی دین ہے اس میں اللہ کی مصلحت ہوگی کہ اتنے میں دروازے سے سکینہ کی باقی بیٹیاں داخل ہوئیں جو بالکل دہلی پتلی کمزور تھیں۔ تینوں دوڑ کر ماں کے پاس آئیں اور آنکھوں میں آس لیے ماں سے پوچھنے لگیں ”امی ہمارا بھائی ہوا ہے؟ نہیں میری جان نہیں ہوا بھائی تمھاری پھر سے بہن ہوئی ہے۔ سکینہ نے آنسو پونچھ کر مسکراتے ہوئے کہا عائشہ اور زینب بڑی تھیں اور اس بات کو سمجھتی تھیں کہ اب آئیں گے تو کیا ہوگا جبکہ فاطمہ ابھی صرف چار سال کی تھیں وہ بار بار اپنی نئی بہن کا منہ چوم رہی تھی۔ امی اس کا نام کیا ہے فاطمہ نے پوچھا ”ردا“ نام ہے آپ کی بہن کا سکینہ نے دہراتے ہوئے کہا۔

سکینہ، نیلم اور ریاض تینوں بہن بھائی تھے جن میں سکینہ سب سے چھوٹی اور لاڈلی تھی۔ سکینہ کی پیدائش کے چند ماہ بعد ہی رؤف جو کہ سکینہ کا باپ تھا کھیتوں میں کام میں مصروف تھا کہ اچانک اس کے پیر پر سانپ نے کاٹ لیا اس وقت وہاں کوئی بھی موجود نہیں تھا کھیتوں میں تڑپتے ہوئے ہی اس کی موت ہو گئی۔ یاسمین (سکینہ کی ماں) نے اکیلے ہی اپنے بچوں کی ہر جائز ضرورت کو پورا کیا وقت گزرتا گیا اور بچے بڑے ہوتے گئے سکینہ سب سے چھوٹی تھی لیکن ریاض اور نیلم سے پہلے اس کا رشتہ ہو گیا۔

وہ لاہور سے رخصت ہو کر راولپنڈی آگئی شادی کے شروع دنوں میں ساس کا رویہ اچھا تھا لیکن آہستہ آہستہ سکینہ کو کبھی جہیز کے طعنے ملتے تو کبھی کام چوری کے سارا دن ساس خوب باتیں سناتی اور رات کو راشد کے آنے کے بعد اسے بھی سکینہ کی شکایتیں لگاتی جس کے بعد گالیوں کا نہ ختم ہونے والا سلسلہ شروع ہو جاتا۔ سکینہ کے بچوں میں سب سے بڑی عائشہ تھی اس کی پیدائش کے وقت ساس بہت خوش تھی کہ پوتا آنے والا ہے لیکن سکینہ کو نہیں پتا تھا کہ بیٹی پیدا کر کے اس نے کون سا گناہ کر دیا جواب اسے گالیوں کے ساتھ ساتھ چھوٹی چھوٹی سی باتوں پر مار بھی پڑتی

اور زینب اور فاطمہ کی پیدائش پر تو انہوں نے باقاعدہ رونا شروع کر دیا ”راشد آدیکھ بیٹا ایک اور لڑکی پیدا کی ہے اس نے۔ مجھے تو لگتا ہے میں کبھی اپنے پوتے کا منہ نہیں دیکھ سکوں گی۔ یہ حسرت میں دل میں لیے ہی قبر میں چلی جاؤں گی“ سکیئہ نے روتے ہوئے راشد سے کہا۔ ”اماں میں کیا کروں اس منحوس عورت کا اور واقعی پھر کچھ ہی عرصے بعد سکیئہ کی ساس اس دنیا سے چلی گئی۔ کچھ لوگ شاید اس بات کو سمجھتے ہی نہیں کہ اولاد چاہے بیٹی ہو یا بیٹا وہ اللہ کی مرضی ہے اور راشد بھی انہی لوگوں میں سے تھا جو ابھی بھی جانے سے پہلے سکیئہ کو کہہ کر گیا تھا کہ ”مجھے بیٹا چاہیے اگر اس دفعہ بیٹا نہیں ہوا تو ماں بیٹیوں کو گھر سے نکال دوں گا پڑی رہنا پھر سڑکوں پر“ اب ردا کی پیدائش پر سکیئہ کو یہی ڈر تھا کہ راشد آئے گا تو کیا ہوگا۔

اگلے دن دوپہر کے وقت راشد گھر میں داخل ہوا تینوں بچیاں اپنی نئی بہن کے ساتھ کھیل رہی تھیں دھڑام کی آواز کے ساتھ دروازہ بند ہوا تو تینوں بچیوں نے سہم کر پیچھے دیکھا جہاں غصے سے سرخ چہرہ لیے راشد کھڑا تھا دروازے کی آواز سن کر سکیئہ بھی باہر آگئی کون ہے زینب جو اتنی زور سے در۔۔۔ باقی الفاظ اس کے منہ میں ہی رہ گئے راشد غصے سے سکیئہ کی طرف آیا السلام علیکم! راشد آپ آگئے۔ کھانا۔۔۔

”بکواس بند کر اپنی اور دفعہ ہو جاؤ میرے گھر سے کہا تھا نہ میں نے کہ مجھے بیٹا چاہئے اور تم تینوں کیوں رو رہی ہو زندہ ہے ماں تمہاری ابھی مری نہیں ہے“ راشد کیسی بات کر رہے ہیں آپ یہ سب اللہ کی مرضی ہے اگر اللہ نے چاہا تو بیٹا بھی ہوگا“ زیادہ مولانا بننے کی ضرورت نہیں ہے تم منحوس ہو“ سکیئہ آنکھوں میں آنسو لیے دروازے کو دیکھ رہی تھی جہاں سے وہ ظالم انسان ابھی اچھا چکا تھا۔ ردا کی پیدائش کے بعد اب راشد کچھ زیادہ ہی سخت ہو گیا تھا۔ اس سب سے تنگ آ کر سکیئہ نے خود کپڑے سینے شروع کر دیئے اس طرح جو چند پیسے اسے ملتے ان پیسوں سے اس نے اپنی بیٹیوں کو ایک سرکاری اسکول میں داخل کروایا۔

بے شک اولاد دینا صرف اور صرف اللہ کے اختیار میں ہے جب ردا ۳ سال کی ہوئی اللہ نے سکیئہ اور راشد کو ایک ساتھ دو بیٹوں سے نوازا۔ سکیئہ خوش تھی لیکن راشد کی خوشی کی کوئی حد نہیں تھی۔ راشد ایان اور رحمن سے تو بہت محبت کرتا تھا پر ردا اور دونوں بیٹیوں سے اس کا رویہ اور بھی زیادہ سخت ہوتا جا رہا تھا۔

اب ایان اور رحمن سات سال کے ہو گئے تھے راشد ان کی ہر ضد پوری کرتا۔ ایک دن سکیئہ کا بھائی اس کے گھر آیا اپنے بیٹے کی شادی کی دعوت دینے۔ سکیئہ اپنے بھائی کے یہاں جانا تو چاہتی تھی اور بچے بھی اپنے ماموں اور خالہ سے ملنے کے لئے بے قرار تھے مگر راشد کا ڈر۔ عائشہ اور زینب نے ماں سے منتیں شروع کر دیں ”امی پلیز آپ ابو سے آج ہی پوچھنا“ اچھا آج کرتی ہوں بات۔ رات کو راشد کے آنے کے بعد سکیئہ نے بات شروع کی لیکن راشد نے پہلے تو صاف انکار کر دیا پھر وہ اس شرط پر مانا کہ ایان اور رحمن دونوں راشد کے پاس ہی رہیں گے۔

اتوار والے دن صبح ناشتے کے بعد سکیئہ اور بیٹیاں گھر سے نکل رہی تھیں راشد اپنا اور بچوں کا خیال رکھے گا۔ سکیئہ اپنی بیٹیوں کے ساتھ بس میں سوار اپنی منزل کی جانب رواں دواں تھی سکیئہ نے اپنی بیٹیوں کی طرف دیکھا جو بہت خوش تھیں سب کچھ ٹھیک تھا مگر اچانک ڈرائیور کی آنکھ لگ گئی اور گاڑی بے قابو ہو گئی چند سیکنڈ بعد ہی گاڑی کھائی میں گر گئی اور ہر طرف مکمل خاموشی چھا گئی آوازیں تھیں تو بس ان چند لوگوں کی جو ابھی زندہ تھے سکیئہ نے آخری دفعہ بمشکل آنکھیں کھول کر دیکھا تھا ردا کو اس نے اپنی گود میں چھپایا تھا جس کی وجہ سے وہ بالکل ٹھیک تھی بس چند معمولی چوٹیں آئی تھیں وہ امی امی کہتی بے تحاشا رو رہی تھی آخری نظر سکیئہ کی فاطمہ پر گئی اس کی سانسیں تو بند تھیں مگر آنکھیں کھلی رہ گئی تھیں اسے دیکھتے دیکھتے سکیئہ کی اپنی آنکھیں بھی بند ہو گئیں ہمیشہ ہمیشہ کے لئے۔

جب راشد کو اطلاع ملی اس کی تینوں بیٹیوں اور بیوی کو گھرایا گیا ایان رحمن اور ردا کی دردناک چیخیں آنے والے لوگوں کو بھی رُلا رہی تھیں۔ سیکنہ کا بھائی اور اس کی بہن بھی آئے تھے کچھ مہمان بھی موجود تھے لیکن کب تک موجود رہتے آخر تین دن بعد گھر بالکل خالی ہو گیا۔ سب چلے گئے ایان اور رحمن کو تو راشد اپنے ساتھ لے جاتا جبکہ ردا گھر میں اکیلے ہی رہ جاتی وہ سارا دن کبھی ماں کو یاد کر کے روتی تو کبھی بہنوں کو۔

وقت گزرتا گیا اب ردا کے رونے میں کمی آگئی اب وہ پہلے کی طرح نہیں روتی تھی شاید اب وہ ان سب چیزوں کی عادی ہو گئی تھی کوئی کچھ بھی کام کہتا چپ چاپ کر دیتی راتوں کو دیر تک جب اسے نیند نہیں آتی تو وہ خود کو کتابوں میں مصروف رکھتی۔ وقت گزرتا گیا جسے کوئی روک نہیں سکتا وقت کے ساتھ ساتھ اب بچے بھی بڑے ہو گئے اور راشد بوڑھا ہو گیا۔ ایان اور رحمن نے ابتدائی تعلیم مکمل کرنے کے بعد اپنا ایک چھوٹا سالیڈر کاربزنس شروع کیا جواب بہت ترقی کر چکا تھا جب کہ ردا اسکولر شپ کی مدد سے نرسنگ کے لاسٹ ایئر میں تھی۔ راشد کو اب انکی شادی کی فکر تھی۔

آج پیر کا دن تھا اور ردا جلدی جلدی ناشتہ بنانے میں مگن تھی کیونکہ آج اسے اور اس کی دوست نانکہ کو جلدی جانا تھا۔ راشد اپنے بیٹوں سے بولا ”بیٹا اب جب اللہ کا شکر ہے تم دونوں اپنے پیروں پہ کھڑے ہو چکے ہو تو میں چاہتا ہوں کہ اب تم دونوں کے گھر بھی بس جائیں میری زندگی کا کوئی بھروسہ نہیں“ ابو آپ بھی عجیب بات کرتے ہیں ابھی ہمارا شادی کا کوئی ارادہ نہیں اور اگر آپ کو شادی ہی کرنی ہے تو اس کی کریں جو اس وقت کچن میں ہے ”رحمن کے چپ ہوتے ہی ایان بولا“ ابو ٹھیک ہی کہہ رہا ہے یہ پڑھ لکھ کر اس نے کون سا تیر مار لینا ہے اب ساری عمر تو ہم نہیں بٹھا سکتے اس لیے بہتر یہی ہے اب جلد از جلد کوئی رشتہ دیکھ کر اس کو رخصت کریں، ”راشد بولا“ ہاں بیٹا ایک رشتہ تو ہے میری نظر میں تم کہو تو میں ان کو بلوا کر بات پکی کرتا ہوں۔

اندر کام کرتی ردا کے دل کے حالات تو صرف اس کا رب ہی جانتا ہے بچپن سے لے کر اب تک وہ جس ماحول میں رہ رہی تھی اسے مرد ذات سے خوف آتا تھا وہ اب سارے مردوں کو ایک جیسا سمجھنے لگی تھی۔ اسی سوچ میں وہ گم تھی اتنے میں ایان بولا ابو وہ لڑکا ہے کون ”ارے بیٹا وہ اشفاق کا بیٹا ہے اگلی گلی میں دکان ہے اس کی کپڑے سیتا ہے درزی ہے۔“

ردا نے ہمیشہ کی طرح یہ فیصلہ بھی خاموشی سے سنا تھا نہ کسی نے اس کی رائے مانگی تھی نا اس نے کچھ کہا اور اگر کہتی بھی تو کس نے اس کی سنی تھی اشفاق کے بیٹے کے ساتھ رشتہ طے ہوا تھا ردا کا۔ اشفاق کے صرف دو بیٹے ہی تھے بڑا بیٹا زاہد جس سے ردا کی شادی ہونے والی تھی اور چھوٹا بیٹا حیدر تھا جو کہ پڑھ رہا تھا۔ یہ لوگ اپنی شرافت اور اخلاق کی وجہ سے مشہور تھے بہر حال جمعہ کو ردا کا نکاح ہو گیا اشفاق صاحب نے کچھ بھی لینے سے انکار کر دیا تھا انہیں صرف ردا چاہئے تھی اب ردا رخصتی کے بعد راشد کے گھر سے اشفاق کے گھر آگئی تھی یہ سوچتے ہوئے کہ ایک قید سے نکل کر دوسرے قید میں جا رہی ہوں۔

آج ردا اور زاہد کی شادی کو ایک ہفتہ ہو چکا تھا یہاں آ کر ردا کے سارے خدشات غلط ثابت ہوئے تھے آج اسے سمجھ آگئی تھی کہ سب مرد سچ میں ایک جیسے نہیں ہوتے اشفاق اسے بیٹیوں سے بھی بڑھ کر پیار کرتے۔ زاہد کے اخلاق کے بارے میں جتنا اس نے آج تک سنا تھا وہ اس سے کہیں بڑھ کر تھا وہ اس کی ہر ضرورت کا خیال رکھنے والا اور محبت کرنے والا انسان تھا ردا کو ایسا محسوس ہو رہا تھا جیسے یہ ایک نئی دنیا ہے۔

ردا ایک بات سنو، جی بولیں، میں یہ کہہ رہا تھا کہ تم نرسنگ کر رہی ہونا، کر رہی ہوں نہیں، کر رہی تھی ”ردا نے جواب دیا“ کیوں کیا تم

بھاگ کر راشد کے پاس آئی۔ ابو اوردانے روتے ہوئے راشد کو پکارا ردا کی آواز سنتے ہی راشد نے اس کی طرف دیکھا ”ابو آپ یہاں کیسے ابو اگر وہ دونوں چلے گئے آپ میرے پاس آ جاتے“ ردا روتے ہوئے بول رہی تھی ”کون ہو تم میں نہیں جانتا تمہیں جاؤ یہاں سے“ راشد کی بات پر پریشان ہو کر ردا نے اس کی طرف دیکھا۔ ابو آپ یہ آپ کیا بول رہے ہیں میں آپ کی بیٹی ردا“ راشد کی آنکھوں میں بھی آنسو تھے۔ میری کوئی بیٹی مجھ جیسے انسان کی بیٹی نہیں ہوتی میرا انجام اس سے بھی برا ہونا چاہئے تھا میں نے بھی اپنی بچیوں سے محبت سے بات تک نہیں کی ان کو ان کا حق تک نہیں دیا۔ اب وہ بچوں کی طرح رونا شروع کر چکا تھا اچانک راشد نے ردا کے سامنے اپنے دونوں ہاتھ جوڑ دیئے۔ بیٹا میں ان سب سے تو معافی نہیں مانگ سکتا جو بہت دور جا چکے ہیں لیکن تم مجھے معاف کر دو“ ردا نے ان کے ہاتھوں کو چومنا شروع کر دیا تھا ایسا مت کہئے ابو آپ سے کوئی شکایت نہیں ہے میرے ساتھ چلے ابو پلیز میرے ساتھ چلئے گھر۔

کچھ اور ہی نظر آتا ہے کاروبار جہاں
نگاہ شوق اگر ہو شریک مینائی

فکریہ

ڈاکٹر نورینہ پروین

سابق طالبہ

دستورِ دنیا عجب ہے، محرومیوں پہ سوال کرتی ہے
میرے پاس ناشکری کی کوئی وجہ ہی نہیں!
میرے رب نے کہہ دیا لَنْ شَكَرْتُمْ
میں نے فاقے میں بھی شکرِ خدا کیا!
اس نے پوچھا مَنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَا
میں نے کہہ دیا جو خلافتِ عرضی دیتا ہے!
کامیابی مؤمن کی ضمانت دی اس نے
میں نے سستی و کاہلی بھی چھوڑ دی!
آخری اصول تھا اس کا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى
میں نے پھر پھر کے اپنا احتساب کیا!
لفظ تاکید تھے فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا
اپنے اعمال پر خوش و خرم و آباد ہے دنیا!!

☆☆☆☆☆

- ☆ حسد حاسد کو مرنے سے پہلے ہی مار دیتا ہے۔
- ☆ عادت پر غالب آنا کمالِ فضیلت ہے۔
- ☆ سچی لگن اور محنت کے بغیر ذہانت کسی کام کی نہیں۔

یادیں

(دوم انعام یافتہ افسانہ)

کہکشاں اعظم

سابق طالبہ

صبح کے ۶ بجے تھے چاروں اور دھند تھی صاف نظر نہیں آ رہا تھا تھنڈی فضاء بدن میں کپکپی پیدا کر رہی تھی پھولوں پر گری شبنم کی بوندیں موتی کی مانند چمک رہی تھیں تیز ہوائیں عائنہ کے کمرے سے جا کر ٹکرائیں اور عائنہ نیند سے بیدار ہو گئی
عائنہ۔ السلام علیکم امی جان
شائستہ بانو۔ علیکم السلام میری نور نظر اٹھ گئی
عائنہ۔ اٹھی نہیں اٹھائی گئی ہوں اللہ میاں نے ہوا کے جھوکے بھیجے تھے۔
افشاں۔ تبھی میں سوچوں میری پیاری بہنا آج کیسے جلدی اٹھ گئی
عائنہ۔ اپنی بہن کو گھورنے لگی۔

شملہ کی ان برفیلی چوٹیوں کے بیچ ایک چھوٹا سا ہنستا کھلتا پر یوار بستہ ہے۔ جب یہ معصوم بہنیں ہنستی ہیں تو ان کی ہنسی سے پوری وادیاں چمک اٹھتی ہیں اور پورا دن ہنستے کھلتے گزر جاتا ہے پتا ہی نہیں چلتا کب دن ہوئی کب رات شائستہ بانو کی آنکھوں کا نور دل کا سکون ہے دونوں بیٹیاں ...

(۲)

جاڑوں کی رات تھی فضا سناٹے میں غرق اور ہوائیں بہت سرد تھیں۔ دونوں بہنے برآمدے میں آگ جلانے ٹھنڈکا مزالے رہی تھیں۔
لیکن شائستہ بانو شب گزر جانے کے انتظار میں تھیں کیونکہ کل کا دن کچھ خاص ہے۔
صبح ہوئی آفتاب کی شعاع عرش پر پھیل گئی۔ آفتاب نے اپنی روشنی سے دنیا کو سیراب کیا۔ شائستہ بانو۔ افشاں تجھے یاد ہے نہ آج کیا ہے۔

افشاں۔ جی امی ہمیں اچھے سے یاد ہے آج عائنہ کی سالگرہ ہے۔ تبھی وہاں عائنہ آ جاتی ہے اور شائستہ بانو، افشاں خاموش ہو جاتی ہیں۔
عائنہ۔ افشاں تجھے اسکول نہیں جانا کیا۔
افشاں۔ میری طبیعت کچھ ٹھیک نہیں ہے تم جاؤ۔
عائنہ۔ ٹھیک ہے میں جا رہی ہوں۔

عائنہ کے جانے کے بعد شائستہ بانو اور افشاں دونوں شام کے جشن کی تیاری میں جٹ جاتی ہیں۔

(۳)

دن کے ۳ بجے دروازے پر کسی کی دستک ہوتی ہے۔ شائستہ بانو۔ لگتا ہے عائنہ آ گئی افشاں تم خاموشی سے تیاری کرو۔

افشاں۔ جی امی

شائستہ بانو نے جب دروازے کو کھولا تو وہ سکتے میں آگئی اور ایک ٹک دیکھتی رہ گئی۔

افشاں۔ امی کون آیا ہے

شائستہ بانو نے کوئی جواب نہ دیا۔ افشاں جواب نہ پا کر بے چین ہو گئی اور دروازے پر گئی دروازے کے پاس کا منظر دیکھ کر افشاں کے پیروں تلے زمین کھسک گئی اور وہ چیخ مار کر رونے لگی۔

سفید کپڑے میں لپٹی عائشہ کی لاش دروازے پر تھی۔ شائستہ بانو کی تو دنیا ہی اجڑ گئی تھی۔ جس کی سالگرہ کی تیاری ہو رہی تھی وہ اب اس دنیا کو الوداع کہہ گئی۔ خوشی کا ماحول ماتم میں بدل گیا ایک Road Accident میں عائشہ نے دم توڑ دیا کسی نے سوچا تھا کہ یوم پیدائش عائشہ کی یوم وفات بن جائے گی۔

آفتاب غروب ہو گیا تھا اور رات ایک دم خاموش تھی یہ رات ایک کالی لمبی رات تھی جو ختم ہی نہیں ہو رہی تھی۔ عائشہ کی یادیں شائستہ بانو اور افشاں کو تڑپا رہی تھی۔

عائشہ تو چلی گئی لیکن اپنے پیچھے کبھی نہ ختم ہونے والی یادیں چھوڑ گئی ”یہ یادیں ہی تو ہیں جو مہتاب کے غروب اور آفتاب کے طلوع ہونے کے بعد بھی ساتھ رہتی ہیں دن گزر جاتا ہے رات گزر جاتی ہے لیکن یادیں ہمیشہ باقی رہتی ہیں“ کسی نے سچ ہی کہا ہے انسان دنیا سے چلا جاتا ہے لیکن وہ یادوں میں زندہ رہتا ہے.....

☆☆☆☆☆

یہی ہے زندگی تو زندگی سے خود کشی اچھی

کہ انساں عالم انسانیت پر بار ہو جائے

☆☆☆☆☆

وہی جہاں ہے ترا جس کو تو کرے پیدا

یہ سنگ و خشت نہیں جو تری نگاہ میں ہیں

☆☆☆☆☆

الفاظ کے بیچوں میں الجھتے نہیں دانا

غواص کو مطلب ہے صدف سے کہ گہر سے

غزل

(اول انعام یافتہ غزل)

مریم شمس

سابق طالبہ

نہیں ہوتا اب احساس غم و حرماں نہیں ہوتا
یہ عالم ہے کہ راحت میں بھی دل شاداں نہیں ہوتا
وہی میں ہوں وہی دل ہے فضا میں بھی وہی لیکن
تمہیں کھو کر مسرت کا کبھی سماں نہیں ہوتا
کسی کی یاد ہے آنکھوں میں آنسو روکے رکھتی ہوں
نہیں ہوتا کبھی منت کش مژگاں نہیں ہوتا
میری دشوار کوشی رنگ لائے ہے عجب مریم
کہ اب آساں سے آساں کام بھی آساں نہیں ہوتا

☆☆☆☆☆

اے روح عصر جاگ کہاں سو رہی ہے تو
آواز دے رہے ہیں پیمبر صلیب سے
ساحر

☆☆☆☆☆

تندی باد مخالف سے نہ گھبرا اے عقاب
یہ تو چلتی ہے تجھے اونچا اڑانے کے لئے

سید صادق حسین کاظمی

تم یہ کہتے تھے (نظم) (اول انعام یافتہ نظم)

سنبل فاروقی
بی۔ اے۔ سال دوم

تم یہ کہتے تھے کبھی نہ جاؤ گے
ساتھ میرا سدا نبھاؤ گے
دور جا کر جو ظلم ہم پہ کیا
کبھی سوچا نہ تم رُلاؤ گے
میری خوشیوں کو چھیننے والے
حال تیرا بھی کچھ یہی ہوگا
جیسے روتے ہیں ہم اکیلے میں
تو بھی اک روز رو رہا ہوگا
اب جدائی کا دیکھ لو عالم
روک سکتے ہو روک لو ہم کو
جا کے واپس کبھی نہ آئیں گے
یاد تم کو سدا ہی آئیں گے
مر کے درشن تمہارے پائیں گے
بند آنکھوں سے تم کو دیکھیں گے

☆☆☆☆☆

☆ دنیا سے بے نیازی خود ایک دولت ہے، پرہیزگاری دنیا کی ذلت سے بچانے کی بہترین سیر ہے۔
☆ قناعت سے بڑی کوئی سلطنت اور حسن اخلاق سے بہتر کوئی نعمت نہیں ہے۔

محنت کش تو بڑھتا جا

(نظم)

(دوم انعام یافتہ نظم)

نکھت زریں

سابق طالبہ

جو گزر گیا اسے بھول جا
جو تیرے نصیب کا تھا ملا
جو ہے سامنے اسے یاد رکھ
اور کوشش کر بر ملا
ترے حق میں یہی ہے بھلا
خود اعتماد کو دے جلا
اپنوں سے ہے گر کچھ گلا
ٹھوکروں پہ دے اڑا
ہمت سے تو گر کام لے
منزل بتائے خود پتا
دنیا کا تو دستور ہے
کمزور یاں مجبور ہے
تو حوصلے سے کام لے
سب دور ہوں شکوے گلے
کچھ سیکھ لے شاہین سے
اپنے حدف تو خود بنا
ساتھ دعاؤں کے اے محنت کش
کامیابی سے قدم ملا
اے محنت کش تو بڑھتا جا

☆☆☆☆☆

غالب شخص اور شاعر

(اول انعام یافتہ مقالہ)

ثانیہ صدیقی

ایم۔ اے۔ سال دوم

ہیں اور بھی دنیا میں سخنور بہت اچھے

کہتے ہیں کہ غالب کا ہے انداز بیاں اور

غالب صرف ایک شاعر کا نام نہیں بلکہ ایک عہد ایک دور ایک اسکول اور ایک ادائے خاص کا نام ہے جس کی کوئی دوسری مثال اردو شاعری میں نہیں ملتی، دنیائے دل کی وہ کون سی واردات، محبت کا وہ کون سا جذبہ اور زندگی کا وہ کون سا احساس اور تجربہ ہے جو اپنی تمام گہرائیوں، توانائیوں اور رعنائیوں کے ساتھ ان کے یہاں ظہور پزید نہ ہوا ہو۔ نازک خیالی اور معنی آفرینی میں آج تک غالب کا کوئی حریف اور مد مقابل پیدا نہ ہو سکا۔

مرزا غالب نے اپنے اجداد کا ذکر کرتے ہوئے ایک خط میں لکھا ہے کہ ”میر اسلسلہ نسب ابن فریدون سے ملتا ہے“ مرزا غالب عبداللہ بیگ کے صاحب زادے تھے مرزا عبداللہ بیگ کی ولادت دہلی میں ہوئی تھی۔

ہوش سنبھالنے کے بعد جب شعر گوئی میں اپنی قدرت و ندرت کا مظاہرہ کرنے لگے تو ان کو اسد اللہ خاں غالب کے نام سے جاننے لگے۔ ان کے والد کی وفات ان کے بچپن میں ہو گئی تھی۔ چنانچہ ان کے بچوں کی نگہداشت کی ذمہ داری ان کے چھوٹے بھائی یعنی غالب کے چچا مرزا نصر اللہ بیگ خاں نے نبھائی۔ یہ سلسلہ چل ہی رہا تھا کہ جب مرزا غالب آٹھ سال کے ہو گئے تو چچا بھی ایک معر کے میں لڑتے ہوئے مارے گئے۔ تاہم چچا کی وفات کے بعد غالب اور ان کے گھر کے افراد کے لیے پنشن کا انتظام ضرور ہو گیا لیکن کافی جدوجہد کے بعد مرزا غالب کی ابتدائی تعلیم بالکل رسمی انداز سے ہوئی تھی۔ اس وقت مدارس کے رائج نصاب تعلیم کی بنیاد کے طور پر اردو کے ساتھ عربی اور فارسی زبان و ادب سے واقفیت ضروری سمجھی جاتی تھی۔ مالک رام نے بالکل درست لکھا ہے کہ چوں کہ غالب کی تحریروں میں علم و نجوم و ہیئت و منطق فلسفہ و طب اور موسیقی کے علاوہ تصوف کی اصطلاحات کثرت سے استعمال ہوتی ہیں۔ الطاف حسین حالی نے بالخصوص اندازہ لگایا ہے کہ غالب کو ان علوم سے آشنا کر دیا گیا تھا مرزا غالب نے ابتدائی تعلیم مولوی معظم سے حاصل کی۔ ابتدا میں فارسی بھی ان ہی سے پڑھی تھی۔ بعد میں ایران کے ایک عالم ملا عبدالصمد نے ان کو فارسی زبان و ادب سے آشنا کر دیا تھا۔ شعر میں فارسی گوئی کا رجحان عام تھا اور جو شاعر نہ تھے وہ بھی فارسی زبان کی باریکیوں میں الجھے رہا کرتے تھے۔ شاید اسی صورت حال کا نتیجہ تھا کہ اگرہ کے اس ماحول میں غالب کی فارسی دانی میں ابتدائی عمر میں ہی خاصا نکھار پیدا ہو گیا تھا۔

مرزا غالب نے شعر گوئی کا سلسلہ بہت کم عمری میں شروع کر دیا تھا۔ جب وہ مولوی محمد معظم کے مکتب میں زیر تعلیم تھے اور شعر گوئی کا آغاز غزلوں سے کیا تھا کہتے ہیں کہ میر کے بڑھاپے میں جب کم عمر غالب کے بعض اشعار ان کے پاس پہنچے تو انھوں نے وہ مشہور جملہ کہا تھا کہ ”اگر اس لڑکے کو کوئی کامل استاد مل گیا اور اس نے اس کو سیدھے راستے پر ڈال دیا تو لا جواب شاعر بن جائے گا ورنہ مہمل بننے لگے گا۔“

غالب کے بارے میں مجنوں گورکھ پوری کا خیال ہے کہ ”اردو غزل کی رفتار میں غالب ایک نیا رہنما ہے اور دیوانِ غالب ایک نیا موڑ۔“
علامہ اقبال غالب کو اس طرح مخاطب کرتے ہیں۔

نطق کو سوناز ہیں تیرے لبِ اعجاز پر

محو حیرت ہے ثریا رفعتِ پرواز پر

جس طرح ادیب کا ادب اس کی شخصیت کا ترجمان ہوتا ہے اسی طرح ہر شاعر کا کلام اس کی ذات کا پرتو ہوتا ہے۔ غالب کے کردار کی سب سے بڑی خصوصیت ان کی انفرادیت ہے اور یہی انفرادیت ان کے کلام کی اہم خصوصیت ہے۔ ان کے الفاظ میں خیالات و جذبات کی شدت ہے۔ غالب کا کلام ایک ہمہ جہت شاعری کا نمونہ ہے۔ ان کے کلام میں نمایاں خصوصیت حسب ذیل ہیں۔

ندرت بیان۔ ندرت بیان ان کے کلام کی خوبیوں میں سے ایک ہے۔ مثال کے طور پر یہ شعر ملاحظہ ہو۔

جانا پڑا رقیب کی در پر ہزار بار

اے کاش جانتا نہ تری رہ گزر کو میں

جذبات نگاری۔ جذبات نگاری تغزل کی جان ہے محبت کی ٹپ ہو یا وصال کا کرب۔ غالب نے اپنے کلام میں بڑی دلآویزی کے ساتھ پیش کیا ہے۔ مثال کے طور پر یہ شعر۔

اب جفا سے بھی ہیں محروم ہم اللہ اللہ

اس قدر دشمنِ ارباب وفا ہو جانا

سوز و گداز۔ سوز و گداز کی کیفیت کو غالب نے جس طرح پیش کیا ہے وہ ان ہی کا کمال ہو سکتا جیسے یہ شعر۔

کوئی ویرانی سی ویرانی ہے

دشت کو دیکھ کر گھر یاد آیا

فراق کا کرب۔ غالب کی شاعری میں فراق محبوب کا ذکر بجا نظر آتا ہے۔ ایک جگہ وہ اپنے خیال کو اس طرح پیش کرتے ہیں۔

جی ڈھونڈتا ہے پھر وہی فرصت کے رات دن

بیٹھے رہیں تصورِ جاناں کیے ہوئے

ظرافت۔ غالب کے مجاز کی فطری شکستگی اور ظرافت ان کی نثر و نظم اور تحریر و گفتگو سب میں نمایاں ہیں۔ یہی وجہ ہے کہ ان کے کلام کی ایک نمایاں

خصوصیت ان کی شوخی و ظرافت ہے۔ جو بے حد لطیف ہیں کہ اس کی کچھ مثالیں ملاحظہ ہوں۔

جس میں لاکھوں برس کی حوریں ہوں

ایسی جنت کا کیا کرے کوئی

پکڑے جاتے ہیں فرشتوں کے لکھے پر ناحق

آدمی کوئی ہمارا دم تحریر بھی تھا

فلسفیانہ خیالات۔ فلسفیانہ خیالات اور منطق سے خاص مناسبت تھی۔ وہ ان معنی میں تو فلسفی شاعر نہیں ہیں جیسے اقبال تھے۔ غالب کے یہاں

فلسفے کا کوئی نظام نہیں تھا۔ البتہ ان کے اشعار میں اکثر فلسفیانہ مضامین پائے جاتے ہیں۔ مثال کے طور پر یہ اشعار ملاحظہ ہو۔

قید حیات و بند غم اصل میں دونوں ایک ہیں

موت سے پہلے آدمی غم سے نجات پائے کیوں

تصوف۔ تصوف کے مسائل کے تعلق سے بھی غالب نے اپنے مشاہدات کا نچوڑ پیش کیا ویسے وہ وحدت الوجود کے قائل تھے چونکہ ان کا مطالعہ وسیع تھا نظر میں گہرائی تھی اور بات کرنے کے ہنر سے واقف تھے اس لئے وہ جو بھی بات کہہ جاتے تھے متوجہ کرتی تھی انھوں نے تصوف کے بارے میں عام سوالات پر نشان لگا دیا ہے اور حیات و کائنات کے متعلق باشعور انسان کی طرح ردِ عمل ظاہر کیا۔

یہ مسائل تصوف یہ ترا بیان غالب

تجھے ہم ولی سمجھتے جو نہ بادہ خوار ہوتا

خودداری۔ غالب کے یہاں عاشق کی عزت نفس اور خودداری کا پاس ہے۔ ان کے یہاں کبھی عاشق کی شان میں فرق نہیں آتا۔

وفا کیسی کہاں کا عشق جب سر پھوڑنا ٹھہرا

تو پھر اسے سنگ دل تیرا ہی سنگ آستاں کیوں

مبالغہ۔ غالب کی رفعت پرواز یہاں بھی ان بلندیوں تک پہنچتی ہے جہاں عام تخیل کا گزر نہیں مثلاً۔

ہے کہاں تمنا کا دوسرا قدم یا رب

ہم نے دشت امکاں کو ایک نقش پا پایا

روزمرہ اور محاورہ۔ غالب نے اپنے اشعار میں روزمرہ کے محاوروں کا استعمال اس قدر برجستہ اور بے ساختہ انداز میں کیا جس سے ان کے کلام کا

لطف دو بالا ہو گیا۔

ہم نے مانا کہ تغافل نہ کرو گے لیکن

خاک ہو جائیں گے ہم تم کو خبر ہونے تک

ادب میں غالب کو بلند مرتبہ حاصل ہے۔ غالب ادب کی دنیا کے ایسے روشن ستارے ہیں۔ جو اپنی چمک ہمیشہ لوگوں میں بکھیرتے

رہیں گے۔ غالب کی شاعری ان کے عہد کی آواز ہے۔ انھوں نے کسی کی تقلید نہیں کی اور فن شاعری میں اپنا راستہ آپ نکالا اور سب سے الگ

نکالا ادب کی دنیا میں غالب کا کلام میل کا پتھر ہے جس کی نظیر ملنا ناممکن ہے۔

انقلاب آفریں ضمیروں کو کوئی شے اس قدر عزیز نہیں

مقصدِ زندگی کے رستے میں زندگانی تو کوئی چیز نہیں

غالب شخص اور شاعر

(دوم انعام یافتہ مقالہ)

تحسین فاطمہ

بی۔ اے۔ سال سوم

جس زمانے میں مغلیہ سلطنت کا چراغ تہمتار ہا تھا اور مشرقی تہذیب کا آفتاب غروب ہونے کو تھا اُس وقت شعروادب کی دنیا میں چند ایسی شمعیں روشن ہوئیں جنہوں نے آنکھوں کو خیرہ کر دیا۔ مرزا اسد اللہ خان غالب اسی عہد کے سب سے نامور شاعر ہیں۔ ان کے دم سے اردو شاعری کی دنیا میں ایک انقلاب پیدا ہو گیا۔ پروفیسر آل احمد سرور کے قول کے مطابق غالب سے پہلے اردو شاعری دل والوں کی دنیا تھی، غالب نے اسے ذہن دیا انہوں نے غزل میں نئے موضوعات اور نئے مضامین داخل کر کے اس کا دامن وسیع کر دیا۔

مرزا اسد اللہ خان نام اور غالب ستمخلص تھا۔ ۱۷۹۶ء میں آگرہ میں پیدا ہوئے۔ غالب مختلف پیرایوں میں بار۔ باریہ دہراتے رہے ہیں کہ وہ نسلا ترک ہیں۔ اور ان کے اجداد کی زبان ترکی تھی۔ آج ہم غالب کو غالب کے حوالے سے جانتے ہیں ان کے، آبا و اجداد کے حوالے سے غالب کو نہیں جانتے۔ حالات جلد۔ جلد بدل رہے تھے۔ ہندوستان کی غلامی کے اسباب جڑ پکڑ کر مضبوط ہو چکے تھے۔ مسلمانوں کے زوال کا کوئی تدارک نہیں تھا۔ اندرونی اور بیرونی عوامل اس تہذیب کو جڑ سے اکھاڑ چکے تھے۔ جو مسلمانوں کی دین تھی۔ غالب کو اس کا شدید احساس تھا جو رہ۔ رہ کر ان کے دل میں کسک پیدا کر رہا تھا لیکن وہ مجہولیت اور انفعالیات کا شکار ہو کر نہیں رہ سکتے تھے۔ وہ صاحب ہنر تھے اور خلاق ذہن رکھتے تھے۔ تلوار اور تیر کا پیشہ خاندان سے جاتا رہا تو انہوں نے قلم کو اپنا ایسا فن بنایا کہ وہ صرف ان کے لیے نہیں بلکہ آج تک ہمارے لیے نازش و افتخار کا سبب ہے۔

غالب ان شخصیتوں میں سے ہیں جو فکر و اظہار کی تاریخ میں معجزات یا آیات کی مترادف ہوتی ہیں جو ہم کو نئی سمت میں موڑتی ہیں اور نیا راستہ دکھاتی ہیں۔ غالب بنیادی طور پر صاحب نظر و فکر ہیں۔ غالب سے پہلے اردو غزل یا تو خالص جذبات کی شاعری تھی اور اس میں داخلیت کا زور تھا یا اس میں انفعالیات کی فضا چھائی ہوئی تھی یا مصحفی اور جرأت کی خارجی واقعیت کو قبول عام حاصل تھی لیکن خود غالب کے زمانہ میں دبستان ناسخ کی شاعری سب سے زیادہ مقبول ہو رہی تھی جو دور از کار مضمون آفرینی اور لفاظی کے سوا کچھ نہ تھی۔ غالب دنیا کے ہر بڑے شاعر کی طرح بنیادی طور پر داخلی صنف کے شاعر تھے اور اس صنف میں بھی اس تختی صنف کے شاعر تھے جس کو غزل کہتے ہیں اور جو فارسی اور اردو کے سوا دنیا کی کسی زبان میں نہیں ہے۔

غالب کے کلام کا اگر بغور مطالعہ کیا جائے تو یہ محسوس ہوتا ہے کہ زندگی کے حقائق اور معاملات و مسائل کے بارے میں شاعر کا ایک مستقل فکری میلان ہے جو استفسار و تفتیش کا نتیجہ ہے۔ غالب زندگی کے شاعر ہیں اور زندگی کے ہر پہلو اور اس کی ہر سطح کے شاعر ہیں۔ شاعر کی سب سے بڑی بلندی یہی ہے کہ وہ بلند ترین سطح پر پہنچنے کے بعد بھی انسانی زندگی اور انسانی شعور کی پست ترین منزلوں کو بھول نہ جائے بلکہ ان کو بہر حال نظر میں رکھے۔ غالب کے اردو دیوان میں جگہ۔ جگہ اس قسم کے حکیمانہ اشعار ملتے ہیں۔

شکوہ و شکر کو ثمر امید کا سمجھ
خانہ آگہی خواب دل نہ سمجھ بلا سمجھ

غالب فکری کائنات اور فن کے اندرونی ترکیبی عناصر سے قطع نظر صرف اپنے عنوان اظہار سے پہچانے جاسکتے ہیں۔ مکرو بصیرت میں تو غالب ایک مجتہد کا درجہ رکھتے ہی ہیں لیکن ان کا انداز بیاں کچھ اور ہی ہوتا ہے اور زبان اور اسلوب اظہار میں بھی ان کے اختراعات پران کی اپنی مہر ہوتی ہے۔ غالب شاعری کے اس زمرے سے آگاہ تھے۔ اگر منظر غائر غالب کے کلام کا مطالعہ کیا جائے تو یہ محسوس کرنے میں دیر نہیں لگے گی کہ شاعر اس حُسن کے اسرار کا عارف ہے جو پیکری حُسن کا پہلا صوتی آہنگ ہے۔ غالب اس راز سے آشنا تھے اسی لیے وہ ”نیرنگ صورت“ کے قائل تھے اور دوسروں میں اس کا ادراک پیدا کرنا چاہتے تھے۔

غالب کو وجود کی اس جدلیاتی کا ادراک تھا۔ ان کی رفیع و عمیق فکر حقیقت کے تمام پیچ و خم اور اس کی تمام تہوں تک پہنچ جاتی تھی اور ان کا خلاق تخیل اس حقیقت کے اظہار کے لئے موزوں الفاظ و محاورات اور تشبیہات تراش لیتا تھا جن کا یہ عالم ہوتا تھا کہ بار۔ بار مطالعہ کے بعد بھی ان کی ندرت باقی رہتی تھی۔ اس سے انکار نہیں کہ غالب کا تخیل کبھی کبھی اعتدال کے حدود سے بہت دور چلا جاتا ہے اور ان کی لفظی ترکیبوں میں غرابت پیدا ہو جاتی ہے اور ان کے تشبیہات و استعارات بالعموم ناگزیر ہوتے ہیں۔ ایسا معلوم ہوتا ہے کہ معانی نے اپنے لیے الفاظ کا پیراہن خود تراش لیا ہے۔ غالب کے یہاں عین بلاغت ہے اور شعر کے لازمی ترکیبی جزو کا حکم رکھتی ہے۔ مثال کے طور پر ایک ہی زمین میں دو اشعار پر غور کیجئے۔ پہلا شعر ناسخ کا ہے۔ دوسرا شعر غالب کا ہے۔

مراسینہ ہے مشرق آفتاب داغ بجر اں کا

طلوع صبح محشر چاک ہے اپنے گریباں کا

غالب خود صاحب ہنر تھے اور فطرت نے ان کو تخلیقی توانائی عطا کی تھی۔ ایسا ذہن جب مستعمل طریقوں کو از سر نو استعمال کرتا ہے تو ان میں اپنی انفرادی شان پیدا کر لیتا ہے اور اس کی تقلید بھی اجتہاد کا انداز لیے ہوتی ہے۔ غالب بھی اپنی فارسی شاعری میں مشاہیر کے اصول و روایات اور اسالیب و علامات سے انحراف کیے بغیر منفرد اور ممتاز نظر آتے ہیں۔ ان کے فارسی اشعار پران کی اپنی مہر ہوتی ہے اور ان پر کسی دوسرے شاعر کے کلام کا دھوکا نہیں ہو سکتا۔ اردو میں غالب پامال اور فرسودہ محاورات اور عام بول چال سے اجتناب کرتے تھے اور لفظوں اور لفظوں کی نئی ترکیبوں سے اپنے کو ممتاز رکھتے تھے لیکن جب کبھی وہ عام الفاظ و محاورات نظم یا نثر میں استعمال کرتے تھے تو ان میں ایک جمالیاتی کیفیت اور فکری اشاریت پیدا کر دیتے تھے جس کی وجہ سے عمومیت اور فرسودگی ندرت اور تازگی میں بدل جاتی ہے۔ چند اشعار پیش ہیں۔

غنچہ پھر لگا کھلنے آج ہم نے اپنا دل

خوں کیا ہوا دیکھا گم کیا ہوا پایا

نہیں معلوم کس کس کا لہو پانی ہوا ہوگا

قیامت ہے سرشک آلودہ ہونا تیری مٹرگاں کا

میں نے مجنوں پہ لڑکپن میں اسد

سنگ اٹھایا تھا کہ سر یاد آیا

غالب نے اپنے انداز بیان کو ”آشفۃ بیانی“ کہا ہے یہ بھی ان کی شیوہ بیانی ہے۔ لیکن اگر انہیں کی کبھی ہوئی بات مان لی جائے تو یہ بھی

ماننا پڑے گا کہ ان کی آشفۃ بیانی میں ایک ایسا فریہ ہوتا ہے جو اس کا لازمی ترکیبی جز ہے اور جو صرف غالب کے ساتھ مخصوص ہے۔

غالب نے حسن اور عشق کے اختلاط کے بعض ایسے مواقع اور معاملات کو زبان و بیان سے سنجیدہ اور متین بنا دیا ہے جو دوسرے اردو

شاعروں کے یہاں مبتدل اور بازاری ہو کر رہ گئے ہیں۔

غالب کا یہ شعر بہت مشہور ہے

نیند اس کی ہے دماغ اس کا ہے راتیں اس کی ہیں

تیری زلفیں جس کے بازو پر پریشاں ہو گئیں

غالب کے اشعار جب بھی از سر نو پڑھے جائیں گے اُن کا ہر شعر ایک نئے انکشاف کو مسرت بخشنے لگا

ہیں اور بھی دنیا میں سخن ور بہت اچھے

کہتے ہیں کہ ’غالب‘ کا ہے انداز بیاں اور

☆☆☆☆☆

افلاطون نے کہا

☆ علم کی طلب میں شرم مناسب نہیں، جہالت شرم سے بدتر ہے۔

☆ تصور ایک حقیقت ہے ہم تصور کو زینہ بنا کر حقائق کو چھو سکتے ہیں۔

☆ ہر شخص عقل و فراست رکھتا ہے لیکن ہر شخص عقل و فراست سے کام لینا نہیں چاہتا۔

☆ کردار وہ مال ہے کہ اگر اس کا ایک موتی بھی ٹوٹ جائے تو ساری مالا بکھر جاتی ہے۔

☆ ماں، باپ سے زیادہ شفیق ہوتی ہے۔

ہندی ہیں ہم (اول انعام یافتہ مضمون)

عائشہ شمیم
بی۔ اے۔ سال سوم

سارے زمانے میں ہماری یہی شان ہے

اس سرزمین ہند سے ہماری پہچان ہے

لفظ ہند یعنی ہمارا پیارا وطن ہندوستان۔ یہ وطن جتنا پیارا ہے اس کا مفہوم اسی قدر وسیع ہے اور یہاں کے رہنے والے ہندوستانی اس کے مفہوم کو سمجھتے ہیں اور اس کی گنگا جمنی تہذیب کی دل و جان سے قدر کرتے ہیں۔ یہ وطن ہند یہاں کے رہنے والوں کے لیے ایسے ہی ہے جیسے ایک پرندے کے لیے اس کا آشیانہ۔ ایک پھول کے لیے اس کی ٹہنی۔ ایک بچہ اپنے گھر کو ہی وطن سمجھتا ہے اور ایک انسان ہی نہیں بلکہ ہر جاندار اپنے وطن ہند پر جان چھڑکتا ہے۔ غرض جس طرح کسان کو اپنے کھیتوں سے الفت ہوتی ہے۔ اسی طرح درد مند، جوانمردوں کی نظر میں خاک ہند ہے۔ وہ اس لیے کیونکہ وہ جانتے ہیں کہ وہ ہندی ہیں اور اس ملک سے محبت کرتے ہیں اور اس ملک کی حفاظت ان کی ذمہ داری ہے۔ علامہ اقبال فرماتے ہیں:-

”ہندوستان نشانِ جنت ہم سب ہندو مسلمان بھائیوں کا عزیز وطن ہے۔ ہم سب کو اسی نے جنم دیا ہے اسی نے ہمیں اپنی گود میں پالا ہے۔ لوریاں دی ہیں۔ جھولے جھلائے ہیں قسم۔ قسم کی نعمتیں عطا کی ہیں۔ ہندوستان کا ہر ایک واسی اسے اپنی ماں سمجھتا ہے۔“

وطن سے محبت انسانی زندگی کا اعلیٰ ترین مقصد ہونا چاہئے۔ وطن سے محبت رکھنے والے کسی انعام کی خواہش نہیں رکھتے۔ وطن کی محبت وہ حلال نشہ ہے جس سے ہر چھوٹا بڑا سرشار ہو کر جان پر کھیل جاتا ہے کیونکہ اسے معلوم ہے یہ ہندوستان اس کا وطن ہے اور اس کی یہی پہچان ہے کہ وہ ہندوستانی ہے۔ وہ ہندی ہے اور یہی وطن پوری دنیا میں ہماری پہچان کراتا ہے۔ اس کے ہونے سے ہم سب ہیں اور ہماری اور ہمارے وجود کی پہچان ہے۔

کسی شاعر نے بہت ہی خوب کہا ہے۔

جس باغ کے کانٹوں میں پھولوں کی لطافت ہے

جس دیش کی دھرتی پر فردوس کو حیرت ہے

ہندوستان وہی ہے، ہندوستان وہی ہے

ہندوستان میں آج سے بہت سال آزادی سے قبل ملک سے سچی محبت کرنے والے ایسے جانباز سپاہی تھے جنہوں نے ملک کی آزادی کے لیے اپنی جانیں تک قربان کر دیں اور اس ملک ہندوستان کو انگریزوں سے آزاد کروایا جس کی وجہ سے ہماری زندگی خوشگوار بن گئی۔ ہمیں آزادی دلانے والے قوم کے ان رہنماؤں کی قدر کرنی چاہئے اور ان کے بتائے ہوئے احکامات کو ماننا چاہئے۔ آج ہم کھلی فضا میں آزادی سے

سائنس لے سکتے ہیں تو اس کی وجہ ملک کے وہ لوگ ہیں جنہوں نے ہمارے ملک ہندوستان کے لیے قربانی دی۔ ان میں چندر شیکھر آزاد، مہاتما گاندھی، بھگت سنگھ اور حسرت موہانی وغیرہ کا نام آتا ہے کیونکہ یہ وہی لوگ تھے جنہیں ہندوستان اور ہندوستانیوں سے سچی محبت تھی۔ اس لیے خود سولی پر چڑھ گئے اور ہم سب کو ایک آزاد زندگی دے گئے کیونکہ وہ خود بھی ایک ہندوستانی تھے۔ ہندی تھے اور اس پہچان کو برقرار رکھنے کے لیے انہوں نے اپنی جانوں کی قربانیاں دیں۔

آج ہم ایک آزاد فضا میں سانس لے رہے ہیں۔ یہ آزادی ہمارے بزرگوں کی قربانیوں کا صلہ ہے کہ آج ہم فخر سے کہہ سکتے ہیں کہ ہاں ہم ہندی ہیں ہم ہندوستانی ہیں اور یہی ہندوستان ہماری پہچان ہے۔ چاہے ہم جس مذہب جس ذات سے تعلق رکھتے ہوں۔ چاہے جو زبان استعمال کرتے ہوں۔ ہمارا رہن سہن ہمارا کھانا پینا خواہ کیسا بھی ہو لیکن ہمارا تعلق اسی خاک ہند سے ہے اور یہ اتحاد ہمارے ہندی ہونے کا ضامن ہے۔

اگر ہم ہندوستانی ہیں تو اس ملک کے حوالے سے ہماری کچھ ذمہ داریاں بھی ہیں جو ہم پر عائد ہوتی ہیں۔ برسوں پہلے جس ہند کی پہچان کے لیے ہمارے جانباز سپاہیوں، شہیدوں نے اپنا سب کچھ قربان کر دیا اسے برقرار رکھنے کی ذمہ داری ہماری ہے۔ اس آزاد فضا میں سانس لینے کی جو نعمت ہمیں حاصل ہوئی ہے اس کا ہمیں صحیح طور پر استعمال کرنا چاہیے کیونکہ ملک ہی ہماری سب سے بڑی پہچان ہے۔ ہمیں مذہب اور ذات و نسل سے ہٹ کر ایک ساتھ ہو کر اس ملک کی حفاظت اور خدمت کرنی چاہیے۔ ملک کے تمام مسائل کو دور کرنے میں ایک دوسرے کی مدد کرنی چاہیے اور ملک کی ترقی کے لیے ہمیشہ کوشش کرنی چاہیے تب ہی ہم فخر سے کہہ سکتے ہیں کہ ہاں ہم ہندی ہیں۔ ہم ہندوستانی ہیں۔ علامہ اقبال کے لفظوں میں۔

مذہب نہیں سکھاتا آپس میں بیر رکھنا
ہندی ہیں ہم! وطن ہے ہندوستان ہمارا

☆☆☆☆☆

- ☆ توبہ کرنا آسان اور گناہ چھوڑنا مشکل ہے۔
- ☆ سوکھی روٹی ذلت کی شیرینی سے بہتر ہے۔
- ☆ اگر آپ اپنے کو کامیاب بنانا چاہتے ہو تو غصہ شہد سمجھ کر پی جاؤ۔
- ☆ کانٹوں کو لوگ حقارت کی نظر سے دیکھتے ہیں جب کہ پھولوں کا دفاع کانٹے کرتے ہیں۔

ہندی ہیں ہم (دوم انعام یافتہ مضمون)

نرہمت نعیم
بی۔ اے۔ سال دوم

انسان کی پہچان فقط اس کا وطن ہے

انساں ہے وہی جس کا کوئی اپنا وطن ہے

انسان جس خطہٴ ارض میں پیدا ہوتا ہے، بچپن گزارتا ہے اور جہاں کھیل کود کر جوان ہوتا ہے، جہاں اس کے عزیز واقارب رشتہ دار رہتے ہیں جس سے وہ گھل مل کر پیارا اور محبت سے دن گزارتا ہے جہاں کے سبزہ زاروں سے اسے انس ہو جاتا ہے، اسے وہاں کی ہر چیز سے لگاؤ ہو جاتا ہے۔۔ یہی عزیز ترین خطہ اس کا وطن کہلاتا ہے۔ جس کا ہر ذرہ ایک محب وطن انسان کو پیارا کرتا ہے۔

جنت سے کہیں بڑھ کر حسیں میرا وطن ہے

ہم سر ہے ملک کی جوز میں میرا وطن ہے

ہر شخص اپنے اپنے انداز میں وطن سے محبت کرتا ہے۔ کبھی تعمیری صورت تخریب کاری کی صورت اختیار کر لیتی ہے۔ حب الوطنی سے مراد اپنے ملک کی چاہت اپنے وطن سے پیارا اور محبت کا اظہار کرنا ہے۔ یہ ایک فطری جذبہ ہے اسی جذبے کے تحت ہم اپنے ملک کو دوسرے پر ترجیح دیتے ہیں۔ یہ ایک اعلیٰ و برتر احساس ہے جس کے تحت ہم سانس لیتے ہیں، کھاتے پیتے ہیں۔

سو بار زندگی جو ملے اس پہ وارِ دوں

الفت ہے اس قدر مجھے اپنے وطن کے ساتھ

حب الوطنی قومی اتحاد اور سالمیت کے لئے انتہائی ضروری ہے۔ یہ وطن سے محبت کا احساس ہی ہوتا ہے جو ہمیں اس پر ابھارتا ہے کہ ہم اپنے وطن کی ترقی و خوشحالی کے لئے کام کریں یہ وطن کی محبت ہی ہے جو ہماری زندگی میں وطن کے فائدے کو اپنی ذاتی مفاد پر ترجیح دینے کے لئے ایک طاقتور جذبہ کو بیدار کرتی ہے۔ اگر کسی ملک کی عوام محب وطن ہے تو وہ آپس میں اتحاد سے رہنا پسند کرتے ہیں۔ انہیں معلوم ہوتا ہے کہ ان کا یہ اتحاد ان کے وطن کی بہتری کے لئے ہے۔

دلوں میں حب وطن ہے اگر تو ایک رہو

نکھارنا یہ چمن ہے اگر تو ایک رہو۔

درحقیقت حب الوطنی ایک عظیم طاقت ہے جو عوام کو آپس میں ایک قوم کے طور پر متحد رکھتی ہے۔ حب الوطنی کا جذبہ اپنے ملک و قوم کے لئے محنت پر اکسانا ہے۔ یہ حب وطن لوگوں کا فرض ہوتا ہے تاکہ وہ اپنے ملک کی ترقی کے لئے مل جل کر کام کریں۔ حب الوطنی کا جذبہ ایک قوم کو متحد رہ کر بہادری سے بیرونی خطرات کا مقابلہ کرنا سکھاتا ہے۔ یہ جذبہ ملک کو درپیش خطرات کی موجودگی میں اپنا سب کچھ قربان کرنے پر تیار کرتا ہے۔

اس ملک کی سرحد کو کوئی چھو نہیں سکتا
جس ملک کی سرحد کی نگہبان ہے آنکھیں

وطن کی سلامتی سے مراد ہے کہ لوگوں کے مال و جان، عزت و آبرو کی حفاظت کی جائے، ملک کے مفادات کو ذاتی مفاد پر ترجیح دیں اور ملک کو ہر طرح کے کرپشن اور بدعنوانی سے پاک رکھیں۔ معاشرے میں امن و امان کو پھیلانے کی کوشش کریں۔ ظلم و زیادتی کے ہر عمل سے خود کو بچائیں اور معاشرے میں امن و امان کو غارت کرنے والوں کو معاشرے کے لئے ناسور سمجھیں۔ ملک کو ایسے ہی لوگوں کی ضرورت ہے جو ملک کو تابناکی عطا کریں، ایک جماعت بن کر ملک کا ساتھ دیں۔

اب ہمیں اپنا جائزہ لینے کی ضرورت ہے کہ ہم نے اب تک اپنے ملک کے لئے کیا کیا ہے؟ ملک کی ترقی میں کتنا حصہ لیا ہے؟ آج ہمارا فرض بنتا ہے اپنے ملک کی ترقی اور تعلیم کے میدان میں جو بھی قربانیاں ہو سکتی ہوں دینے کا وعدہ کریں۔

آزادی کے بعد ہمارے ہندوستان نے زراعت، تجارت، سائنس، ٹیکنالوجی، تعلیم اور دفاعی سامان کی تیاری میں بڑی ترقی کی ہے۔ دنیا کی ترقی پذیر ممالک میں ہندوستان کا اہم مقام ہے۔ جب میں اپنے ملک کی حالت دیکھتی ہوں تو یہی سوچتی ہوں کہ یہ وہ ملک نہیں ہے جو گاندھی جی کے رام راج کا مثالی دور حکومت تھا۔ ایک ایسا ہندوستان جس کی آزادی کے لئے لوگوں نے اپنی جانیں قربان کیں ہمارا وہ ملک جہاں عوام کی سچی حکومت ہو۔ سب کا راج یعنی پر جا کا راج ہو، اور صحیح عوامی حکومت ہو۔ ہر غریب و امیر کی آواز سنی جائے اور سب کے ساتھ انصاف ہو۔

ہمارا ملک ایک ایسا ملک بن جائے جو سب طرح سے خوشحال اور پھلتا پھوٹتا رہے۔ گاؤں میں کسان اپنی زمینوں کے مالک ہوں۔ ان کھیتوں میں ہریالی اور ان کی زندگی میں فارغ البالی ہو۔ شہروں اور قصبوں میں صنعت اور کاروبار ترقی کر رہے ہوں۔ کارخانوں اور میلوں میں مسرت اور اطمینان سے کام کرتے ہوئے مزدور ملک کو خوشحال بنانے میں مصروف ہوں۔ ملک میں نہ کسی کے سامنے بیکاری کا سوال ہو اور نہ بھوک کی وجہ سے کسی کی موت ہو۔ سب کے جسم پر لباس ہو اور دل میں مسرت و شادمانی ہو۔

ہمارا ہندوستان ایک ایسا ملک ہو جہاں سبھی ہندوستانی اتحاد و اتفاق سے رہیں۔ ان میں صوبائی، زبان کی مذہبی تنگ نظری نہ ہو اور سب مل جل کر اتحاد و اتفاق کے ساتھ ملک کو خوشحال، مضبوط، مستحکم اور ترقی یافتہ بنانے میں لگے ہوں۔ عوام میں اونچے نیچے، ذات پات وغیرہ جیسے لفظ تک کا نام و نشان نہ ہو۔ جہیز جیسی لعنت کا کہیں پتانہ ہو۔ ملک کا ہر باشندہ و شہری اس ملک کی ترقی کے لئے دل و جان سے مصروف ہو جائیں اور اسے اپنا حقیقی ملک سمجھیں۔

اس طرح ہمارا ملک ہندوستان ایک عظیم اور مثالی ملک ہو جائے۔ ساری دنیا اس سے ترقی اور کامیابی کی تحریک حاصل کرے اور ملک کا نظم و ضبط نہایت ہی بہترین ہو۔ کاش ہم اپنے ملک کو اپنی آنکھوں سے اس طرح تشکیل پاتا دیکھ سکیں۔

☆☆☆☆☆

☆ ایمان کے بعد بڑی نعمت عورت ہے۔
☆ حیا کا زیور ہی عورت کی سب سے بڑی دولت ہے۔
☆ عورت گھر کی زینت ہی نہیں گھر کی روح بھی ہے۔

حُبِ وطن

شارقہ محسن

سابق طالبہ

میرے وطن کے اداس لوگوں
کیوں ہے رب ناراض ہم سے اس بات کو جانو تم
جب بے ضمیر لوگوں نے اپنے ضمیر کو سلا دیا
اور داتا کی نگری کو دہشت گرد کا نشانہ بنا دیا
ہوا بھی کچھ خفا ہوئی اس کی اس بات نے ہم کو سمجھا دیا
پرواز میں بیٹھے انسان کو لاکر زمین پر گرا دیا
ہمارے گناہوں کا بوجھ جب زمیں سے نہ برداشت ہوا
اک سیلاب کا ریلہ آیا اس نے ان گناہوں کو مٹا دیا
ظلم اور بے حسی کی اس سے بڑی کیا مثال ہو
لوگ بت بنے تماشہ دیکھتے رہے اور دو معصوموں کو پھانسی چڑھا دیا
پھر بھی ہم پوچھتے ہیں کیوں اللہ ہم سے خفا ہے ؟
ان تمام کاموں میں بولوکیا اس کی رضا ہے ؟
اے میرے وطن کے اداس لوگوں ! اب تو خود کو پہچانو تم
اب بھی وقت ہے جاگ جاؤ اور خود کے اعمال کو جانو تم !

☆☆☆☆☆

شاہیں کبھی پرواز سے تھک کر نہیں گرتا
پُر دم ہے اگر تو تو نہیں خطرہ افتاد

☆☆☆☆☆

حُبِ وطن

کہکشاں اعظم
سابق طالبہ

حُبِ وطن جز و ایمان ہے
اس وطن پر سب کچھ قربان ہے
خونِ دل دے کر نکھارا ہے، اس چمن کو
جسم و جاں لٹا کر بچایا ہے اس وطن کو
یہ وطن ہی ہے انسان کی پہچان
یہ وطن ہی ہے سب کی جان
وطن سے پیارا کوئی ایمان نہیں
وطن سے محبت نہ کرے ایسا کوئی انسان نہیں
انسانیت کی دل کی صدا ہے ہمارا وطن
روح کو تازہ کر دے، ایسی صبا ہے ہمارا وطن

☆☆☆☆☆

ہزار برق گریں لاکھ آندھیاں اٹھیں
وہ پھول کھل کے رہیں گے جو کھلنے والے ہیں

☆☆☆☆☆

تمنا آبرو کی ہو اگر گلزارِ ہستی میں
تو کانٹوں میں الجھ کر زندگی کرنے کی خو کر لے

☆☆☆☆☆

ہم تو بک جاتے ہیں ان اہلِ کرم کے ہاتھوں
کر کے احسان بھی جو نیچی نظر رکھتے ہیں

حُبِ وطن

شا کرہ

بی۔ اے۔ سال دوم

آزاد وطن دیکھنے کا خواب تھا آنکھوں میں
جوش تھا آزادی کا بیڑیاں تھی پاؤں میں

ظلم و ستم کو اب سہنا مشکل تھا
غلامی کی بیڑیوں کو توڑنا بھی مشکل تھا

آزادی کے لیے خون کو بہایا جس طرح پانی
شہید ہوئے ہنستے ہوئے لٹا دی جوانی

لٹا کر اپنا سب کچھ وطن کی خاطر
آج ہنستے ہوئے پھانسی کے لئے ہوئے حاضر

نہیں تھی فکر ماں اور بچوں کی
آج وطن کو تھی ضرورت ایسے ہی بچوں کی

اقبال، مجاز، فیضؔ کی انقلابی نظموں نے
اہم کردار ادا کیے آزادی میں ان کی غزلوں نے

تمام قربانیوں کے بعد آخر آج وہ دن آیا
صبح مسکرائی آزادی کا آج وہ دن آیا

آج سب نے اس کھلی فضا میں سانس لی
اس کھلی فضا کے لئے کل کتنوں نے اپنی سانس دی

خواب کی دنیا

ڈاکٹر رشدی قدسیہ

سابق طالبہ

خواب کی دنیا خواب کی دنیا بھی عجیب ہے۔۔۔۔۔ جو تعبیر حقیقی دنیا میں نہ ملے اسے خواب میں پورا کر لیجئے۔۔۔ بچپن کے معصوم خواب بن تعبیر کے حقیقت نظر آتے ہیں۔۔۔ یہ خواب بند آنکھوں سے دیکھا جائے یا کھلی آنکھوں سے ہوتے بہت ہی معصومانہ ہیں۔ چند ٹافی آم، انگور کے ماسوا بچپن کے خواب ہی کیا۔۔۔۔۔ ہماری ان معمولی خواہشات کے خواب نے جنت کے تصور کا دروازہ تو کھول دیا۔۔۔۔۔ جب نانی اماں جنت اور دوزخ کی کہانی سناتی۔۔۔۔۔ جنت تو بہت اچھی تھی مگر جہنم سے ڈر لگتا تھا۔۔۔ جنت کے بارے میں وہ کہتی تھیں کہ جنت بہت خوبصورت اور اس کے وادیاں بے حد حسین ہیں۔۔۔ وہاں ٹھنڈی ہوائیں ہوتی ہیں۔۔۔ خدمات پر مامور حوریں ہوتی ہیں۔۔۔ دودھ کی نہر ہے۔۔۔۔۔ اور ڈھیر ساری ٹافی آم، اور انگور ہوں گے۔۔۔ اور تم سب جو چاہو گے پاؤ گے خوب مزے سے کھاؤ گے۔۔۔ ہم سب حیرانی سے پوچھتے کہ کیا وہاں امی جان نہ ہوں گی جو ہم کو روکیں یا ٹوکیں۔۔۔؟ ہمارے اس سوال پر نانی زور کا قہقہہ لگاتیں۔۔۔ اور کہتیں کہ جنت کا مالک اللہ ہے اور اللہ میاں کسی کو وہاں نہیں روکے گا کیونکہ وہاں سب نیک بندے ہوں گے اور نیک بندوں سے تو اللہ خوش ہوتا ہے۔۔۔ اور وہ اپنے بندوں سے کہے گا کہ تم جو چاہو کھاؤ پیو اور میرا شکر ادا کرو۔۔۔۔۔ بس۔۔۔۔۔ پھر کیا تھا نانی اماں سے جنت کا قصہ سننے کے بعد تو ہم امی کی ٹافی بھول کر جنت میں جانے کے متمنی ہو گئے اور دعا کرنے لگے کہ اللہ تعالیٰ ہمیں جلد از جلد جنت میں داخل کر دے۔۔۔ یہ دعا اور جنت کا تصور اس قدر حاوی تھا کہ ایک رات خواب میں جنت کا دیدار کیا۔۔۔ میں خواب کی دنیا میں بھٹک رہی تھی کہ ہلکی ہواؤں سے میرے بال ہوا میں لہرا رہے تھے میں آگے چلتی گئی کہ ایک حسین وادی میں پہنچ گئی۔۔۔ ہوا ہلکی خنک تھی۔۔۔۔۔ زمین کے دامن میں رنگ برنگے پھول کھلے تھے۔۔۔۔۔ میرے دائیں جانب سے انگور کی بیل جا رہی تھی۔۔۔ اور اس میں بے شمار انگور لٹکے تھے۔۔۔ سامنے کچھ بچے تھے جو آپس میں کہہ رہے تھے کہ یہ جنت ہے۔۔۔۔۔ اور کچھ بچے ہوا میں اڑ بھی رہے تھے۔۔۔۔۔ تھوڑے ہی فاصلے پر آم کا باغ تھا اور بہت سے بچے آم کے درختوں سے اُڑ اُڑ کر آم توڑ رہے تھے۔۔۔ اور وہاں کوئی روکنے ٹوکنے والا نہیں تھا۔۔۔۔۔ کہ اتنے میں کچھ حوریں طشتی میں رنگ برنگ کی ٹافیاں لے کر ہماری خدمت میں پیش ہوئیں۔۔۔ ہم سب نے خوب سیر ہو کر ٹافی، آم اور انگور کھایا۔۔۔ اور آپس میں کھیل میں مشغول ہو گئے۔۔۔۔۔ شاید کھیلنے کے سبب گرمی لگ رہی تھی۔۔۔ اور جنت کا سورج بھی اب ڈھلنے لگا تھا۔۔۔ ہم سب کھیل کے سبب پسینے میں شرابور ہو رہے تھے۔۔۔ کہ اسی عالم میں مجھے امی کی یاد آئی۔۔۔ میں ان کو تلاش کرنے لگی۔۔۔ اور بھی پسینہ پسینہ ہو گئی۔ تبھی دور سے مجھے کوئی مانوس آواز سنائی دی میں اس آواز کو غور سے سننے لگی۔۔۔ "رشدی۔۔۔۔۔ رشدی۔۔۔ اٹھو۔۔۔ لائٹ جا چکی ہے۔ صبح ہو چکی ہے اور تم کو مدرسہ بھی تو جانا ہے۔۔۔۔۔ اٹھو بیٹا۔۔۔ کب تک سوتی رہو گی۔۔۔۔۔" اور میں بے اختیار اٹھ بیٹھی۔۔۔ سچ میں لائٹ جا چکی تھی اور میں پسینہ پسینہ تھی۔۔۔ ارے یے۔۔۔۔۔ تو کیا میں خواب دیکھ رہی تھی۔۔۔ اتنا خوبصورت خواب۔۔۔۔۔ میں حقیقت کی دنیا میں آ چکی تھی۔۔۔ مگر میرے زبان پر اس جنت کے آم، انگور اور ٹافی کی مٹھاس اب بھی باقی تھی۔۔۔ اس جنت کے خواب کی لذت مجھے آج تک نصیب نہ ہوئی۔۔۔ اور وہ بچپن بھی اب نصیب نہیں۔۔۔۔۔

اردو زبان

صادقین

بی۔ اے۔ سال اول

شاعر کی شان ہے اردو
اسکی پہچان ہے اردو
اسے تم جان کر دیکھو
کتنی آسان ہے اردو
کسی کا خواب ہے اردو
کتنی ہم نواب ہے اردو
زبان سب اچھی ہے
یہ اردو کی بات سچی ہے
اردو سے بنے کئی شاعر
اردو سے ہی ہے شاعر
صادقین کہہ رہی ہے اردو ہے ہم نوا
جسے اردو کو جانا اسنے کہا واہ واہ

☆☆☆☆☆

- ☆ دولت فرعون کا ورثہ ہے اور علم انبیاء کا عطیہ۔
- ☆ دولت محدود ہے اور علم لامحدود۔
- ☆ دولت کی حفاظت تم کرتے ہو اور تمہاری حفاظت علم کرتا ہے۔
- ☆ دولت مند کنجوسی کی طرف مائل رہتا ہے اور عالم فیاضی کی طرف۔
- ☆ دولت چرائی جا سکتی ہے علم چرایا نہیں جا سکتا۔

بچپن

ثانیہ صدیقی
ایم۔ اے۔ سال سوم

وہ بچپن کتنا سہانا تھا
نہایت ہی خوشنما زمانہ تھا
باپ کے کاندھوں پر جھولنا
ماں کے گالوں کو چومنا
بھائی، بہنوں کے ساتھ گھومنا
وہ بچپن کتنا سہانا تھا
نہایت ہی خوشنما زمانہ تھا
نہ آج کی خبر
نہ گھر داری کی فکر
گولا بناتے تھے کھیلتے تھے گھر گھر
وہ بچپن کتنا سہانا تھا
نہایت ہی خوشنما زمانہ تھا
مٹی کے گھروندے، ربڑ کی گڑیا
پانی میں چھپ چھپ و لمبی سی ریل
پہاڑوں پر چڑھنا، تاروں کو گننا
سورج سے دوستی، تلیوں کو پکڑنا
وہ بچپن کتنا سہانا تھا
نہایت ہی خوشنما زمانہ تھا
پیل کی چھاؤں و ساون کا جھولا
نانی کی مرغی دیتی تھی انڈے
کچے آنگن کی وہ سونڈھی خوشبو
وہ بچپن کتنا سہانا تھا
نہایت ہی خوشنما زمانہ تھا

عالمی یوم خواتین اور حقوق نسواں

ثناء شاہین

بی۔ اے۔ سال دوم

آج یعنی ۸ مارچ کو عالمی یوم خواتین کے طور پر دنیا بھر میں منایا جاتا ہے۔ اس موقع پر علامہ اقبال کا ایک شعر بے اختیار یاد آتا ہے۔

وجود زن سے ہے تصویر کائنات میں رنگ

اسی کے ساز سے ہے زندگی کا سوز دروں

حقیقت یہ ہے کہ صرف اس شعر کی تشریح کر دی جائے، تو خواتین کی اہمیت کا اندازہ ہو جائے لیکن افسوس کہ جو عورت کبھی ماں، بیٹی اور بیوی بن کر مرد کے دکھ سکھ میں کام آتی ہے۔ ان کی اہمیت اور خدمات کا ہمارا معاشرہ معترف نہیں ہے۔ ہم اس تلخ حقیقت سے بھی انکار نہیں کر سکتے ہیں کہ مرد اس ہمارے سماج اور معاشرے میں خواتین کو جو حقوق اور انصاف ملنا چاہئے تھا، وہ اب تک نہیں ملا۔

مردوں کی برتری اور بالادستی حاصل شدہ سماج میں، خواتین کے اندر اپنے ساتھ ہو رہے ظلم، تشدد اور استحصال کے خلاف پہلے آواز بلند کرنے کی نہ ہمت تھی، نہ حوصلہ تھا اور نہ ہی جرأت تھی۔ لیکن خواتین کی مسلسل جدوجہد نے عالمی سطح پر خواتین کے حقوق اور استحصال کے خلاف صدائے احتجاج بلند کرنے کا ایک اہم موقع دیا۔ اس کی تاریخ پر ہم ایک نظر ڈالیں تو ہم دیکھیں گے کہ ۱۱ مارچ ۱۹۵۷ء کو ہی عالمی سطح پر وہ اہم تاریخ ہے، جب امریکہ کے ایک کپڑا مل میں مزدور خواتین نے کام کے اوقات کو سولہ گھنٹے سے دس گھنٹہ کرنے اور اجرت بڑھانے کے لئے پہلی بار صدائے احتجاج بلند کی تھی، اعتراض اور احتجاج کا سلسلہ جاری رہا اور آخر کار ان مزدور خواتین کو ۱۹۰۸ء میں جدوجہد کا صلہ ملا۔

۸ مارچ ۱۹۱۵ء کو اوسلو (ناروے) کی عورتوں نے پہلی عالمی جنگ میں انسانی تباہی و بربادی پر سخت رد عمل کا اظہار کیا تھا۔ ۸ مارچ ۱۹۱۷ء کو روسی خواتین نے امن اور بقائے باہمی کے لئے آواز اٹھائی۔ دھیرے۔ دھیرے ۸ مارچ عالمی سطح پر خواتین کے لئے حق، خود اختیاری اور عزت و افتخار کے پیغام کا دن بن گیا۔ مسلسل خواتین کے مطالبات نے اقوام متحدہ کو آخر کار مجبور کر دیا اور اس نے خواتین کے حقوق اور انصاف کے لئے ۸ مارچ ۱۹۷۵ء سے ۸ مارچ ۱۹۸۵ء تک عالمی خواتین دہائی کا اعلان کیا کہ اس دہائی میں عالمی سطح پر خواتین کے ساتھ ہو رہے ناروا سلوک، ظلم و تشدد، بربریت، استحصال، اذیت اور نا انصافی کو ختم کر انہیں حقوق انسانی کا تحفہ دینے کے ساتھ ساتھ قومی اور بین الاقوامی سطح کی ترقی رفتار میں شامل کیا جائے۔

اقوام متحدہ کی ایسی کوششوں کے ترقی یافتہ ممالک میں مثبت نتائج دیکھنے کو ملے۔ اسلامی تاریخ کا اس تناظر میں مطالعہ کریں تو ہم دیکھتے ہیں کہ اسلام نے چودہ سو سال قبل خواتین پر ظلم کے خلاف جو آواز اٹھائی تھی اور ان کے حقوق کے تحفظ کا جو پیغام دیا تھا۔ اس کی مثال سیکولر اور نام نہاد عالمی حقوق نسواں کے ٹھیکے دار کبھی نہیں دے سکتے ہیں۔ اس کا اندازہ عالمی تناظر میں آئے دن دیکھنے کو ملتا رہتا ہے۔ یہ ضرور ہے کہ بین الاقوامی سطح پر خواتین کے حقوق اور انصاف کے بہت ساری کوششیں ہوئی ہیں اور ہوتی رہتی ہیں۔ جان اسٹورنٹ مل جیسے مفکر نے انسانی آزادی کے تصور کو ظاہر کرتے ہوئے حقوق نسواں کی طرف داری کی اور سچ کہنے کے لئے حوصلہ اور جرأت کو وقت کی ضرورت بتایا تھا۔ ۱۹۶۷ء کے بعد ۱۹۸۰ء میں کوپ ہنگن میں دوسرا بین الاقوامی خواتین کانفرنس کا انعقاد کیا گیا اور ۱۹۸۵ء نیروبی میں خواتین کی ترقی کے لئے بہت ساری

پالیسی اور حکمت عملی تیار کی گئیں۔

۱۹۹۲ء میں خواتین اور ماحولیات کا جائزہ لینے کے لئے اس بات کو بطور خاص نشان زد کیا گیا کہ خواتین اور ماحولیات، ان دونوں پر تباہی کے اثرات نمایاں ہیں۔ لہذا ماحولیات کے تحفظ میں خواتین کی حصہ داری کی اہمیت کو بطور خاص سمجھا جائے۔ ۱۹۹۳ء میں یوم خواتین کے موقع پر انسانی حقوق پر منعقدہ عالمی کانفرنس میں حقوق نسواں کے مددے کو حقوق انسانی کی فہرست میں شامل کیا گیا اور خواتین پر ہورہے تشدد اور استحصال کو ختم کرنے کی ہر ممکن کوشش کا اعلان کیا گیا۔

۱۹۹۵ء میں منعقدہ چوتھے عالمی خواتین کانفرنس میں خواتین کے وجود اور ترقی میں سدراہ رہے نکات پر گہری تشویش ظاہر کی گئی اور ان کے سدباب کے لئے ”پلیٹ فارم برائے ایکشن“ اپنایا گیا۔ جس پر پوری دنیا میں بہت سنجیدگی سے غور و فکر کیا گیا۔ ایسی تمام کوششوں کے نتیجہ میں بہت سارے ممالک میں کچھ بہتر نتائج بھی سامنے آئے ہیں، لیکن افسوس کہ بھارت سمیت بہت سے ایسے ممالک بھی ہیں، جہاں ان مساعی کوششوں کی روشنی میں، خواتین کے تئیں سطحی ذہنیت کو بدلنے میں کامیاب نہیں ہو سکے ہیں۔

خواتین کے جنسی استحصال کے خلاف سخت سے سخت قوانین بن رہے ہیں، لیکن ان پر سنجیدگی سے کبھی بھی عمل درآمد نہیں ہو پاتا ہے۔ جس کی بنا پر خوف قوانین ختم ہو چکا ہے۔ ہماری حکومت اس وقت جاگتی ہے، جب جلسہ، جلوس، احتجاج اور مظاہرے زور پکڑتے ہیں۔

۱۹۸۰ء میں آزاد بھارت میں پہلی بار خواتین نے متحد ہو کر متھرا عصمت دری کے خلاف اپنی زبردست طاقت کے ساتھ ساتھ جدوجہد کا مظاہرہ کیا تھا، جس سے حکومت اور انتظامیہ کو مجبور ہو کر متھرا اجنسی زیادتی معاملہ پر دوبارہ غور کرتے ہوئے سنوائی کرنی پڑی تھی، ساتھ ہی ساتھ عصمت دری سے متعلق قوانین میں ترمیم کے لئے بھی مجبور ہونا پڑا تھا۔ یہ یقیناً بھارت کی خواتین کے اتحاد اور جدوجہد کی بڑی کامیابی تھی۔ لیکن ان تمام کوششوں اور قوانین کے باوجود عصمت دری کے واقعات میں کوئی کمی واقع نہیں ہوئی۔ جنسی زیادتی کی شکار عورتوں اور بچوں کا مستقبل کس قدر تاریک ہو جاتا ہے، اس کا اندازہ اس بات سے لگایا جاسکتا ہے کہ ایسی لڑکیاں موت کو گلے لگانے کو زیادہ ترجیح دیتی ہیں اور جو کسی وجہ سے خودکشی نہیں کر پاتی ہیں، وہ زندگی بھر سماج میں بے وقعت اور ذلت بھری زندگی گزارنے پر مجبور ہوتی ہیں۔

ایسی لڑکیوں کے لئے میر والا، پاکستان کی بہادر، جانباز، جرأت مند اور حوصلہ مند مختارن مائی، جہادی عورت کی علامت کی بن کر سامنے آتی ہے۔ اس وقت پوری دنیا میں مختارن مائی دہلی کچلی اور ناخواندہ عورتوں کی نگاہوں کی مرکز بنی ہوئی ہے۔ لڑکیوں کی تعلیم اور ان کے بنیادی حقوق کے لئے آواز بلند کرنے کی پاداش میں جس طرح ملالہ یوسف زئی کے ساتھ ظلم و بربریت کا مظاہرہ کیا گیا، وہ انسانیت کو شرمسار کرنے والا تھا کہ ماضی میں بھی ایسی ہزاروں خواتین ہیں، جنہوں نے اپنے عزم، حوصلہ، ہمت، جرأت، شجاعت کی مثالیں پیش کرتا تاریخ میں اپنا نام سنہرے حروف میں شامل کر لیا ہے۔ ان میں بے اختیار جو چند نام ذہن کے پردے پر نمودار ہوتے ہیں، ان میں ہمارے ملک کی رضیہ سلطان، رانی لکشمی بائی، اینی بیسنٹ، ارونا آصف علی، حاجی بیگم سروجنی ناہیڈو، پنڈتاراما بائی لیڈی انیس امام، بی اماں، بیگم حسرت موہانی جیسی ہزاروں نہیں بلکہ لاکھوں ایسی خواتین ہیں جن پر ہم ناز کر سکتے ہیں۔ اس طرح عالمی سطح پر میر کی کیوری، فلورنس ناننگل، ہیلن کیلر وغیرہ کا نام خواتین کے لئے مشعل رہا ہے۔ آج بھی ہمارے درمیان کرن سیٹھی (لیڈی سنگھم) میگھا پرما، چھمی اگروال، سنیتا کرشنن، کرتی بھارتی وغیرہ جیسی ہمت و جرأت والی خواتین اپنے کس وجود کا احساس کر رہی ہیں۔

ان جیسی خواتین کی ابھی ہمارے سماج اور معاشرے میں بہت ضرورت ہے۔ اس لئے کہ ہمارے ملک میں نعرہ دیا جاتا ہے "بیٹی

پڑھاؤ بیٹی بچاؤ، لیکن ملک میں عمل ٹھیک اس کے برعکس ہو رہا ہے۔ افسوس ناک صورت حال یہ ہے کہ اس وقت ملک کے طول و عرض میں ہاتھ رس جیسے سانحات میں کمی نہیں آئی ہے اور افسوس ناک پہلوں یہ ہے کہ ایسے زانی اور ظالم کی پشت پناہی حکومت کے ذریعہ کی جاتی ہے۔ المیہ یہ ہے کہ آج ایوان میں خواتین بنانے والے ہی قانون کی دھجیاں بکھیر رہے ہیں اور حکومت خاموش رہتی ہے۔ کئی دہائیوں سے لوگ زنا بالجبر اور قتل کئے جانے کے باوجود آزادانہ گھوم رہے ہیں۔ خواتین اپنے خلاف کئی طرح کے استحصال کے خلاف انتظامیہ کی خاموشی پر خود سوزی کے لئے مجبور ہو رہی ہیں۔

ایسے سانحات اور افسوسناک واقعات اس امر کے مظہر ہیں کہ قانون کے محافظ اور ذمہ دار اشخاص کی نگاہ میں ملک کی خواتین کے تئیں کیسا غیر ذمہ دارانہ اور غیر اخلاقی رویہ ہے اور ان کی کیسی سوچ ہے۔ حقیقت یہ ہے کہ ہمارے ملک میں مسلسل کہیں نہ کہیں پورے سال ہی خواتین پر ہونے والے ظلم، تشدد، بربریت، اذیت اور جسمانی و ذہنی استحصال کے واقعات کی خبریں بازگشت کرتی رہتی ہیں۔ اس لئے ضرورت اس بات کی ہے خواتین کے تئیں پوری دنیا میں ظلم تشدد اور استحصال کا خاتمہ کیا جائے۔ بڑھتی ہوئی بے راہ روی اور ہوس پرستی پر قدغن لگائی جائے۔ ان کی عزت و آبرو کی حفاظت کی جائے۔ ان کے تقدس و پاکیزگی کو پامال نہیں کیا جائے، ہمدردی اور محبت کا عملی ثبوت دیا جائے، تاکہ خواتین کے اندر سے احساس کمتری ختم ہو اور وہ پوری دنیا میں مردوں کے شانہ بشانہ ہر میدان عمل میں بلا خوف و خطر اپنے وجود کا احساس کرا سکیں۔

ان ہی نکات کو سامنے رکھتے ہوئے اس سال یعنی ۲۰۲۲ء میں اقوام متحدہ نے عالمی یوم خواتین کے موقع پر ایک پائیدار کل کے لیے آج صنفی مساوات۔ ساتھ ہی ساتھ اس سال کے بین الاقوامی یوم خواتین کو تین رنگ جامی، جو کہ انصاف اور وقار کا، ہر رنگ، جو کہ امید کا اور سفید رنگ جو کہ پاکیزگی کے علامت ہیں، دیا گیا ہے۔ چونکہ امید پر دنیا قائم ہے اور انسان کی نفسیات بھی یہی ہے۔ اس لئے توقع کی جاسکتی ہے اقوام متحدہ کے دئے گئے تھیم اور نگوں پر پورا عمل کرتے ہوئے ان کے ساتھ مساوات کا سلوک ہوگا نیز دنیا کی خواتین کو سماج اور معاشرے میں عزت و احترام کی نظروں سے دیکھا جائے گا اور ان کے حقوق کو آزدانہ طور پر تسلیم کیا جائے گا۔

ضرورت سے زیادہ

- ☆ نہیں بولنا چاہئے۔
- ☆ نہیں پیسہ خرچ کرنا چاہئے۔
- ☆ نہیں غصہ ہونا چاہئے۔
- ☆ نہیں رونا چاہئے۔
- ☆ نہیں چالاک بننا چاہئے۔

MEDIA COVERAGE

पॉलीथिन बैन व महिला सशक्तिकरण पर प्रतियोगिता

जागरूकता
कठिन परिश्रम सफलता का आधार : प्राचार्य

जनसंदेश न्यूज

प्रयागराज। हमीरिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज में राष्ट्रीय सेवा योजना के दूसरे दिन का सफलतापूर्वक सम्पन्न हुआ। प्रथम सत्र का प्रारंभ लक्ष्य गीत से हुआ। कार्यक्रम अंतर्गत 'महिला सशक्तिकरण' के स्वयंसेविकाओं को डिजिटल डिस्क में होने वाली क्रियाकलापों से अवगत कराया और फॉटोन प्रीक्विसिट करवा एवं समूह में समन्वय स्थापित करने जैसे जीवन के मुद्दों के बारे में बताया। दूसरे सत्र में 'पॉलीथिन बैन' को लेकर हेतु गैर का एवं लिफाफे निर्माण प्रतियोगिता का आयोजन हुआ, जहाँ दो महिला छात्रिकाएँ पर फोटो प्रतियोगिता में अवधिपूर्वक, निर्णायक मंडल द्वारा प्रथम स्थिति एवं दूसरी स्थान के लिए प्रतियोगिता का चयन किया गया। निर्णायक मंडल ने प्राचार्य प्रो. अशोक कुमार को प्रथम स्थिति और दूसरी स्थिति दी।

ईमानदारी और सच्चाई को जीवन में लाएं : नीरज

जनसंदेश न्यूज

प्रयागराज। राष्ट्रीय सेवा योजना का सफल प्रारंभ प्रो. अशोक कुमार द्वारा किया गया। कार्यक्रम के मुख्य अतिथि नीरज कुमार सिंह, अध्यक्ष, अंतर्राष्ट्रीय न्याय निगम, अंतर्राष्ट्रीय न्याय निगम के अध्यक्ष नीरज कुमार सिंह ने कार्यक्रम के उद्देश्य और लक्ष्यों को प्रतिभाओं को समझाया। उन्होंने कहा कि ईमानदारी और सच्चाई को जीवन में लाया जाए। कार्यक्रम के अध्यक्ष नीरज कुमार सिंह ने कहा कि ईमानदारी और सच्चाई को जीवन में लाया जाए। कार्यक्रम के अध्यक्ष नीरज कुमार सिंह ने कहा कि ईमानदारी और सच्चाई को जीवन में लाया जाए।

यातायात माहके तहत कार्यशालाका आयोजन

हमीरिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज में राष्ट्रीय सेवा योजना के दूसरे दिन का सफलतापूर्वक सम्पन्न हुआ। प्रथम सत्र का प्रारंभ लक्ष्य गीत से हुआ। कार्यक्रम अंतर्गत 'महिला सशक्तिकरण' के स्वयंसेविकाओं को डिजिटल डिस्क में होने वाली क्रियाकलापों से अवगत कराया और फॉटोन प्रीक्विसिट करवा एवं समूह में समन्वय स्थापित करने जैसे जीवन के मुद्दों के बारे में बताया। दूसरे सत्र में 'पॉलीथिन बैन' को लेकर हेतु गैर का एवं लिफाफे निर्माण प्रतियोगिता का आयोजन हुआ, जहाँ दो महिला छात्रिकाएँ पर फोटो प्रतियोगिता में अवधिपूर्वक, निर्णायक मंडल द्वारा प्रथम स्थिति एवं दूसरी स्थान के लिए प्रतियोगिता का चयन किया गया। निर्णायक मंडल ने प्राचार्य प्रो. अशोक कुमार को प्रथम स्थिति और दूसरी स्थिति दी।

स्वतंत्र-निष्पक्ष मतदान के लिए दिलाया संकल्प

जनसंदेश न्यूज

प्रयागराज। हमीरिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज में राष्ट्रीय सेवा योजना के दूसरे दिन का सफलतापूर्वक सम्पन्न हुआ। प्रथम सत्र का प्रारंभ लक्ष्य गीत से हुआ। कार्यक्रम अंतर्गत 'महिला सशक्तिकरण' के स्वयंसेविकाओं को डिजिटल डिस्क में होने वाली क्रियाकलापों से अवगत कराया और फॉटोन प्रीक्विसिट करवा एवं समूह में समन्वय स्थापित करने जैसे जीवन के मुद्दों के बारे में बताया। दूसरे सत्र में 'पॉलीथिन बैन' को लेकर हेतु गैर का एवं लिफाफे निर्माण प्रतियोगिता का आयोजन हुआ, जहाँ दो महिला छात्रिकाएँ पर फोटो प्रतियोगिता में अवधिपूर्वक, निर्णायक मंडल द्वारा प्रथम स्थिति एवं दूसरी स्थान के लिए प्रतियोगिता का चयन किया गया। निर्णायक मंडल ने प्राचार्य प्रो. अशोक कुमार को प्रथम स्थिति और दूसरी स्थिति दी।

हमीरिया कॉलेज में योगा की हुई कार्यशाला

प्रयागराज। अंतर्राष्ट्रीय योग दिवस की तैयारियों को लेकर एनएसएस में अभी से रणनीतियाँ बनायीं शुरू कर दी हैं। इसी के तहत शनिवार को हमीरिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज में योगा पर एन एसएसियल स्टेप फॉर ओवरऑल हेल्थ पर एक कार्यशाला का आयोजन हुआ। इस दौरान कॉलेज की प्राचार्या डॉ. युसुफा नफीस ने कार्यशाला में अधिक से अधिक स्वयंसेविकाओं को प्रतिभाग करने के लिए प्रोत्साहित किया। स्वयंसेविकाओं को योग के विभिन्न आसन से संबंधित जानकारी दी गई, और कार्यशाला में स्वयंसेविकाओं ने पोस्टर में आसन के चित्र बनाकर स्वास्थ्य के लिए उनके महत्व को दर्शाया, साथ ही स्लोगन भी लिखे। स्वयंसेविकाओं द्वारा योग विहंगम कार्य भी किया गया।

यातायात नियमों को जागरूक कर दी जानकारी

हरबात संवाददाता
प्रयागराज। हमीरिया डिग्री कॉलेज में यातायात पुलिस उपर्युक्त सीताराम निर्देशन में प्रभारी निरीक्षक पवन पांडे द्वारा नियमों

भारत फॉर यंग इंडिया विषय पर विशेष व्याख्यान आयोजित

जनसंदेश न्यूज

प्रयागराज। हमीरिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज में राष्ट्रीय सेवा योजना के दूसरे दिन का सफलतापूर्वक सम्पन्न हुआ। प्रथम सत्र का प्रारंभ लक्ष्य गीत से हुआ। कार्यक्रम अंतर्गत 'महिला सशक्तिकरण' के स्वयंसेविकाओं को डिजिटल डिस्क में होने वाली क्रियाकलापों से अवगत कराया और फॉटोन प्रीक्विसिट करवा एवं समूह में समन्वय स्थापित करने जैसे जीवन के मुद्दों के बारे में बताया। दूसरे सत्र में 'पॉलीथिन बैन' को लेकर हेतु गैर का एवं लिफाफे निर्माण प्रतियोगिता का आयोजन हुआ, जहाँ दो महिला छात्रिकाएँ पर फोटो प्रतियोगिता में अवधिपूर्वक, निर्णायक मंडल द्वारा प्रथम स्थिति एवं दूसरी स्थान के लिए प्रतियोगिता का चयन किया गया। निर्णायक मंडल ने प्राचार्य प्रो. अशोक कुमार को प्रथम स्थिति और दूसरी स्थिति दी।

‘प्रतिभाओं की खोज में कार्यक्रम सहायक’

हमीरिया गर्ल्स डिग्री कॉलेज में राष्ट्रीय सेवा योजना के दूसरे दिन का सफलतापूर्वक सम्पन्न हुआ। प्रथम सत्र का प्रारंभ लक्ष्य गीत से हुआ। कार्यक्रम अंतर्गत 'महिला सशक्तिकरण' के स्वयंसेविकाओं को डिजिटल डिस्क में होने वाली क्रियाकलापों से अवगत कराया और फॉटोन प्रीक्विसिट करवा एवं समूह में समन्वय स्थापित करने जैसे जीवन के मुद्दों के बारे में बताया। दूसरे सत्र में 'पॉलीथिन बैन' को लेकर हेतु गैर का एवं लिफाफे निर्माण प्रतियोगिता का आयोजन हुआ, जहाँ दो महिला छात्रिकाएँ पर फोटो प्रतियोगिता में अवधिपूर्वक, निर्णायक मंडल द्वारा प्रथम स्थिति एवं दूसरी स्थान के लिए प्रतियोगिता का चयन किया गया। निर्णायक मंडल ने प्राचार्य प्रो. अशोक कुमार को प्रथम स्थिति और दूसरी स्थिति दी।

ACTIVITIES AT A GLANCE

One Day Seminar and Workshop on Road Safety and Cyber Crime on 25.11.2022

Students presenting the Mime – 'Incredible India' before the NAAC Peer Team on 02.02.2023

Participants of poster Competition with their posters at International Yoga Day on 21.06.2022

Students planting flower plants in memory of Indian Freedom Fighters. Event organized by Med. History Dept. on 15.08.2022

Distribution of food packets by the NSS Volunteers in the Slum on 14.08.2022

Mushaira & Kavi Sammelan being presented by students at the Cultural Eve in honor of NAAC Peer Team on 02.02.2023

Urdu Calligraphy Workshop on 03.07.2022

National Level Poster Competition organized by Dept. of FDE (B.Voc.) & Ancient History from 09.08.2022 to 15.02.2022

گزارش

۲۰۲۲-۲۰۲۳ء

حمیدیه گرلز ڈگری کالج
کالسٹی ٹیونٹ بی جی کالج، یونیورسٹی آف الہ آباد
تاسیس - ۱۹۷۵ء

سلطان پور بھاوا، نور اللہ روڈ، پریاگ راج، یو۔ پی۔ ۲۱۱۰۰۳